

PRISOPGAVE 2001-2002

Det Krigsvidenskabelige Selskab ønsker gennem udskrivning af nedenstående Prisopgave-konkurrence at invitere medlemmer af Selskabet til at fremsætte forslag til, hvorledes Det Krigsvidenskabelige Selskab i fremtiden – i tilslutning til foredragsvirksomheden og udgivelse af Militært Tidsskrift - kan styrke sit virke i relation til selskabets formålsparagraf, "At fremme militær videnskabelighed.

Prisopgaven udskrives med følgende formulering:

"Med udgangspunkt i en redegørelse for samt diskussion af vilkårene for den militære videnskabelighed i dagens forsvar gennemføres en analyse af mulighederne for at øge den militære videnskabelighed i regi af Det Krigsvidenskabelige Selskab, og der fremsættes forslag til konkrete initiativer indadrettet såvel som udadrettet i forhold til Selskabets virksomhed".

Prisopgaven vil ikke være underkastet snævre kriterier med hensyn til form og omfang, herunder valg af analysemodel mv., men følgende rammer anføres dog som retningsgivende:

Prisopgaven udarbejdes under anvendelse af elektronisk tekstbehandling.

Selve tekstdelen i Prisopgaven bør tilstræbes vægtet således:

- Redegørelse og diskussion af vilkår: ca. 35%
- Analyse: ca. 50%.
- Vurdering og anbefaling af forslag: ca. 15%.

Teksten bør maksimalt omfatte 15-25 normalsider, hvor en normalside indeholder 40 linier (svarer til linieafstand 1,5) à 60 tegn. Hertil bilag og illustrationer efter forfatterens eget valg.

Medlemmer, der ønsker at bidrage med forslag til besvarelse af Prisopgavekonkurrencen, anmodes om at henvende sig til Selskabets sekretariat og rekvirere Prisopgavematerialet. Prisopgavematerialet kan rekvireres indtil 28. oktober 2001.

Tilmelding til konkurrencen skal finde sted ikke senere end 26. november 2001.

Opgavebesvarelser til bedømmelse skal være sekretariatet i hænde ikke senere end 1. marts 2002.

Selskabet vil på Generalforsamlingen 2002 præmiere de tre bedste besvarelser med henholdsvis 5.000, 3.000 og 1.000 kr. Vindere får direkte besked forud for Generalforsamlingen."

Horst Boog, Jürgen Förster, Joachim Hoffmann, Ernst Klink, Rolf-Dieter Müller & Gerd R.

Ueberschär: *Der Angriff auf die Sowjetunion*

Frankfurt/M 1996.

1376 sider + tabeller og kort. DM 29.90.

Anmeldt af kaptajn Claus E. Andersen

“Vi mindes den usigelige lidelse, som blev påført folkene i det daværende Sovjetunionen. Vi bøjer os for ofrene fra den krig, som nationalsocialisternes forbryderiske regime havde udløst. Angrebet den 22. juni 1941 var udtryk for raceideologisk og magtpolitisk vanvid. Tyskland har selv måttet betale en høj pris for Hitlers greb efter verdensherredømmet. Efter 12 år med mord og voldsherredømme lå landet i ruiner. Millioner af tyskere mistede deres hjemstavn. Den 22. juni er en dag med erindring om skræk, lidelse og ødelæggelse.”

Den tyske forbundskansler Gerhard Schröder i anledning af 60 års dagen for Tysklands angreb på Sovjetunionen (cit. efter Jyllands-Posten 22. juni 2001).

Netop her i 60-året for angrebet på Sovjetunionen den 22. juni 1941 er der al mulig grund til at gøre opmærksom på et stykke klassisk krigshistorisk litteratur, som både omfattende og seriøst beskriver det historiske hændelsesforløb for denne epokegørende begivenhed, såvel fra det politiske som det militærhistoriske perspektiv.

Tresårsdagen har allerede fundet omfattende omtale i den mere flygtige samt seriøse dags-, uge- og månedspresse. Eksempelvis i en artikel i Jyllands-Posten “60 år efter krigen mod de røde”, en artikelserie i det tyske tidsskrift *Der Spiegel*, og i det engelske *History Today*. I sidstnævnte tidsskrift har man valgt at bruge anledningen til i en 7 sider lang artikel af professor John Ericson at belyse den for tiden populære kontrovers angående spørgsmålet, hvem der egentlig angreb hvem. Den pensionerede stadig aktive engelske historieprofessor, som tidligere har været beskæftiget ved *Defence Studies at the University of Edinburgh*, kommer, ikke overraskende, frem til den kendsgerning, at der *ikke* var tale om et forebyggende tysk angreb på Sovjetunionen i midten af 1941. I øvrigt bruger Ericson, meget apropos, som reference den engelske udgave *Germany and the Second World War. Vol. IV The Attack on the Soviet Union*, Glarendon Press 1998.

Der kunne således, med anledning i 60-årsdagen for operation *Barbarossa*, den tyske betegnelse for angrebet, være et behov for større fordybelse i selve substansen.

Værket *Der Angriff auf die Sowjetunion* er udgivet af det kendte og berømmede tyske militærhistoriske forskningsinstitut (Militärgeschichtliches Forschungsamt – tidligere i Freiburg; nu beliggende i Potsdam). Det har efterhånden indtaget en dominerende position som klassiker og seriøst referenceværk i den militærhistoriske litteratur blandt læsere og forskere med interesse netop for dette område.

Bogen blev oprindeligt udgivet i den tyske udgave i 1983, som fjerde bind i en serie på ti, hvoraf der indtil nu, så vidt vides, er udkommet seks bind, med varierende temaer indenfor området *Det Tyske Rige og Den Anden Verdenskrig*. Værket udkom derimod første gang i sin nuværende

anmeldte form, som billigbog i 1991, i en såkaldt aktualiseret udgave. Desværre har konverteringen til billigbog også medført udeladelse af en række kort og andre interessante bilag, men dette synes tekstdelen til gengæld til fulde at opveje, og skulle man savne disse dele af værket, kan den oprindelige tyske udgivelse med tillæg stadig erhverves – ganske vist til en noget forhøjet pris (DM 78.00).

Den her omtalte udgave indgår i det tyske Fischer Forlags billigbogsserie *Schwarze Reihe* (sorte serie), som under ét behandler de mange forskellige aspekter af den tyske nationalsocialisme, og som stadig udvides med opdateret forskning på området.

Raul Hilbergs klassiske værk *Die Vernichtung der europäischen Juden* (*The Destruction of the European Jews*) er i “den sorte serie” blevet udgivet med betydelig støtte, således at det tysktalende publikum til en overordentlig favorable pris (DM 29.90) kan erhverve sig denne klassiske afhandling i tre bind om udryddelsen af de europæiske jøder – og dette oven i købet i en autoriseret tysk oversættelse. Man kan endvidere læse om emner som SS-statens anatomi, de tyske “Einsatzgruppen”, den nationalsocialistiske udryddelsespolitik, kontroversen om angrebet på Sovjet som en såkaldt “præventivkrig” (anmeldt i Militært Tidsskrift 1/2001, side 57–59) samt den nu afdøde professor Martin Brozats klassiske beskrivelse af Hitlerstaten for blot at nævne nogle enkelte værker i serien.

De seks forfattere har med afhandlingen om angrebet på Sovjetunionen præsteret et stykke militærhistorisk grundforskning indenfor området, som det er svært at komme udenom, når man vil beskæftige sig seriøst historisk med perioden og emnet i det hele taget.

Afhandlingen er kronologisk fremadskridende men også tematisk afgrænset, hvorunder forfatterkollegiet belyser særlige aspekter indenfor særlige områder. Således kan i første afsnit af værket nævnes afsnittet om den tyske beslutningsproces i f.m. angrebet på Sovjet, den røde hærs opståen og opbygning, det tyske økonomisk- og erhvervspolitiske aspekt, den tyske østhærs opbygning samt den militære opfattelse af krigen mod Sovjet (delt op i landkrigsførelse, luftvåben og flåde), de tyske allierede, Skandinavien's rolle i plan Barbarossa og angrebet som erobrings- og tilintetgørelseskrig. I anden halvdel af bogen behandles krigen til årsskiftet 1942/43, herunder de militære operationer, krigsførelsen set fra Sovjetunionens sigt, krigsførelsen og politikken i Nordeuropa, de allierede, hvervningen af frivillige til “Europas korstog mod bolsjevismen”, den økonomisk fejlslagne lynkrigsstrategi og sikringen af “Lebensraum.” Til sidst runder Jürgen Förster værket af med, hvad han betegner som en historisk stedbestemmelse, hvilket på kompetent vis binder alle de foregående indlæg sammen.

Afhandlingen behandler ikke mindst i et historisk lys det økonomiske, det politiske og det udenrigspolitiske aspekt, samt giver en indgående beskrivelse af de to modstandere med et blik helt tilbage til revolutionen og krigsindsatsen under 1. Verdenskrig.

Emnet “die Operationsführung” er omfattende behandlet på siderne 541–847 med samfulde 1050 fodnoter. Afsnittet er underopdelt i emnerne hær, flåde og flyvevåben.

Det danske tema strejfes også i dette mammutværk (på siderne 1016–1024), hvor det besatte Danmarks officielle reaktion på det tyske angreb på Sovjetunionen beskrives. Problemstillingen vedrørende de danske frivilliges indsats på østfronten behandles på side 1106–7. Men – skal man have nogen tilbundsgående viden om de danske frivillige på østfronten, bør man konsultere

Christensen, Scharff og Poulsens nyere afhandling *Under Hagekors og Dannebrog. Danskere i Waffen-SS* (anmeldt i Militært Tidsskrift 1/1999, side 92–94).

Allerede i dette værk fra 1983 finder man en kritisk stillingtagen til påstanden om angrebet på Sovjetunionen som en egentlig “Præventivkrig” (se hertil siderne 34–35 samt 1293). Det har tidligt været almindeligt antaget blandt tyske historieforskere, at krigen blev tilskyndet og påbegyndt uden egentlig ydre anledning af de tyske nationalsocialistiske politikere med den tyske diktator Adolf Hitler som drivende kraft – men med fuld opbakning af hovedparten af de tyske generaler bl.a. med baggrund i disses raceideologiske holdninger (side 49).

Den forbryderiske krigs grusomme karakter behandles helt naturligt i dette stykke vigtige militærhistoriske grundforskning. De tyske krigsforbrydelser – herunder værnemagtens forbrydelser bliver indgående beskrevet på siderne 498–538 og 1227–1272. Men de sovjetrussiske krigsforbrydelser forties til gengæld heller ikke (siderne 918–30).

Jürgen Förster runder til sidst de forskellige bidrag af i en konkluderende artikel, hvor han indledningsvis bl.a. anfører, at

”die Beiträge dieses bandes zeichnen kein ^①einheitliches^① Bild des Rußlandkrieges. Die teilweise sehr unterschiedlichen Positionen und Aufsätze der Verfasser sollen auch durch dieses Fazit, das sich auf ihre Ergebnisse stützt, nicht verdeckt werden” (side 1289).

Forskelligheden i bidragydernes afhandlinger er med andre ord både værkets svaghed og styrke, men da alle de ovenfor anførte militærhistorikere er eksperter indenfor deres felter, viser dette sig heldigvis at være det mindste problem.

Selvom det er næsten 10 år siden, at afhandlingen blev offentliggjort som billigbog, bliver den stadig trykt i nye oplag. Værket bærer derfor stadig nogen præg af at være skrevet før murens fald. Forfatterne beklager sig også over de lukkede sovjet-russiske arkiver (side 130), hvor kildesituationen med den delvise åbning af Sovjetunionens arkiver senere har bedret mulighederne for tilbundsående forskning betydeligt. Det er måske for meget forlangt, at det Krigsvidenskabelige Selskabs læsekreds skulle få øjnene op for dette værk – selvom læsekredsen tidligere, i parentes bemærket, meget modigt har lanceret den tyske afhandling *Blitzkrieg-Legende. Der Westfeldzug 1940*. Det skal indføres, at kredsen af tyskkyndige i danske officerers rækker tilsyneladende stadig bliver mindre og mindre. Værket om Blitzkrieg-legenden indgik i en af de tyske militærhistoriske forskningsinstituts andre serier om operationer under Den Anden Verdenskrig (og blev runddelt i Det Krigsvidenskabelige Selskabs læsekreds sæsonen 1997/98). Behersker man det tyske sprog på et vist niveau, venter der, ved læsning af denne historiske gengivelse af angrebet på Sovjetunionen, en usædvanlig fagligt velunderbygget og lejlighedsvis underholdende militærhistorisk oplevelse. Men, som nævnt ovenfor, findes værket så heldigvis også i engelsk oversættelse fra 1998 (*The Attack on the Soviet Union*).

Der Angriff auf die Sowjetunion fortæller ganske vist ikke alt om det tyske angreb på Sovjetunionen 1941 – men bogen beskriver til gengæld alt, hvad der er værd at vide.

Sven Damsholt: For ret at byde
Sankt Ansgars Forlag, 2001, 133 sider, 156 kr.

Anmeldt af major Torben Schackinger

Sven Damsholts bog "For ret at byde" er svær at rubricere. Den er ikke historisk, beskriver ikke militære forhold og giver dårligt nok et glimt af datidens værnepligtsforhold.

Bogen er en samling af "soldaterhistorier", som de har eksisteret til alle tider. Bogens personskildringer er meget unuancerede og giver næppe et dækkende billede af de omtalte personer. Lidt lomme filosofiske betragtninger over pacifisme og det umoralske i at slå ihjel kal læseren heller ikke spares for, ligesom der er medtaget lidt heltemod i forbindelse med den gryende modstandsbevægelse.

Det er svært at se, hvem bogen skulle henvende sig til. For tidligere elever på kornetskolen er der intet nyt at hente, og for alle andre er der ikke noget at blive klogere af. For en paper back-bog med ringe tryk og korrektur er 156 kr. at smide penge ud ad vinduet.

Men ret skal være ret. Bjarne Richs omslagstegning af Kronværksporten til Kronborg er rigtig pæn.

K.G.H.Hillingsø
Parkvænget 20
2920 Charlottenlund

4. Marts 2001

Anmeldelse.

Jørgen Bøgh, David Pedersen og Christian Vognsen: Soldater På Skolebænk, Forsvarets Civilundervisning 1952-1973 Redaktion: Christian Vognsen. Udgivet af Selskabet for Dansk Skolehistorie, 2001. Kommission: Odense Universitetsforlag. 141 sider. 200 kr.

Da jeg blev pensioneret i 1995, blev jeg bedt om at give en hånd med for at få oprettet et krigshistorisk center ved Forsvarsakademiet. Efter mange genvordigheder kom det på benene, og man besluttede da at kalde det Militærhistorisk Center for at understrege, at det ikke kun skulle beskæftige sig med den rene slaglære, men også se på et lidt bredere spektrum af de militære sysler. Det var dog ikke forudset, at centret skulle beskæftige sig med mere end rent martialske materier; men det mente professor, dr. Vagn Skovgaard-Petersen godt, at det kunne. Han ikke alene lokkede mig til at give nogle erindringsglimt ved udgivelsen af "Soldater På Skolebænk", men beordrede mig også til at omdanne erindringsglimtene til en anmeldelse af bogen.

Selv om jeg blev indkaldt i 1954 og dermed gjorde tjeneste i det meste af det tidsrum fra 1952 - 73, hvor Forsvarets Civilundervisning (FCU el. civilundervisningen) fandt sted, oplevede jeg ikke fænomenet før 1957 og da egentlig kun fra sidelinjen. De første par år var jeg i Søværnet og derefter indtil 1959 mest på diverse skoler i hæren. Da jeg endelig kom i geledet som officer, blev opmærksomheden rettet mod alt andet end civilundervisningen. Livet gik stort set sin gang, som det havde gået siden 2. verdenskrig, så jeg var med i den sidste del af den periode, hvor forsvaret tabte en række årgange af de værnepligtige ved et i soldaternes øjne meningsløst plageri. Nogle steder var det værre end andre, men det var slemt nok overalt. Først svinede man soldaterne til, så gav man dem for lidt tid til rengøring, og derefter tog man deres sparsomme fritid, fordi deres udrustning ikke var i orden, eller fordi de sov i teoritimerne. Den, der blev dømt for de værste rekrutplagerier, var ganske vist fra flyvevåbnet; men hæren fik naturligvis skylden, hvilket for en gangs skyld ikke var ganske ufortjent.

Der var selvfølgelig en mening med de strabadser, soldaterne blev udsat for, nemlig at ruste dem til krigens rædsler; men metoderne var ofte mildt sagt ikke velvalgte, og det er også et spørgsmål, om alle på de lavere niveauer havde gjort sig klart, hvorfor soldaterne skulle have det hårdt. Beredskabet var imidlertid højt, man var stort set klar alle døgnets 24 timer til at rykke ud og forsvare fædrelandet, og der blev øvet, øvet og atter øvet. Når man ikke var på manøvre, var der alarmering og mørkeøvelse mindst én gang om ugen, og hvis den kontrolfunktion, som også lå i alarmeringerne, skulle virke, så måtte de lægges på varierende tidspunkter. Der var derfor bestemt ikke, som ellers antydtes i bogen, tale om, at natarbejdet målrettet blev tilrettelagt før civilundervisningen, så soldaterne kunne sove ud i timerne.

Det var dog ikke udtryk for nogen særlig agtelse for civilundervisningen. Mange af de ældre officerer mente, som refereret af oberst Hensch (s. 87), at civilundervisningen var indført for at modvirke en truende militarisering af "vore sønner i forsvaret". Vi unge anså civilundervisningen for at være noget pjat, der forbrugte god uddannelsestid. Vi anede intet om formålet, og ingen, end ikke på Hærens Officersskole, havde gjort sig den ulejlighed at indvie os i det. Vi anede heller ikke, at det var et forsvarspolitisk tiltag. I det omfang, vi overhovedet forsøgte at finde en begrundelse, troede vi, at det var noget, som Undervisningsministeriet havde fundet på. Nogle fandt det om ikke direkte undergravende så dog, på grund af lærernes formodede manglende indsigt i militære forhold og måske dubiøse politiske indstilling, en hæmsko for, at soldaterne blev strabadseret til det yderste for at kunne overleve de fysiske og psykiske vilkår på kamppladsen.

Når man læser "Soldater På Skolebænk", får man et godt indtryk af tiden dengang. Udenrigspolitik var, indtil John Danstrup dukkede op på TV, noget som Udenrigsministeriet tog sig af, og som ellers kun interesserede nogle enkelte, højtoplyste i Det Udenrigspolitiske Selskab. Politik holdt officererne sig fra (s. 34) i deres naivitet, og soldaterne selv gik ind for korporlig afstraffelse og dødsstraf (s. 39). 1 resuméet "I korte træk" skrives lidt bebrejdende (s. 12): "Hvordan kunne den pædagogiske indsats, som FCU præsterede, have formet sig, dersom forsvaret havde opfattet det som en vigtig opgave at støtte FCU ... f.eks. i form af bedre lokaler ... ?". Til det er kun at sige, at når man ser bort fra messerne, så havde vi ikke bedre lokaler end tørre- og pudsestuer, og pædagogik var en by i Rusland, og alt russisk var lig med fjenden, som skulle bekæmpes med alle midler.

Det var først, da jeg mødte forstanderen i København, mag. art. Jens Gustav Villadsen, og qua hans gæstfrihed domprovst Jørgen Bøgh, at det gik op for mig, at FCU's ledelse ville det samme eller måske endda mere end jeg selv. Derefter begyndte jeg at lytte, og jeg opdagede, at der under min kommando var værnepligtige, der var henrykte for undervisningen i dansk og regning. Ja, nogle af dem viste sig at være ordblinde, for hvem en ny verden var begyndt at åbne sig, og som siden ved soldaterjubilæer har betroet mig, at den succes, de fik senere i livet, kunne tilskrives FCU.

Da jeg endelig havde opfattet soldaternes positive tilbagemeldinger, forsøgte jeg efter fattig evne at se flere positive sider ved civilundervisningen end blot et lykkeligt afbræk i den travle hverdag, et afbræk som jeg kunne bruge til forberedelser eller til at indhente tabt nattesøvn.

I slutningen af 1960'erne kom så det pædagogiske reformarbejde i forsvaret. Det måtte som alle reformer via den modsatte grøft for at ende fornuftigt midt på vejen, hvor pædagogikken i dag befinder sig ikke mindst takket være den inspiration, som de bedste af lærerne ved FCU tilførte reformarbejdet.

Det har ikke været let at skrive "Soldater På Skolebænk", for, som det så ofte sker i forsvaret, hvor pedanter til tider får magt, som de har agt, så var kildematerialet blevet destrueret ved en kontorflytning. Da Rigsarkivet dertil ikke mente at have modtaget det afleveringspligtige materiale, måtte der fiskes såvel i dagspressen som hos tidligere medarbejdere ved FCU. Dette gav bid både i form af skriftligt materiale og billeder, og man kunne begynde arbejdet. **For den indledende** tiårsperiode, der har overskriften "Det største danske skoleeksperiment", kunne man næsten holde sig fuldstændigt til det manuskript, som FCU's første undervisningsinspektør, domprovst Jørgen Bøgh, havde efterladt sig ved sin død i 1997. Tiden fra 1965 til 1973 er behandlet af den periodes undervisningsinspektør, David Petersen, under titlen: "Udvikling og afvikling", og ind imellem disse afsnit har Christian Vognsen, der var forstander ved FCU 1961 - 1969, betragtet "Forsvarets Civilundervisning fra en forstanders synsvinkel", ligesom han har skrevet de afsluttende kommentarer.

Med andre ord er en vigtig facet af soldateruddannelsen og ikke mindst af arbejdet med at fremme den sikkerhedspolitiske forståelse nu blevet ordentligt og læseværdigt dokumenteret, og materialet vil blive overdraget til Rigsarkivet, der i parentes bemærket fandt FCU's arkiv under bogens redigering,

Bogen har sat mange tanker i gang, og den har bragt minderne om min egen fortid frem. Dem er jeg ikke alle lige stolt af; men som det jo sker, går fanden i kloster, når han bliver gammel. Arene efter min pensionering har jeg bl.a. tilbragt med at rådgive de baltiske stater samt Georgien, og dér har jeg konstant prædikeret, at forsvaret kan bruges som nationens skole ikke mindst til at opdrage de værnepligtige til gode demokrater ved at undervise dem i medborgerkundskab - det der dengang var civilundervisningens f lagskib.

Bog anmeldelse

Mariann Ploug: *Artilleri i Danmark*. Udgivet af Varde Artillerimuseum/ Museet for Varde By og Omegn, 2001. 136 sider, heftet og rigt illustreret i farver. Pris 100 kr.

Anmeldt af oberst N.O.Jensen, som gjorde karriere i artilleriet i perioden 1961- 1991. Obersten er nu til tjeneste ved Forsvarsakademiet.

Det er en prisværdig udgivelse, som her foreligger i form af et omfattende katalog, der er udarbejdet på grundlag af museets udstillingstekster i en let redigeret form. Udgiveren er som nævnt Artillerimuseet, som er et specialmuseum for Artilleriet i Danmark. Museet blev først oprettet i 1984 på Varde Kaserne og blev flyttet til de nuværende lokaler i 1992, da det blev en afdeling af Museet for Varde By og Omegn. Udstillingerne, som dette katalog beskriver, blev færdige i deres endelige form i 1996 og gennemgår dansk artillerihistorie fra middelalderen til vore dage.

Det seneste forsvarsforlig fra 1999 har betydet at Hærens Artilleriskole og alt jysk artilleri nu bliver samlet i Varde. At artillerihistorien ligger lige udenfor døren vil kommende artillerister vide at nyde godt af. Det her foreliggende katalog er en god appetitvækker til snarest at aflægge dette specialmuseum et besøg, ligesom det kan anbefales for både nye som gamle artillerister, for ikke at nævne vore våbenfæller fra andre våbenarter og andre værn, med deres familier og venner.

Da kataloget knytter sig tæt til udstillingerne er det ikke Artilleriets historie, der her bliver fortalt, men væsentlige dele heraf bliver præsenteret i kronologisk orden og i et let læseligt og flydende sprog. Kataloget er rigt illustreret med såvel farve som sort/hvid billeder og tegninger.

Vi indleder med en beskrivelse af de ældste vidnesbyrd om Vardes forsvar, som kan dateres til en mønstringsrulle af 1588. Denne lokale del har også historien om borgervæbningen i Varde og leder os frem til artilleriets indtog i byen i 1953, hvor Varde Kaserne blev indviet. Den nyeste historie slutter med oprettelsen af Dronningens Artilleriregiment den 1. november 2000.

Dansk Artilleris historie beskrives herefter i perioderne indtil 1764, 1764- 1842, 1842-1867, 1867-1900, 1900-1943, 1945-1960 og efter 1960 med vægten på regimenter, bataljoner og de kampe, som enhederne deltog i. Udrustningen beskrives i de nævnte perioder med de forskellige våbensystemer, håndvåben, observations- og forbindelsesmidler, beregnermateriel samt skiftende uniformssystemer, som anvendtes. Heraldik, mærker og faner samt legenden om artilleristens skytshelgen Sct. Barbara slutter den første halvdel af kataloget.

Anden halvdel gennemgår mere detaljeret de forskellige skytssystemer og den dertil knyttede ammunition med bl.a. det ældste danske skytssystem som bærer Frederik III's rids fra 1644. Vi får herefter en beskrivelse af Karl af Hessens system fra 1766 og det såkaldte nye system eller Fibigers system fra 1834. Skiftet til riflede kanoner og bagladekanoner, som fandt sted omkring 1864 er også grundigt beskrevet, ligesom skytset til Københavns befæstning er behandlet. I løbet af 1920'erne fik hæren den tiltrængte fornyelse af det tunge feltartilleri. Indførelsen af det tunge feltartilleri betød, at hesten blev opgivet som trækraft. Det var dog først i 1950 at feltartilleriet var fuldt motoriseret. I 1943 overtog den tyske hær alt det danske artillerimateriel, og det er ikke siden blevet fundet.

Skytssystemerne efter 2.verdenskrig omfatter først den engelske "25 pounder", som enhederne var udrustet med under genopbygningen fra 1945-1950. Mange ældre artillerister vil huske denne lette

105 mm haubits, som var udrustet med en brisk, som muliggjorde skydning horisonten rundt, og som blev anvendt til uddannelsen af danske reserve- og linieofficerer på Artilleriets Befalingsmandsskole (ABS) til langt op i tresserne. Med medlemsskabet af NATO og den efterfølgende amerikanske våbenhjælp indførtes de amerikanske våbensystemer omfattende 105 mm haubits, 155 mm haubits, 155 mm kanon og 203 mm haubits. Alle veltjente systemer, som først for få år siden er blevet faset ud eller er blevet modificeret (155 mm haubits). At det var solidt materiel er også bevist ved at et stort antal 105 mm haubitser nu bliver doneret til Litauen, som en del af østsamarbejdet. Endelig skal også nævnes 762 mm Raketstyr, bedre kendt under navnet Honest John, som var operativ fra 1960 til slutningen af 60'erne .

Først i begyndelsen af 60'erne indførtes de første selvkørende haubitsere (M 109). Denne udgør efter at den blev modificeret i midten af 80'erne sammen med den modificerede 155 mm haubits M114/39 nu ryggraden i såvel brigade- som divisionsartilleriets rørartilleri. Der savnes måske en kort beskrivelse af såvel Multiple Launch Rocket System (MLRS) som de senest ankomne målopklaringssystemer (Artilleripejleradar og Unmanned Air Vehicle (UAV)), men disse systemer er jo ikke kommet på museum endnu.

Luftværnsartilleriet har naturligt nok ikke fået en så omfattende beskrivelse som feltartilleriet, men har dog fået de sidste 20 sider af kataloget. Luftværnsmateriel eller antiballonskyts, som det var i begyndelsen, blev brugt første gang i krigen 1870-71. I Danmark blev behovet for luftmålsskyts erkendt i forbindelse med 1.verdenskrig. Indledningsvis klarede man sig med at omdanne et antal stålkanoner til luftmålspecer. I 1920'erne begyndte Dansk Industri Syndikat på konstruktionen af en 20 mm Madsen Maskinkanon. 20 mm maskinkanon M/1938 blev anskaffet til bekæmpelse af fly i lav højde.

Fra 1945-1950 anvendtes den svenske maskinkanon, som man havde modtaget fra Den Danske Brigade i Sverige. Herudover blev der oprettet nogle luftværnsbatterier bestående af de berømte 88 mm tyske luftværnskanoner samt bestående af 40 mm luftværnskanon M/45 E, som var modtaget fra den engelske Rhinhær. Fra 1950 blev den engelske luftværnskanon afløst af den tilsvarende amerikanske 40 mm luftværnskanon, som har været en del af såvel hærens luftværn som flyvevåbnets jordbaserede luftforsvar frem til midten af 1990'erne. I denne del beskrives også de forskellige radarsystemer, som var knyttet til luftværnsenhederne, samt de luftmål, som anvendtes under øvelsesskydning.

Luftværnsartillerisystemer efter 1950 omfatter først en Nikeafdeling bestående af Nike Ajax, som vi modtog på våbenhjælpen i 1957. Fra 1962 overgik raketluftforsvaret til flyvevåbnet, som efterfølgende fik først Nike Hercules og senere Hawk-systemet indført. Til gengæld fik hærens luftværn i 1963 nyt materiel , idet den såkaldte L/70 40 mm luftværnskanon med det dertil hørende ildledelsesanlæg blev indført. Fra 1980 blev dette system overført til flyvevåbnet. Til erstatning indførtes nu den amerikanske nærluftforsvarsraket Redeye i luftværnsenhederne. Til afløsning for Redeye begyndte man i 1993 at anskaffe det amerikanske Stinger-system. Suppleret med et fuldautomatisk kontrol- og varslingsystem (leveret af Terme) samt en feltaffutage (leveret af Per Udsen) fik hæren hermed et moderne luftværnssystem.

"Artilleri i Danmark" være hermed anmeldt og anbefalet. Udgivelsen kan læses som forberedelse til et senere besøg på Artillerimuseet, vil være en glimrende håndbog at have ved hånden under besøget, men kan også anbefales for den læser, som vil danne sig et godt overblik over såvel felt- som luftværnsartilleriets spændende udvikling helt op til vore dage.

FOREDRAGSSÆSON 2001-2002

Mandag den 1. oktober 2001

Klokken 1930 i Søndre Magasin på Kastellet

Foredrag over emnet:

Erfaringer fra United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea, ved oberstløjtnant Peter Kølby Pedersen

Tre dage før Etiopien og Eritrea underskrev en endelig fredsaftale ankom det danske bidrag til UNMEE, og dermed blev SHIRBRIG ambitioner om en hurtig tilstedeværelse i et missionsområde opfyldt. Det danske bidrag var hurtigt på plads og bidrog væsentligt til opbygningen af FN hovedkvarter i missionen. Den hurtige indsats gav imidlertid også et indblik i de vanskeligheder, der er forbundet med opstarten på en mission.

Aftenens foredragsholder, oberstløjtnant Peter Kølby Pedersen, vendte hjem fra tjeneste som Chef for Det Danske Kontingent i Eritrea i slutningen af juni 2001. Foredragsholderen vil i sit indlæg bl.a. komme ind på de operative og logistiske udfordringer, der er forbundet med at sende danske soldater til Afrika. Endvidere vil de vanskeligheder, der er forbundet med at arbejde i en FN-mission, blive beskrevet.

FOREDRAGSSÆSON 2001-2002

Mandag den 22. oktober 2001

Klokken 1930 i Søndre Magasin på Kuppet

Foredrag over emnet:

Ukraine mellem Øst og Vest
ved oberstløjtnant Claus Mathiesen

Oberstløjtnant Claus Mathiesen har siden 1. september 1999 været Danmarks forsvarsattaché i Ukraine indledningsvis i Warszawa men fra september 2001 med fast base i Kiev. Oberstløjtnanten er reserveofficer med en uddannelse fra Københavns Universitet som cand.mag. i polsk og russisk; han har været tilknyttet den militære sproguddannelse i en årrække.

Aftenens foredragsholder giver en introduktion til Ukraines lange vej mod selvstændighed. Han belyser Ukraines nuværende vanskelige balancegang mellem Øst og Vest samt Ukraines rolle som regional magt med henblik på en diskussion af landets fremtidige muligheder som selvstændig nation.

FOREDRAGSSÆSON 2001-2002

Mandag den 5. november 2001
Klokken 1930 i Søndre Magasin på Kastelet
Foredrag over emnet:

Flyvevåbnets fremtidige udvikling
ved generalmajor Leif Simonsen,

Flyvevåbnet gennemfører for tiden en omfattende omstrukturering som følge af "Aftale om forsvarets ordning 2000-2004". Samtidigt med at Flyvevåbnet udvider sit bidrag til NATO reaktionsstyrker, har Flyvevåbnet indhøstet en række erfaringer fra international indsats - bl.a. under Operation Allied Force.

Aftenens foredragsholder, der er Chef for Flyvertaktisk Kommando, vil med udgangspunkt heri bl.a. redegøre for den fremtidige konceptuelle udvikling af Flyvevåbnet, samt tillige redegøre for hvordan Flyvevåbnet nye struktur både kan "producere" styrker og samtidigt hermed opfylde kravene til indsættelse af styrker i såvel national som international ramme.

FOREDRAGSSÆSON 2001-2002

Mandag den 19. november 2001
Klokken 1930 i Søndre Magasin på Kastelet
Foredrag over emnet:

Erfaringer fra Kosovo Force, hold 5,
ved generalløjtnant Thorstein Skiaker

Aftenens foredragsholder, generalløjtnant Thorstein Skiaker, har gjort tjeneste som Chef for KFOR hold 5. Generalen har gennem sin karriere forrettet tjeneste i forskellige operative stabe både som chef og i underliggende cheffunktioner. Forud for tjenesten i Kosovo fungerede generalen som Commander Allied Forces North Europe (COMNORTH) og Commander Armed Forces South Norway (COMSONOR). I Kosovo har generalen været chef for en multinational NATO-ledet militær styrke, som repræsenterer 37 nationer og består af ca. 50.000 soldater.

Foredragsholderen vil i sit indlæg bl.a. komme ind på de omfattende forberedelser forud for udsendelsen, missionens store operative og logistiske udfordringer, særlige hændelser, samarbejdet med UNMIK, OSCE og EU samt samarbejdet med konfliktparterne. Foredraget vil blive afsluttet med en vurdering af fremtidsperspektiverne for Kosovo, Makedonien og det øvrige Balkan.

Jørgen Bæk Simonsen, lektor, dr. phil.

Den nødvendige forandring - Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen

Der var fest og farver i Kuwait i februar 2001. For det første fejrede man ti-året for befrielsen efter den brutale irakiske besættelse, og for det andet fejrede man 40 årsdagen for landets overgang til fuld selvstændighed. På bannere og plakater blev de lande, der aktivt havde deltaget i den internationale styrke oprettet på amerikansk initiativ få dage efter besættelsen 2. august 1990 takket for støtten i klar erkendelse af, at den irakiske besættelse kun var blevet imødegået og landets suverænitets genskabt takket være hjælpen fra det internationale samfund.

I den vestlige verdens selvforståelse blev der i forbindelse med Golfkrigen 1991 talt om *en ny verdensorden*.¹ I årene forud var det bipolare system gået til grunde fordi den ene supermagt ikke længere evnede og magtede at deltage i opgøret om, hvilken ideologi der skulle dominere det globale samfund. USSR gik i opløsning, og det skulle få meget store konsekvenser ikke mindst for Europa, der var blevet spaltet i to som følge af netop den kolde krig. Resultatet er gennem 1990'erne blevet etableringen af et helt nyt fælles Europa med udvidelse af både EU og NATO til følge.

Bi-polariteten fik også store politiske, økonomiske og kulturelle konsekvenser for andre dele af verden.² Det var tydeligt i den arabiske verden, der oplevede sin egen kolde krig mellem de nye selvstændige stater, der blev en del af det vestlige forsvarssamarbejde rettet mod de arabiske stater, der etablerede et samarbejde med USSR.³ Derfor var de stater, der indtil 1989 havde arbejdet tæt sammen med Sovjetunionen, tvunget til at tage den ændrede politiske situation med kun én supermagt op til overvejelse for om muligt at bringe sig på plads i den nye globale orden, der var under udvikling.⁴

Den irakiske besættelse udløste et internationalt militært samarbejde uden sidestykke og med deltagelse af stater, der indtil da ofte havde været placeret i hver sin lejr i det bi-polare system. Syrien er det klareste eksempel. Siden Hafez al-Asads magtovertagelse i 1970 havde landet været en del af østblokken, og dertil blev landet af Vesten betragtet som en del af et anti-vestligt statsterroristisk netværk. Med stor politisk kløgt manøvrerede Syrien sig på plads i forhold til Vesten, indgik i det militære samarbejde og høstede på både kort og langt sigt frugten af sit valg.⁵

Det knusende nederlag Irak led i opgøret med det internationale samfund var forudsigeligt, og det internationale samfund talte om en ny verdensorden, der skulle funderes på en fælles accept af folkeretten, respekt for menneskerettighederne, fremme af den demokratiske medbestemmelse og udvidet økonomisk samarbejde. Det sidste var en tydelig og klar tilkendegivelse af, at Vesten efter sejren i den kolde krig nu fandt tiden inde til at lade sit ideologiske værdisystem gælde for kloden som helhed.

De ti år der er forløbet siden har vist, at det tilsyneladende er langt vanskeligere end først antaget, og derfor har det internationale forpligtende samarbejde, der blev etableret som følge

af den irakiske besættelse af Kuwait, heller ikke magtet at indfri sine egne løfter i det omfang, der blev stillet i udsigt. Realpolitiske hensyn har eksempelvis ført til, at befolkningen i den folkerigeste arabiske stat Egypten gennem det sidste årti har oplevet en alvorlig begrænsning i mulighederne for aktiv politisk deltagelse, alvorlige brud på menneskerettighederne og en statslig overvågning, der i substans kun meget dårligt rimer med de løfter, der blev givet for almindelige mennesker i den nye verdensorden. Egypten fik stor økonomisk fordel af at deltage i den internationale alliance, men landets almindelige befolkning har til dato slet ikke fået indfriet de forventninger om øget politisk indflydelse, der blev stillet i udsigt.⁶

Hverken i Egypten eller andre steder i regionen har det internationale samfund evnet at leve op til de løfter, der blev afgivet i lyset af Golfkrigen i 1991. Den arabiske verden har dette til trods alligevel gennem det sidste årti været præget af en interessant politisk udvikling, der flere steder har ført til ganske store forandringer. Det er imidlertid afgørende at fastholde, at Golfkrigen 1990-91 *ikke* med nogen ret kan siges at have forårsaget disse forandringer. De forandringer vi kan påvise, og som skal præsenteres og diskuteres i det følgende, er ikke et resultat af den internationale alliance og den postulerede nye verdensorden, den gav anledning til. Paradoksalt nok er det snarere sådan, at en stor del af de regimer i den arabiske verden, der deltog i den internationale alliance, har været præget af en fælles tendens til at begrænse den almindelige befolknings mulighed for at få politisk indflydelse, der slet ikke stemmer overens med de principper, der skulle karakterisere den nye verdensorden. Jeg skal af hensyn til den knappe plads i det følgende forholde mig til de forandringer, der gennem 1990'erne er sket i de politiske systemer i Saudi-Arabien, Bahrain og Qatar.

Saudi-Arabien og *shura*

Det har siden Saudi-Arabien blev en moderne nationalstat i 1932 været officiel saudisk selvforståelse, at landet søger inspiration til løsning af alle udfordringer i sin egen historiske fortid. Det har af samme grund været officiel saudisk politik, at den vestlige verdens politiske tradition hviler på et fundament, der er uforenelig med den islam-tolkning, der er den saudiske stats ideologiske fundament. Saudi-Arabien har derfor heller ikke skrevet under på FN's deklaration om menneskerettigheder fra 1948 og fastholder med stor konsekvens sin afvisende holdning til at indgå i et internationalt samarbejde, der strider mod den saudiske fortolkning af islamisk ret. Af samme grund har skiftende saudiske kongers syn på demokrati været meget negativt.

Det har imidlertid i flere sammenhænge været nødvendigt for den herskende familie at justere det politiske system. I forbindelse med kong Faisals *de facto* magtovertagelse i 1962, der blev udløst af voksende indre sociale modsætninger gennem 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne, lancerede han et program, der skulle transformere landet og sikre, at de store indtægter fra salg af olie kom hele befolkningen til gode.⁷ Det er interessant at se, at Faisals udspil ikke stillede direkte politisk deltagelse i udsigt, og landet fik heller ikke i hans regeringstid (1962-1975) en egentlig grundlov. Til gengæld blev det gjort klart, at landets rigdom var for hele befolkningen, og gennem de følgende år blev statens institutioner voldsomt udbygget, så de kunne servicere den almindelige befolkning. Faisals program er med rette blevet karakteriseret som en slags social kontrakt, hvor befolkningen affandt sig med Saud-slægtens monopol på den politiske magt mod at den til gengæld fik synlige og mærkbare sociale forbedringer.⁸

Det skulle dog vise sig, at dele af den saudiske befolkning med tiden alligevel ønskede politisk indflydelse, og siden en radikal militant gruppe i 1979 besatte den store moske i Mekka, har der været diskussion af, hvorledes befolkningens politiske indflydelse kan institutionaliseres.⁹ Etablering af et pluralistisk demokrati efter europæisk forbillede er i henhold til den officielle selvforståelse utænkelig og umulig, og de der har argumenteret for politiske forandringer hen imod større og bredere folkelig indflydelse har derfor taget udgangspunkt i begrebet *shura*.¹⁰ Begrebet benyttes i Koranen i Sura 42 vers 38, der opfordrer de troende til at gøre anliggender af fælles interesse til genstand for gensidig rådslagning - *shura*.¹¹

Det skulle dog først blive i 1992, at kong Fahd endeligt kunne udstede de første officielle dokumenter i landet, hvor statens politiske system forklares og begrundes for befolkningen. I tre sammenhængende love omhandlende en lov om regeringen og regeringsudøvelsen¹², en lov om det rådgivende råd¹³ og en lov om regionerne, dvs. de administrative områder det vidtstrakte land er inddelt i,¹⁴ blev det eksisterende saudiske politiske system beskrevet og dets institutioner forklaret. Kritikere har ved lovenes offentliggørelse gjort gældende, at der i virkeligheden er tale om tomme reformer¹⁵ uden reelt indhold, men udviklingen gennem 1990'erne har alligevel vist, at der er ændringer på vej i det politiske system i landet.

Det gøres i loven om det rådgivende råd (*shura*) klart, at rådet ikke er folkevalgt. Der er derfor ikke tale om, at den almindelige saudiske befolkning overdrages et direkte politisk medansvar udmøntet gennem retten til at stemme. Rådets medlemmer er alle udvalgt af kongen (§ 3). Det gøres i § 4 gældende, at rådet virker for en periode af fire år, og at mindst halvdelen af det følgende råds medlemmer skal være nye. På den måde er det sikret, at nye stemmer kommer til og får mulighed for at gøre sig gældende. Rådet skal i henhold til § 15 tage sig af følgende opgaver:

- a) diskutere og formulere sin holdning til de udviklingsplaner, der siden 1970 for en periode af 5 år har skitseret statens udviklingsintentioner,
- b) diskutere og kommentere love, regulativer, traktater og internationale aftaler tiltrådt af regeringen,
- c) fortolke lovene og
- d) kommentere og kritisere de enkelte fagministres årlige rapporter til kongen.

Der er således tale om, at rådet får mulighed for at forholde sig til den af regeringen faktiske førte politik og gennem debatterne i rådet at gøre denne til genstand for kritik. Det gøres i § 23 klart, at en gruppe på ti rådsmedlemmer har mulighed for at fremsætte forslag til ny lovgivning gennem fremsendelse af forslag til kongen gennem rådets formand.

Kritikere har derfor ret, når de fastholder, at der er meget snævre grænser for graden af folkelig deltagelse i saudisk politik. Men det er i den sammenhæng måske vigtigere at fastholde, at udstedelsen af lovene i 1992 i sig selv er et tegn på, at heller ikke det saudiske politiske system er hævet over nødvendig justering. Det saudiske monarki har gennem de sidste årtier været udsat for en voksende intern kritik formuleret af grupper, der ikke nødvendigvis stiller spørgsmål ved kongefamiliens krav på den legitime magt, men som omvendt gerne ser, at der indrømmes andre muligheder for at være med til at præge landets udvikling.¹⁶ Det signal har kongeslægten forstået, og derfor kom de nye love i 1992.

Det er i den sammenhæng vigtigt at hæfte sig ved, at loven om regeringen i § 5 formelt fastslår, at embedet som konge kun kan tilfalde efterkommere i lige linie af Abd al-Aziz, der i årene mellem 1901 og 1932 skabte det vi i dag kender som Saudi-Arabien. Det betyder at Saud-slægten hermed definitivt har fået legaliseret det, der siden indsættelsen af kong Saud i 1953 har været gældende praksis: at slægten har monopol på kongemagten. Det er nu ikke bare sædvane men legal officiel politik. Det gøres i øvrigt i samme paragraf gældende, at det er den regerende konge, der udnævner kronprinsen, ligesom han har bemyndigelse til at afsætte ham og udpege en ny. Denne formelle bestemmelse har krævet modydelse - og modydelsen er kommet gennem etableringen af det rådgivende råd, hvis udpegede medlemmer har *ret* til at ytre sig om landets anliggender.

Det første råd blev etableret i 1993 og talte 60 medlemmer. Et nyt råd blev udpeget i 1997 og denne gang talte det 90 medlemmer. Et nyt *shura* ventes udpeget i løbet af efteråret 2001. Hvor mange medlemmer dét vil tælle vides ikke i skrivende stund, men en sammenligning af medlemmer af det første og det andet råd viser en interessant udvikling. Medlemmer af det andet råd var gennemgående yngre end medlemmerne af det første; der var i det andet råd flere medlemmer med en moderne teknisk uddannelse, og der var i det andet råd også en enkelt repræsentant for Saudi-Arabiens shia-muslimske minoritet.¹⁷

Dette antyder, at den regerende slægt har indset, at det gælder om at den siddende rådgivende forsamling tæller repræsentanter også fra de dele af det saudiske samfund, der er kritisk indstillet for så vidt angår den faktisk førte politik. På den måde kan det måske forebygges, at kritikerne radikaliseres og militariseres. Det store spørgsmål er imidlertid fortsat, om ændringerne opleves som tilstrækkelige for den hastigt voksende del af det saudiske samfund, der gennem e-mail, internet og besøg i Vesten ved, at den almindelige befolkning dér har ganske store muligheder for selv at deltage i planlægningen af den fælles fremtid. Det ønsker også mange saudiske statsborgere, der dog ikke har fået megen støtte fra demokratiske grupper i Vesten i deres bestræbelser på at sikre sig selv bedre muligheder for at få indflydelse på landets fremtid. Ret beset har de kun sig selv at takke for, at der gennem 1990'erne er sket enkelte meget begrænsede forbedringer.

Bahrain og det konstitutionelle monarki

Bahrain fik i 1971 fuld selvstændighed og den nye selvstændige stat blev medlem af FN og af Den Arabiske Liga. Der var i forbindelse med landets overgang til selvstændighed diskussion af, om Bahrain skulle indgå i en ny statsdannelse sammen med andre små shaykh-dømmer i Golfen, men ved en folkeafstemning afviklet i FN-regi stemte befolkningen for national selvstændighed. Dermed blev det også gjort klar for shahen i Iran, at hans udsagn om Bahrain som en del af det historiske Iran ikke kunne accepteres.¹⁸

Formelt blev Bahrain ved overgangen til selvstændighed et emirat. En grundlov blev ratificeret i juni 1973, og i overensstemmelse med den blev der i december 1973 afholdt valg til en nationalforsamling, der skulle være et del af det politiske system i den lille nu selvstændige stat. Nationalforsamlingen talte 30 medlemmer, der blev valgt af den stemmeberettigede del af den bahrainske befolkning og suppleret med 14 ministre udpeget af den regerende emir. Politiske partier var i henhold til grundloven forbudt, men 114 kandidater repræsenterende indbyrdes forskellige politiske holdninger blev opstillet til valget i 1973. Emiren hjemsendte efter en ophidset debat om den økonomiske politik i august 1975 nationalforsamlingen og

opløste den efterfølgende gennem udstedelsen af et dekret. Nationalforsamlingen har ikke siden været genindkaldt.

Det politiske liv i Bahrain lod sig frem til slutningen af 1980'erne affinde med, at der ikke var en valgt nationalforsamling. Enkelte røster kritiserede den herskende Khalifa-familie for ikke at ville efterleve den grundlov, landet havde fået ved sin overgang til politisk selvstændighed, men hovedparten af Bahrains befolkning var tilsyneladende tilfredse med den udvikling Bahrain gennemgik under ledelse af Khalifa-slægten. Først fra slutningen af 1980'erne bliver det tydeligt, at dele af befolkningen begyndte at forholde sig mere og mere kritisk og åbent begyndte at kritisere regeringen for dens politik. Kritikerne gjorde gældende, at de store statslige indtægter fra salg af olie ikke kom hele befolkningen til gode. Det var især den shia-muslimske majoritet, der med en vis ret hævdede, at den ikke tilnærmelsesvis fik sine interesser tilgodeset¹⁹. Derfor blev der også fra Den Islamiske Republik Iran efter revolutionen i 1979 rettet en propaganda-offensiv mod Bahrain med opfordring til, at den shia-muslimske befolkning rejse sig til oprør mod et illegitimt og undertrykkende politisk system. Den iranske propaganda fandt kun ringe folkelig opbakning, men det forhold at Teheran påviseligt propaganderede for politiske ændringer i landet gav styret mulighed for at anklage enhver der kritiserede forholdene, at vedkommende samarbejdede med fremmede magter og dermed udgjorde en trussel mod statens sikkerhed.²⁰

Det lykkedes derfor i begyndelsen regeringen at kyse oppositionen, men efterhånden som kritikken mod udviklingen vandt større og større opbakning hos en stadig bredere del af befolkningen blev det klart, at oppositionen ikke alene kom fra utilfredse shia-muslimer. Også voksende dele af landets sunni-muslimer ytrede kritik af regeringen, der for sit vedkommende svarede igen med voldsom represion. Husmure og gavle var i midten af 1990'erne overskrevet med kritiske udsagn vendt mod Khalifa-slægten og dens politik, og besøgende kunne med føje føle sig hensat til den besatte Vestbred under den første intifada 1987-90. Slagord gjorde gældende, at der siden begyndelsen af 1970'erne var ført en forfejlet økonomisk politik og at regeringen ikke magtede at sikre den nationale befolkning tilfredsstillende job og slet ikke til en løn, der kunne sikre den enkelte familien et materielt tilfredsstillende liv.²¹

Khalifa-familien forsøgte i første omgang at imødekomme kravet om større politisk indflydelse gennem etablering af et rådgivende råd, et *shura* på 40 medlemmer alle udpeget af emiren. Etableringen af et ikke-folkevalgt rådgivende råd blev af oppositionen afvist som tilstrækkeligt, og i et åbent brev gjorde en gruppe kritikere gældende, at emiren skulle genindkalde nationalforsamlingen og derefter afholde nyvalg i overensstemmelse med anvisningerne i landets grundlov. Det var regeringen ikke villig til, og i midten af 1990'erne forekom konflikten fastlåst: på den ene side en regering, der på ingen måde ville imødekomme oppositionen og på den anden side en opposition, der for en stor dels vedkommende var eksileret men som fastholdt, at en løsning på konflikten kun kunne komme på tale, hvis emiren lod nationalforsamlingen genindkalde.²²

I marts 1999 afgik den herskende emir Isa ibn Sulman al-Khalifa ved døden. Han havde siddet på magten siden landet fik selvstændighed og blev efterfulgt af sønnen Hamad. Det blev umiddelbart efter hans magtovertagelse fra officiel side meddelt, at den nye emir var indstillet på at reformere det politiske system. Oppositionen var i begyndelsen skeptisk, men gennem de følgende år er det blevet tydeligt, at ændringer er på vej. I oktober 2000 blev nye

medlemmer af det rådgivende organ udpeget og flere af dem, der blev bedt om at indtræde i rådet havde tætte forbindelser til oppositionen. Senere i november blev en komite på 46 personer nedsat, der skulle udarbejde et dokument med de regler, der skulle gælde i det nye politiske system, der var under etablering. I januar 2001 blev der givet amnesti til en stor gruppe eksilerede oppositionsfolk, der blev opfordret til at vende tilbage til Bahrain og deltage i debatten om landets fremtid.

Endelig blev der i februar 2001 afholdt en folkeafstemning hvor både mænd og kvinder havde stemmeret. Et overvældende flertal (98% af de afgivne stemmer) bakkede op om forslaget, der skal liberalisere det politiske system og sikre, at almindelige bahrainere i fremtiden kan få indflydelse på den politiske proces. *Mithâq al-Amal al-Watanî* opstiller en tidshorisont frem til 2003. I denne periode skal det politiske system gradvist ændres i overensstemmelse med de anvisninger, *Charteret for National Handling* opstiller, og endeligt skal der i 2004 afholdes frie valg til en ny nationalforsamling. Det gøres i charteret utvetydigt gældende, at den nærmest enevældige position den herskende emir har i henhold til grundloven af 1973 skal begrænses, så det nye politiske system får karakter af det konstitutionelle monarki, vi kender fra flere europæiske lande.²³

Der har gennem sommeren 2001 været kritik af den nye regering ledet af Hamad ibn Isa al-Khalifa. Den er blevet kritiseret for i flere tilfælde at have lagt hindringer i vejen for møder og debatter arrangeret af oppositionen, men som helhed synes den politiske krise at være løst med den brede folkelige støtte til *Charteret for National Handling*, hvis tidsplan tilsiger, at der senest i 2004 endeligt skal afholdes valg til landets nationalforsamling. Heller ikke i Bahrain har det internationale samfund engageret sig til støtte for den demokratiske opposition. Når den alligevel har opnået resultater har også den kun sig selv at takke.

Qatar og den nye generation

Qatar har af to grunde påkaldt sig interesse igennem 1990'erne. For det første fordi den lille stat i 1996 ikke lang tid efter at Hamad ibn Khalifa al-Thani havde kuppet sig til magten og afsat sin far Khalifa ibn Hamad al-Thani gav tilladelse til at TV-stationen *al-Djazîra* via satellit kunne sende til resten af verden. Den nye TV-station var udtryk for noget banebrydende nyt, idet den for det første turde sætte emner og problemer til debat, der i de fleste arabiske politiske systemer er tabu-belagt, og for det andet i to ugentlige debatprogrammer med titlen *al-Ittidjah al-Mu'akas* (*Den Modsatte Retning*) og *al-Ra'y al-'Akhar* (*Den Anden Mening*) opfordrede lytterne til at deltage direkte i debatten - f.eks. med spørgsmål til førende arabiske politikere.²⁴ Noget sådant havde indtil da ganske enkelt været utænkeligt - og en del førende repræsentanter for den arabiske verden har af samme grund på egen krop oplevet det ubehag det er for åben skærm at skulle forsvare beslutninger, som faktisk ikke kan forsvares.

Udsendelserne fra *al-Djazîra* sendes via satellit og kan i dag ses af alle bosat i Europa, USA og Canada. Det har skabt et fælles rum for arabere bosat i Vesten og kritiske arabere bosat i den arabiske verden i øvrigt, hvor de kan støtte hinanden i en fælles kritik af stivnede politiske traditioner, der fastholder en utidssvarende politisk kultur i stedet for at udvikle den til noget nyt og levende. At det allerede har båret frugt kan ses af det forhold, at alle andre arabiske TV-stationer gennem de sidste få år har reformeret sig selv dramatisk. Det gælder både de statsdrevne og de der drives af private selskaber og finansieres via reklameindtægter. Alle TV-stationer har erkendt, at den voksende konkurrence fra andre arabiske kanaler

ganske enkelt tvinger alle til opfindsomhed for at udvikle nye initiativer. Det giver heller ikke i den arabiske verden nødvendigvis bedre TV, men det tvinger kanalerne til at tænke kreativt for at fastholde seerne.

Qatar har siden *al-Djazîra* begyndte at sende i efteråret 1996 påkaldt sig vrede på skift fra næsten alle andre arabiske stater. Eksemplerne på at arabiske lande som Egypten og Kuwait har hjemkaldt sine ambassadører fra Doha er flere, men Qatars regering har under ledelse af emiren Hamad al-Khalifa fastholdt landets suveræne ret til fra hovedstaden Doha at lade stationen sende.²⁵

I marts 1999 udfordrede Qatars regerende emir igen den traditionelle politiske kultur på Den Arabiske Halvø. Landet fik ved overgangen til selvstændighed i 1970 en provisorisk grundlov, der overdrog den herskende emir al udøvende magt. Der blev også etableret et rådgivende råd på 20 medlemmer. Rådet blev i 1975 udvidet til 30 og i 1988 til 35. Rådets opgaver var i den provisoriske grundlov af 1970 meget begrænset, men i 1975 gav nye bestemmelser det mulighed for at indkalde de enkelte fagministre til møder i rådet forud for udsendelse af ny lovgivning, og selvom rådets ret til at foreslå love ikke blev sikret, blev dets mulighed for debat om regeringens politik på alle områder gjort mulig.

I vinteren 1998-99 blev der taget initiativ til afholdelse af et valg til et nyt råd *shura al-Madani*, en slags kommuneråd med 29 medlemmer med sæde i hovedstaden Doha. Da næsten hele den qatarske befolkning er bosat i hovedstaden var initiativet udtryk for noget afgørende nyt, fordi det fra regeringens side blev understreget, at alle qatar-borgere havde stemmeret uanset køn. Det blev også tilladt for kvinder at opstille til det nye *shura*, og tre kvinder stillede op. De opnåede ganske vist ikke valg ved valget i marts 1999, men det forhold at landets kvindelige befolkning er blevet anerkendt som en del af det politiske system er en irreversibel proces, hvor ingen længere kan forestille sig at uret stilles tilbage.

Qatar er et ganske lille land uden nævneværdig lokal politisk indflydelse. Men det forhold, at begge køn er blevet engageret i den politiske omstillingsproces, der er blevet sat igang, giver løste om, at andre stater i Golfen kan blive tvunget til at følge trop. At kvinderne i eksempelvis Saudi-Arabien følger udviklingen i Qatar med stor opmærksomhed kan ikke overraske nogen, og dét kan kun føre til et voksende pres mod Saud-slægten om på en eller anden måde at lade de saudiske kvinder komme til orde. Det gælder også for eksempelvis Kuwait.

Løfterne i forlængelse af Goldkrigen i 1991 var mange, men ret beset har det internationale samfund ikke engageret sig i kampen for sikre den almindelige befolkning større indflydelse på den nationale politik. De synlige ændringer i retning af større folkelig medbestemmelse der ikke desto mindre kan dokumenteres er kun sikret fordi de herskende familier i de tre lande har erkendt, at en justering er nødvendig. De er ikke blevet gennemført fordi magthaverne synes det er morsomt at afgive magt, men fordi magthaverne har erkendt, at de er nødvendige. Derfor er der heller ingen grund til at tro, at forandringerne vil ophøre med de relativt begrænsede ændringer, der er gennemført gennem de sidste ti år. Meget taler for, at det folkelige pres for flere vil blive opretholdt - og så må regimerne igen give efter.²⁶

Jørgen Bæk Simonsen.
Lektor, dr. phil.

NOTER OG HENVISNINGER:

-
1. Jvf. Haifaa A. Jawad (ed.): *The Middle East in the New World Order*, London 1997 og Gorm Rye Olsen: *Golfkrisen og den nye verdensorden*, København 1991.
 2. Jvf. Alan R. Taylor: *The Superpowers and the Middle East*, New York 1991; Moshe Efrat & Jacob Bercovitch (eds.): *Superpowers and Client States in the Middle East. The Imbalance of Influence*, London 1991 og George Lenczowski: *American Presidents and the Middle East*, Durham & London 1990.
 3. Jvf. Malcolm Kerr: *The Arab Cold War 1958-1964: A Study of Ideology in Politics*, London 1965; Michael Hudson: *Arab Politics. The Search for Legitimacy*, New Haven & London 1977; Bahgat Korany & Ali E. Hillal Dessouki (eds.): *The Foreign Policies of Arab States*, Boulder 1984; Michael Hudson (ed.): *Middle East Dilemma. The Politics and Economics of Arab Integration*, New York 1999 og Elie Podeh: *The Quest for Hegemony in the Arab World*, Leiden 1995.
 4. Jvf. Birthe Hansen: *Unipolarity and the Middle East*, London 2000
 5. Jvf. Volker Perthes: *The Political Economy of Syria under Assad*, London 1995; Eberhard Kienle (ed.): *Contemporary Syria: Economic Liberalization between Cold War and Cold*

Peace, London 1994 og Eyal Zisser: *Asad's Legacy. Syria in Transition*, London 2001.

6. Jvf. Eberhard Kienle: *A Grand Delusion. Democracy and Economic Reform in Egypt*, London 2001.

7. Jvf. David Holden & Richard Johns: *The House of Saud*, London 1981.

8. Jvf. Augustus Richard Norton (ed.): *Civil Society in the Middle East, Vol. I*, Leiden 1995 *Introduction*.

9. Jvf. R. Hrair Dekmejian: *Islam in Revolution. Fundamentalism in the Arab World*, New York 1995, kapitel 9.

10. Jvf. Roswitha Badry: *Die Zeitgenössische Diskussion um den islamischen Beratungsgedanken*, Freiburger Islamstudien Band XIX, Stuttgart 1998.

11. Verset lyder i A.S. Madsens oversættelse af Koranen til dansk: "Og som svarer deres Herre (med lydighed) og opretholder bønnen, og hvis lov er gensidig rådslagning, og som giver ud af det, Vi har forsynet dem med". I Madsens udgave er det vers 39 og ikke vers 38.

12. Loven hedder på arabisk *al-Nizâm al-Asâsî li-lHukm*, der i officiel saudisk oversættelse gengives med *The Basic Law of Government*.

13. På arabisk *Nizâm Madjlis al-Shûrâ*, der i officiel saudisk oversættelse betegnes *The Madjlis Ash-Shura Law*.

14. På arabisk *Nizâm al-Manâtiq*, der i officiel saudisk oversættelse betegnes *The Law of Regions*.

15. Jvf. *Empty Reforms. Saudi Arabia's New Basic Laws*, Middle East Watch, New York, 1992 og John Bulloch: *Reforms of the Saudi Arabian Constitution*, London 1992.

16. Jvf. Mamoun Fandy: *Saudi Arabia and the Politics of Dissent*, New York 1999.

17. Det anslås at ca. 8% af den saudiske befolkning er shia-muslimer.

18. Jvf. Rosemarie Said Zahlan: *The Making of the Modern Gulf States*, London 1998 (revised and updated edition) p. 59ff.

19. Det skønnes at ca. 65% af Bahrains befolkning er shia-muslimer.

20. Jvf. Anthony H. Cordesman: *Bahrain, Oman, Qatar and the UAE: Challenges of Security* New York 1997 og U. Rabi & J. Kostiner: *The Shi'is in Bahrain: Class and religious Protest* trykt i O. Bengio & G. Ben-Dor (eds.): *Minorities and the State in the Arab World*, Boulder 1999 pp. 171-188..

21. En eksileret oppositionsgruppe med navnet *Bahrain Freedom Movement* har løbende holdt interesserede á jour med udviklingen i landet, og følger fortsat fra sit London-kontor

udviklingen nøje.

22. Et såkaldt åbent brev dateret oktober 1994 med oppositionens krav til en løsning af konflikten kan findes på internettet på adressen <http://ourworld.compuserve.com/homepages/Bahrain/petition.htm>

23. Se *Mithâq al-Amal al-Watanî* § 3 og 4.

24. Jvf. Jon B. Alterman: *New Media, New Politics? From Satellite Television to the Internet in the Arab World*, The Washington Institute for Near East Policy, Washington 1998.

25. Det er ikke alle indbyggerne i Qatar, der selv kan se den kanal, der har påkaldt sig vrede fra regeringer i den øvrige arabiske verden. Man skal etablere en parabol for at fange signalerne fra satellitten. Det samme gælder i store dele af resten af den arabiske verden. Alle førende hoteller har kanalen som én af mange muligheder gæsterne har for at følge med i nyhederne. Stationen har i sine få år modtaget et hav af priser for sine nyheder - og de hænger til stationens stolthed alle på væggene i direktørens kontor i Doha!

26. Jvf. M. Herb: *All in the Family. Absolutism, Revolution and Democracy in the Middle Eastern Monarchies*, New York 1999.

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen: Alt ved det gamle eller en ny verdensorden?

Gorm Rye Olsen¹

Allerede inden ophøret af den kolde krig og Golf-krigen var der tegn på, at Danmark var begyndt at omlægge sin hidtidige forsigtige og - vil nogen sige - re-aktive udenrigspolitik. Både daværende udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen og 'Udenrigskommissionen af 1989' fandt betegnelsen 'aktiv internationalisme' velegnet til at karakterisere den nye udenrigspolitik, som var under udformning i sidste halvdel af 1980erne. På trods af nogen uklarhed om det konkrete indhold i den 'aktive internationalisme', var der generel enighed om, at den nye udenrigspolitik skulle være langt mere proaktiv og indeholde flere danske selvstændige initiativer. Det ligger også i ideen om den aktive internationalisme, at de internationale problemer skal tænkes ind i en global sammenhæng. Bag hele filosofien i den nye udenrigspolitiske doktrin ligger den forudsætning, at småstater som Danmark rent faktisk *har* mulighed for at få indflydelse på sine internationale omgivelser og på den internationale udvikling i almindelighed.

Det er påstanden i denne artikel, at Danmark siden Golfkrigen i høj grad har levet op til tankerne i den aktive internationalisme. Regeringen har benyttet sig af to helt centrale instrumenter i den forbindelse. Det ene har været udstationeringen af dansk soldater i krise- og krigsområder - primært på Balkan. Det andet instrument har været bistandspolitikken, som siden 1992 har været på ikke mindre end 1 pct. af BNI. I forlængelse af det internationale miljøtopmøde i Rio i 1992 besluttede Folketinget endog at etablere en særlige miljø- og katastrofefond, som senere fik navnet 'Miljø, Freds- og Stabilitetsrammen'. I år 2002 skal den nå 0,5 pct. af BNI. Det betyder, at det ene instrument i Danmarks aktive internationalisme, bistandspolitikken, råder over 1,5 pct. af landets BNI, hvilket - i en international sammenhæng - er det helt unikt.

I sidste halvdel af 1990erne var der en heftig international debat om, hvorvidt udviklingsbistand overhovedet fremmer økonomisk vækst i u-landene eller ej. Der er fortsat stor uenighed om konsekvenserne af at give bistand. Men set inden for rammerne af den 'aktive internationalisme' er denne diskussion lidt ligeegyldig. Hvis blot de 1,5 pct. af BNI 'køber' eller giver os indflydelse på den internationale udvikling, så indfries i hvert fald én helt centralt målsætning for denne politik. Meget tyder på, at den store bistandspakke - og det forhold, at Dansk bistand rent faktisk får international topkarakter for sin kvalitet - giver betydelig lydhørhed for danske synspunkter i internationale fora. Det samme synes i øvrigt også at være tilfældet, for så vidt angår den danske beredvillighed til at stille soldater til rådighed for internationale fredsbevarende operationer.

Det må dog straks understreges, at 'lydhørhed' i internationale fora ikke nødvendigvis er det samme som 'indflydelse' på konkrete begivenheder i bestemte regioner og lande. Hvis vi snævert fokuserer på mulighederne for at øve indflydelse ved hjælp af den store bistandspakke, er det nemt at nævne eksempler på, at selv mange penge i hvert fald ikke kan få regeringer i fattige lande til at ændre adfærd. Da Danmark i midten af august 2001 afbrød bistandssamarbejdet med Zimbabwe, skete det efter flere års forgæves forsøg på at overtale regeringen i Harare til at ændre sin politiske kurs. På trods af at Danmark var den næststørste donor i Zimbabwe med over 100 millioner kroner årligt, kunne vi ikke få regeringen til at stoppe krænkelserne af menneskerettighederne. Vi kunne heller ikke få overtalt præsident Robert Mugabe til at trække sine 13.000 soldater hjem fra krigen i Congo.

De ydre rammer for den 'fjerne' udenrigspolitik

For en småstat som Danmark må omlægningen af den udenrigspolitiske linie selvsagt udspille sig inden for de givne internationale rammer, hvor det jo netop er karakteristisk, at små stater kun har begrænset indflydelse på disse ydre

¹ Forfatteren er dr.scient.pol. og leder af forskningstemaet 'Managing development: People, states, and international organisations' på Center for Udviklingsforskning. Han underviser desuden i international politik ved Center for Afrika-studier, Københavns Universitet.

betingelser. Derfor er det interessant at drøfte hvilke eksterne rammer, dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik har opereret under i årene efter Golfkrigen. Denne artikel indsnævrer imidlertid sit fokus til overvejende at være på, hvad man kan kaldes Danmarks mere 'fjerne' udenrigspolitik og, det vil især sige forholdet til de fattigste lande i verden. Det kan ikke udelukkes, at der kan identificeres andre betingelser for denne del af dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik end de rammer, der kan iagttages for den mere 'nære' udenrigspolitik rettet mod Norden, Baltikum og Europa/EU.

Efter min opfattelse bestod de vigtigste eksternt givne betingelser for den mere 'fjerne' del af dansk udenrigspolitik af tre forhold, som selvsagt er tæt forbundne. For det første betød vort medlemskab af FN og vor traditionelle tilslutning til det ønskværdige i et mere normstyret internationalt system, at vi var særdeles lydhøre over for nye strømninger og ideer om verdens 'retfærdige' indretning. Danmarks stærke engagement i etableringen af et mere normstyret internationalt system syntes på mange måder at blive reflekteret i den amerikanske præsident George Bush's højtflyvende tanker om behovet for at skabe 'En ny verdensorden'.

For det andet satte vores medlemskab af EU og det stærkt forøgede tempo i den europæiske integrationsproces nogle klare og tydelige rammer for vores udenrigspolitiske handlemuligheder. Berlin-murens fald gjorde det muligt at præsentere det europæiske samarbejde og ikke mindst integrationen af de tidligere kommunistiske stater i Østeuropa som et 'fredens projekt'. Det var en del af baggrunden for det betydelige fokus på Balkan i 1990erne.

For det tredje må der peges på det internationale systems grundlæggende karakter. Ophøret af den kolde krig førte til opløsning af efterkrigstidens velkendte bi-polære system.. Men hvad kom i stedet? Blev det internationale system uni-polært med USA som verdens eneste supermagt? Eller blev det tværtimod multipolært, hvor USA blev stadig mere svækket, mens andre aktører og forhold blev stadig stærkere? 1990ernes debat pegede i hvert fald på, at den økonomiske globalisering tog til og dermed styrkede markedskræfterne på bekostning af verdens stater inklusiv USA. Debatten om det nye internationale systems kendetegn fremhævede også mediernes stigende indflydelse på de globale begivenheder. Endelig var et fremherskende synspunkt, at normer og international etik vandt frem på bekostning af den hidtidige vægt på staternes egne snævre interesser af især sikkerhedspolitisk art. Hvad betyder det for Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik?

Kuwait og Kurdistan

Der var noget lovende og fortrøstningsfuldt over ideen om, at vi først på året 1991 stod på tærsklen til en 'ny verdensorden'. Løftet blev som bekendt formuleret af den amerikanske præsident George Bush i forbindelse med nedkæmpelsen af Iraks tropper i Kuwait. I sin årlige tale til amerikanske folk om "Unionens tilstand" berørte præsidenten temaet. "Det, der er på spil, er en ny verdensorden. Det handler om menneskehedens universelle ønske om fred, sikkerhed, frihed og ret", understregede George Bush. Blandt andet derfor var det nødvendigt, at det internationale samfund satte en stopper for en tyran som Iraks Saddam Hussein.

Næppe var nedkæmpelsen af Saddam Husseins tropper i Kuwait bragt til ende, før der udbrød borgerkrig i det sønderbombede Irak. Det kom til opstande i såvel det sydlige som det nordlige Irak. Det blev imidlertid opstanden i nord, i irakisk Kurdistan, der fik international bevågenhed og dermed også mest international betydning. Bagdad-regeringens usædvanligt brutale fremfærd over for civilbefolkningen fik tæt ved 2 millioner ud af 3 millioner indbyggere til at flygte op i de uvejsomme og iskolde bjerge ind mod Tyrkiet og Iran. Den internationale presse var til stede og rapporterede om hundreder af døde, ikke mindst børn og ældre.

FNs Sikkerhedsråd vedtog en meget skarp fordømmelse af den irakiske regerings voldsomme adfærd og undertrykkelse af sit eget folk. Resolution No.688 krævede, at overgrebene straks hørte op. Resolutionen betegnede den massive flygtningestrøm som en "trussel mod international fred og sikkerhed".

Resolutionen var bemærkelsesværdig, da den var et af de første eksempler i FN's historie, hvor organisationen klart og tydeligt blandede sig i en medlemsstats indre anliggender. Noget sådant er traditionelt blevet anset for at stride mod FN-pagtens artikel 2, stk.7. I forlængelse af vedtagelsen af resolution no.688 rykkede mere end 20.000 vestlige soldater ind i irakisk Kurdistan for at etablere en sikkerhedszone, som efter planen skulle gøre det muligt for de mange flygtninge at vende hjem.

De vestlige landes intervention i irakisk Kurdistan kort efter Kuwait-felttoget samt oprettelsen af sikkerhedszonen til beskyttelse af civilbefolkningen, blev af mange taget til indtægt for, at nu havde moral og etik fået en ny og central placering i international politik. Det blev almindeligt at tale om 'humanitære interventioner', underforstået at indgrebet i irakisk Kurdistan var ensbetydende med, at hensynet til menneskerettighederne nu blev sat højere end staternes suverænitet. Fænomenet humanitær intervention kom derved til, at ramle ind i et ømtåleligt dilemma i FN-pagten og i 1990ernes internationale politik: Har det såkaldt 'internationale samfund' ret og pligt til at blande sig i andre staters indre anliggender, hvis der sker grove krænkelse af menneskerettighederne?

Tilhængere af en sådan ret til intervention i andre landes indre anliggender argumenterede for, at omverdenen har en humanitær pligt og ret til at gribe ind i lande, hvor eksempelvis et folkemord truer. Man mente i FN-

pagten at kunne finde belæg for eksistensen af en sådan humanitær ret til intervention. Med støtte i FN-pagtens indledende erklæringer og artiklerne 55 og 56 mente tilhængerne, at hensynet til menneskerettighederne i bestemte situationer må komme forud for hensynet til staternes suverænitet. Tidligere udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen argumenterede på FN's Generalforsamling i september 1991 for, at folkeretten havde bevæget sig omkring begrebet 'stater indre anliggender'. Og han fortsatte: "Der er behov for at overveje, hvordan det internationale samfund skal påtage sig et ansvar for at gribe ind over for massive brud på menneskerettighederne, der truer et stort antal uskyldig menneskers liv. I de situationer må begrebet 'indre anliggender' høre fortiden til". Få år senere argumenterede daværende forsvarsminister Hans Hækkerup for det samme synspunkt: "Jo grovere overgreb på menneskerettighederne, desto stærkere er argumentet for, at verdenssamfundet blander sig. I disse år flyttes grænserne i folkeretten, og dét mener jeg er rigtigt. Specielt i de grove tilfælde som folkemord og etniske udrensninger".

På den anden side findes der det synspunkt, at respekten for staternes suverænitet og de internationale grænsers ukrænkelighed er det afgørende cement, der holder sammen på det internationale system. Så længe det internationale system bygger på eksistensen af nationale stater er det bydende nødvendigt, at der er international respekt omkring FN-pagtens ord om suverænitets ukrænkelighed og dermed, at det er illegitimt at blande sig i andre staters indre anliggender.

Somalia og Rwanda

Den amerikanske landgang på strandene uden for Mogadishu i Somalia i december 1992 syntes at bekræfte, at voldsomme krænkelse af menneskerettighederne kunne det internationale samfund ikke sidde overhørig. I dette tilfælde drejede det sig om omfattende hungersnød, der blev markant forstærket af igangværende klan- og bande krige. De 30.000 – fortrinsvis amerikanske – FN-soldater skulle ikke alene beskytte den internationale nødhjælp. Det var også ventet, at tropperne skulle bidrage til at dæmpe de væbnede sammenstød mellem forskellige klaner og bander. Det lykkedes imidlertid ikke FN-tropperne at standse kampene mellem de stridende klan-hære og drengbander, der især kæmpede i hovedstaden Mogadishu. Derfor ændrede FN midt på sommeren 1993 strategi. Fra at Somalia-aktionen havde været en humanitær nødhjælpsoperation, fik den nu karakter af at være en fredsskabende indsats.

De militære konfrontationer mellem FN-tropperne og somalierne endte i en række blodige sammenstød. Resultatet blev til sidst, at FN måtte trække alle sine soldater ud af det borgerkrigshærgede land. Efterfølgende udspandt der sig en heftig international debat om hele operationen. Var den en fiasko? Og i så fald var det FN's skyld? Var det en fallit for tankerne om, at der eksisterede en ret til humanitær intervention? Endelig blev der sat spørgsmålstejn ved troen på, at FN kan eller skal spille rollen som fredsskaber.

I det hele taget blev årene efter krigen om Kuwait og krisen i irakisk Kurdistan præget af voksende mistillid til FN's evner og muligheder for at garantere international fred og sikkerhed. Mistilliden til verdensorganisationen blev ydermere styrket af de blodige begivenheder, der i foråret 1994 udspillede sig i den lille centralafrikanske stat Rwanda. I løbet af ganske få uger blev mellem 500.000 og 800.000 mennesker dræbt i et af verdenshistoriens mest bestialske folkedrab. Yderligtgående medlemmer af hutu-stammen dræbte med køller og macheter moderate hutuer og især medlemmer af tutsi-stammen.

Til trods for at verdensoffentligheden og FN's sikkerhedsråd var fuldt vidende om, at massemyrderierne stod på, var der ingen international villighed til at gøre noget for at forhindre folkemordet. Blot få år tidligere havde der være en stærk international opinion til fordel for, at der eksisterede en humanitær ret til at gribe ind i sådanne ekstreme situationer. Først da det så at sige var 'for sent', enedes medlemmerne af FN's Sikkerhedsråd om at udstationere en FN-styrke i Rwanda.

Den internationale passivitet over for den centralafrikanske tragedie fortsatte også efter myrderierne var hørt op, da omkring 1 1/2 million hutuer flygtede til nabolandet Zaire. Folkedrabet i Rwanda i 1994 og især accepten af de enorme flygtningelejre i Zaire i 2 år, vidner om en påfaldende international passivitet over for store humanitære tragedier i sammenligning med årene umiddelbart efter Berlin-murens fald i 1989.

Fra midten af 1990'erne var den internationale politik – i hvert fald i et Nord-Syd-perspektiv - kommet tilbage til det 'traditionelle', man fristes til at sige 'normale' mønster, hvor staternes snævre interesser er det, der i sidste instans er udslagsgivende for deres internationale adfærd. Krigen om Kuwait og den humanitære intervention i irakisk Kurdistan syntes at signalere, at nu skulle moral og normer med vægt på menneskerettighederne og individets ukrænkelighed til at være normsættende for den internationale udvikling. Somalia og Rwanda kom til gengæld til at understrege, at det var en fejlsluttelse af realiteterne i det nye internationale system. De toneangivende staters reaktion over for de to tragiske begivenheder viste, at tingene var tilbage ved det normale, hvor staternes interesser og ikke luftige principper, moral og menneskerettigheder bestemmer den internationale politik.

FN ud på sidesporet

FN's vanskelige position blev ikke alene stillet åbent til skue af begivenhederne i Afrika. FN's store problemer med at finde et troværdigt svar på krigene og overgrebene i det tidligere Jugoslavien understregede ligeledes verdensorganisationens vanskeligheder. Der kom først noget, der lignede en 'løsning', da USA i slutningen af 1995 kastede sin styrke ind i en række intensive forhandlinger med krigens parter. En skrøbelig fredsftale blev indgået i slutningen af året takket være det amerikanske pres og takket være, at amerikanerne langt om længe var villige til at stille tropper til rådighed for en fredsbevarende operation i Bosnien. Det internationale nybrud i forbindelse med den fredsbevarende operation bestod i, at den skulle ledes af NATO og ikke som hidtil være FN's ansvar. Dermed blev det ikke alene tydeliggjort, at FN var ved at glide tilbage til sin gamle position. Nok så vigtigt var det, at begivenhedsforløbet på Balkan understregede, at FN's fremtidige rolle afhænger af, hvad USA og dets allierede kan blive enige om – og ikke hvad velmenende idealister og internationale moralister måtte finde ønskværdigt.

Denne tilbagevenden til den internationale 'normal' tilstand kan føre til en ret provokerende tolkning af udviklingen de første år efter den kolde krig og Golfkrigen: Den internationale politik byggede på daværende tidspunkt simpelthen på en misfortolkning af situationen! Fordi de internationale magtforhold var så uafklarede, kunne kravene om mere moral og en international politik styret af normer vinde indpas og påvirke beslutningstagerne. Det er den samme type forklaring, der kan lægges til grund for debatten om den såkaldte CNN-effekt, der mener at vide, at medierne kan påvirke beslutningstagerne til at træffe ganske bestemte udenrigspolitiske beslutninger.

De 'klassiske' eksempler på denne CNN-effekt er ikke overraskende netop Kurdistan interventionen i foråret 1991 og landgangen ved Mogadishu i december 1992. Videnskabelige undersøgelser har efterfølgende påvist, at de to beslutninger i hhv. 1991 og 1992 ganske rigtigt blev truffet blandt andet på grund af pres fra mediedækningen. Det var muligt at få beslutningerne igennem fordi, beslutningstagerne ikke havde en formuleret politik i forhold til de to situationer. Da de først havde fået udformet en politik, som det var tilfældet efter 'fiaskoen' i Somalia, kunne medierne ikke påvirke beslutningstagerne til at gribe ind i for eksempel Rwanda. Og når politikerne ikke havde en klar politik i de første to tilfælde, hænger det netop sammen med den flydende og uafklarede situation i årene umiddelbart efter den kolde krigs ophør.

EU og ikke FN

Det er påstanden her, den faldende tro på FN's evner som fredsbevarende organisation også fik betydning for den sikkerhedspolitiske tænkning her i landet. Det samme er tilfældet med tankerne om retten til humanitær intervention, som umærkeligt gled i baggrunden på såvel den internationale som den lokalt danske dagsorden.

Mens FN's rolle som sikkerhedspolitisk organisation således støt og roligt mistede betydning fra højdepunktet i de første år af 1990'erne, blev NATO og EU i voksende udstrækning de centrale orienteringspunkter for dansk sikkerhedspolitik. FN's tvivlsomme rolle som fredsbevarende organisation på Balkan blev blandt andet udstillet tydeligt i forbindelse med de svigtede løfter afgivet i FN's sikkerhedsråd om, at man ville forsvare de 6 såkaldt sikre muslimske zoner i det østlige Bosnien.

NATO og NATOs rolle på Balkan vil jeg lade hvile her. I stedet vil se kort på Den europæiske Union, hvor Maastricht- og Amsterdam-traktaterne, understregede de europæiske landes ambitioner om og vilje til at udvikle en fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik (FUSP). FUSP'en havde betydning i flere henseender. For det første var og er det helt klart, at den fælles eksterne politik skal tjene til at give EU en position som en betydelig og selvstændig international aktør. For det andet skal disse storpolitiske ambitioner tjene til at styrke integrationsprocessen i Europa.

I kraft af Danmarks tilslutning til begge traktater har vi i stigende udstrækning accepteret at koordinere vores indsats i forhold til de fattige lande med de øvrige EU-lande. Det har været særlig udtalt i forhold til den europæiske politik over for Afrika og også til dels for den fælles politik over for krisen i Mellemøsten.

Europæisk Afrika-politik

Gennem de seneste 10 år har der bredt sig en stemning i Europa, der siger at den traditionelle udviklingsbistand ikke har leveret de forventede resultater. Det afspejles i, at der gennem 1990'erne skete ganske dramatiske nedskæringer i den europæiske bistand til Afrika syd for Sahara. Det gælder såvel bistanden fra de enkelte europæiske lande som den fælles EU-bistand, der administreres af EU-kommissionen i Bruxelles. Nedskæringerne manifesterer sig ikke blot i den faldende real-værdi af bistanden til Afrika. Gennem de seneste 10 år er Afrika er også blevet nedprioriteret i forhold til andre regioner. Relativt mere bistand er således gået til Nordafrika, Mellemøsten og de fattigste dele af Europa. Andelen af den samlede bilaterale bistand fra de 15 EU-lande, der går til Afrika syd for Sahara faldt eksempelvis fra 52

procent i slutningen af 1980'erne til omkring 44 pct. i 1998/99. Nedprioriteringen er endnu tydeligere, hvis vi ser på ændringerne i af den fælles EU-bistand. Her kan der konstateres et fald fra, at 61 pct. af den samlede EU-bistand i 1988/89 gik til Afrika syd for Sahara til, at den kun var på 31 pct. ved udgangen af 1990'erne

Man kan spørge sig selv om reduktionen i bistanden alene er udtryk for manglende tillid til, at bistanden kan bruges som redskab i Europas politik over for Afrika? Man kan også rejse spørgsmålet: Hvilke interesser har Europa og europæerne overhovedet i denne verdens fattigste region? Spørgsmålet er jo kun interessant, hvis det er sådan, at de europæiske lande – inklusiv Danmark – agerer med udgangspunkt i deres mere eller mindre veldefinerede interesser. På grund af den stærkt begrænsede samhandel og fraværet af private udenlandske investeringer er det ikke muligt at tale om nævneværdige europæiske økonomiske interesser i Afrika. Ser vi på de sikkerhedspolitiske interesser er det også mildt sagt vanskeligt at identificere sådanne i snæver militær forstand.

På den anden side åbnede ophøret af det gamle bi-polære internationale system netop op for at tale om eksistensen af 'bløde' sikkerhedspolitiske interesser. Der er ingen tvivl om, at den type interesser er rykket op på den sikkerhedspolitiske dagsorden i Europa. Hvis man hævder, at EU og dermed Danmark har sikkerhedspolitiske interesser, må det nødvendigvis være bløde trusler, hvor migration er det mest klare eksempel. I snæver tilknytning hertil kan man også hævde, at humanitære katastrofer, kriser og mindre krige ligeledes repræsenterer bløde sikkerhedspolitiske trusler mod Europa, fordi de i høj grad fører til flytningestrømme. Selvom det kun er absolut mindretal af de personer, der berøres af en væbnet konflikt i Afrika, der bevæger sig mod Europa, kan de ikke desto mindre opfattes som en såkaldt 'samfundsmæssig trussel'.

'Samfundsmæssige trusler'

Barry Buzan definerer 'samfundsmæssige trusler' som "trusler eller sårbarhed, der påvirker mønstre af fælles identitet og kultur. De to spørgsmål, der vil stå højest på dagsordenen i begyndelsen af det 21. århundrede er migration og sammenstødet mellem rivaliserende civilisatoriske identiteter". Hvis vi anerkender, at der eksisterer et fænomen som samfundsmæssig sikkerhed kan det betyde, at vi må acceptere, at Europa har en sikkerhedspolitisk interesse i at undgå massiv tilstrømning af indvandrere – i dette eksempel fra Afrika. Ser man på tallene, er der ingen tvivl om, at netop Afrika er den region i verden, som er mest alvorligt plaget af flygtninge og internt fordrevne personer.

Ved udgangen af det gamle årtusinde anslog FN's Flygtningehøjkommissariat (UNHCR), at 14 millioner mennesker i Afrika enten var flygtninge eller internt fordrevne. Den britiske statslige bistandsorganisations (DIFD) skrev for nylig i en rapport, at "især Europa må nødvendigvis søge at håndtere konsekvenserne af et voksende antal asylsøgere og økonomiske flygtninge fra Afrika". Synspunktet kan ydermere støttes af en FN-rapport, som blev offentliggjort i marts 2001. Den forudsiger, at befolkningen i Afrika vil vokse fra de nuværende 800 millioner mennesker til 2 milliarder i år 2050.

Ser man endelig på den offentlige debat og på den mere snævre politiske debat i årene efter Golfkrigen, er det nemt at finde støtte for det synspunkt, at et voksende antal flygtninge og indvandrere opfattes som en trussel mod den 'samfundsmæssige sikkerhed' i Europa. Den voksende politiske interesse i at forhindre strømmen af migranter i at blive alt for stor har manifesteret sig i en lang række konkrete politiske tiltag. Et er den stadig skrappere kontrol med indrejser i Europa. Et andet initiativ er forsøget på at koordinere indvandrerpolitikken og styrke samarbejdet omkring asyl- og flygtningepolitik. Et tredje initiativ sigter mod at inddæmme og håndtere konflikter i Afrika.

Den europæiske udrykningsstyrke

Samtidig med nedskæringerne i den langsigtede udviklingsbistand og væksten i den kortsigtede nødhjælp, er der sket betydelige ændringer i Europas forhold til Afrika. Den tidligere EU kommissær med ansvar for udvikling, portugiseren Joao de Deus Pinheiro, fremhævede således i et lille skrift fra 1999, at i løbet af 1990'erne var sikkerhedsproblemerne i Afrika blevet en særskilt bekymring for den Europæiske Union. Det hang netop sammen med det voksende antal væbnede konflikter, der plagede kontinentet. EU-topmødet i Madrid i 1995 gjorde officielt Afrikas sikkerhedsproblemer til et europæisk anliggende. På den baggrund er det næppe overraskende, at det portugisiske EU-formandskab i januar 2000 fremlagde et såkaldt 'refleksions-papir, hvor man fremhævede, at "udviklingsprioriteterne i Afrika skal også tænkes i sammenhæng med den igangværende europæiske dynamik, nemlig de forandringer, der relaterer sig til reorganiseringen af en europæisk fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik. At være realistisk omkring udvikling indebærer, at man tænker integreret omkring, politik, sikkerhed og handel såvel som udviklingsbistand".

Det er uomtvisteligt, at Europa har meget begrænsede interesser af såvel økonomisk som politisk art i Afrika. Som antydnet er den eneste nogenlunde håndgribelige interesse bundet til den samfundsmæssige sikkerhed og her især til i at holde antallet af immigranter nede på et absolut minimum. Det er i hvert fald sådan den samfundsmæssige sikkerhed kan forklare den stigende interesse, EU og en række europæiske lande udviser i sikkerhed, konfliktforebyggelse og konflikthåndtering i Afrika. Det hænger ganske enkelt sammen med, at uro og væbnede konflikter producerer flygtninge. Det eneste middel til at inddæmme sådanne konflikter og mindre krige vil være at indsætte små professionelle militære enheder. EU's 'rapid reaction force' en sådan styrke. Frankrig og Storbritannien er også i gang med at opbygge tropestyrker, der kan indgå i sådanne mindre begrænsede operationer, der ligger indenfor rammerne af Petersberg principperne. De fastslår, at militære enheder fra medlemslandene kan anvendes i "humanitære opgaver samt redningsopgave; fredsbevarende opgaver og opgaver, der involverer kamptropper i krisestyring inklusiv fredsskabelse".

Danmarks fremtidige indsats mod de 'fjerne' trusler

Ved starten af det nuværende årtusinde står Danmark over for andre sikkerheds- og udenrigspolitiske trusler end 10 år tidligere. Danmark er også henvist til at samarbejde med andre organisationer end de, der var fremtrædende for 10 år siden. Ændringerne i forhold til de internationale organisationer er for så vidt forholdsvis simple. Sat på en kort formel har årene efter Golfkrigens ophør betydet, at FN er henvist til en endog meget begrænset position såvel i international politik som i dansk udenrigspolitik. NATO var der også for 10 år siden. Men forsvarsalliancen har fået en langt mere aktiv rolle som fredsbevarer og fredsskaber - ikke mindst i takt med at tilliden til FN er styrtdykket.

Det kan være værd at notere sig, at på trods af den internationale skepsis over for FN og dermed hele FN-systemet fortsætter Danmark med at støtte FNs forskellige udviklingsorganisationer (f.eks. UNDP, UNHCR, UNICEF, FAO, osv.). Det sker med samme relative andel som de sidste mange år nemlig i princippet med 50% af den voksende danske bistandspakke. Den stigende finansielle støtte til FN-systemet kan fortolkes som et udslag af den borgfred, der hersker om bistandspolitikken og dermed i realiteten også om dansk ulandspolitik. Alternativt må det fortsat store danske bidrag til FN-systemet betragtes som et efterslæb i forhold til 'realiteterne' ude i den store verden. Endelige for de tredje kan det naturligvis også fortolkes som et udtryk for, at danske beslutningstagere stadig tror på FN som granaten for et international retssamfund styret af normer og moral.

Samtidig med at NATO har fået en fremtrædende rolle ikke mindst på Balkan, er EU som nævnt blevet en stadig mere central organisatorisk ramme om dansk udenrigs- og forsvarspolitik. Det er især vigtigt, at EU i meget høj grad er et af de centrale fora for udformningen af dansk ulandspolitik i og med koordineringen af denne politik inden for rammerne af FUSP'en. Det er blandt andet derfor, at EU's stigende fokus på konfliktforebyggelse og konflikthåndtering er så vigtig for Danmark.

Det er det også, fordi fokuseringen på sikkerhedsspørgsmål i Afrika ledsages af en mildest talt stærk mistillid til den traditionelle bistandspolitik effektivitet i netop denne region. Det vil sige, at blandt beslutningstagere i Europa er der ringe tiltro til, at man via det bistandspolitiske instrument kan fremme økonomisk-social udvikling i Afrika og derigennem understøtte fred og stabilitet i regionen. Derfor er det både nødvendigt og logisk at se sig om efter andre instrumenter.

I dette perspektiv får det ekstra mening at prioritere konflikthåndtering, som EU i stigende udstrækning gjorde gennem 1990'erne. Indtil videre må Danmark som bekendt stå uden for det militære samarbejde på grund af vores forbehold over for den europæiske forsvarsdimension. Man kan selsagt anføre, at det ikke giver megen mening, at Danmark kan deltage i humanitære og fredsskabende operationer, hvis blot FN har ansvaret. Hvis til gengæld det er EU, der står i spidsen, må danske soldater blive hjemme. Ikke desto mindre er det svært at forestille sig, at Danmark på lidt længere sigt kan holde sig ude af den slags operationer, hvis det målet tydeligt er humanitært eller, hvis de har en sikkerhedspolitisk begrundelse i de omtalte 'samfundsmæssige trusler'.

Eritrea og Hækkerup

Hvordan passer den danske deltagelse i operationen i Eritrea i 2000-2001 ind i denne fortolkning? Man kan se den danske deltagelse som et udtryk for den traditionelle danske velvilje over for FN og dermed over for henvendelsen om at stille soldater til rådighed for organisationen. På linie med den danske støtte til FN's udviklingsarbejde kan beslutningen om at udsende de 320 soldater til Afrikas Horn også ses som et udtryk for, at småstaten Danmark endnu ikke har tilpasset sig 'realiteterne' i det nye internationale system. Endelig kan man selvfølgelig også vælge at fortolke udsendelsen af de danske soldater som kronen på værket for en ambitiøs forsvarsministers. Hans Hækkerup havde investeret mange kræfter og personlig prestige i at få FNs hurtige udrykningsstyrke SHIRBRIG op at stå.

Derfor skulle den for enhver pris udsendes. Og derfor accepterede man politisk at have en styrke stående til udsendelse i næsten et halvt år efter at tilsagnet om udsendelse var blevet givet til FN. At det var så vigtigt for forsvarsministeren mere end antydes af de store praktiske problemer, som var forbundet med deltagelsen, herunder de manglende evakueringsplaner. Endelig kan man notere sig, at FN 'fik lov' til at få ansvaret for operationen i Eritrea, fordi ingen andre ønskede det. I den forstand blev Eritrea-operationen kun endnu et udtryk for FN's lave prestige. Verdensorganisationen kan få lov til at få ansvaret for konfliktstyring i perifere konflikter i perifere hjørner af verden. Af samme grund er operationen i Sierra Leone i Vestafrika et FN ansvar. Det gælder også forsøget på at stable et eller andet på benene i Den demokratiske republik Congo. Og derfor har FN også ansvaret for operationen i Øst Timor.

Et ny internationalt system eller 'business as usual'?

Der ligger naturligvis allerede en fortolkning af det aktuelle internationale system i præsentationen af de vigtigste organisatoriske rammer for dansk udenrigs- og forsvarspolitik. I indledningen argumenterede jeg for, at der var tre eksterne forhold, der har bestemt dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik gennem de forgangne 10 år. De to første var hhv. FN og EU/NATO. Den tredje eksterne ramme havde at gøre med selve det internationale systems grundlæggende karakter. Det har været populært at fremhæve den voksende betydning af moral og normer i international politik. Jeg har argumenteret for, at det nok var tilfældet at etiske og moralske overvejelser havde en vis indflydelse på dansk udenrigspolitik i de første år efter Golf-krigen. Men derefter har det været tilbage til 'business as usual'. Det betyder konkret, at de statslige interesser i sikkerhed og stabilitet atter har forrang, som det traditionelt har været tilfældet. Man kan endda gå så vidt som til at mene, at moralske begrundelser for vores politik over for Afrika syd for Sahara, som de er kommet til udtryk i bistandspolitikken har været på retur. Til gengæld har vigtigheden af stabilitet vundet frem.

I forhold til den 'fjerne' danske udenrigspolitik er det af stadig mindre betydning, om det aktuelle internationale system kan beskrives som uni-polært eller multi-polært. Uanset karakteristikken bliver det EU, der danner den organisatoriske ramme omkring den 'fjerne' danske udenrigspolitik. Selvom det internationale system skulle være uni-polært med USA som eneste supermagt, så er det utænkeligt at USA vil intervenere i eksempelvis Afrika. Hvis en intervention skulle finde sted i en ikke alt for fjern fremtid, vil det blive med EU som hovedaktør. Opinionsundersøgelser foretaget i hele EU viser i øvrigt ganske solid opbakning til, at netop EU påtager sig en langt mere aktiv rolle som international aktør herunder en aktiv rolle i krise- og konfliktsituationer. Ifølge opinionsundersøgelserne er begrundelsen den ret simple, at i udenrigspolitiske spørgsmål vil den enkelte europæiske stat typisk komme til kort, mens EU's rationale netop ligger her.

Summa summarum: Danmarks 'fjerne' udenrigs- og sikkerhedspolitik står primært over for trusler om regional ustabilitet og fra de trusler, der følger af krige og konflikter, der producerer flygtningestrømme. EU vil blive den organisatoriske ramme om mulige fremtidige danske indsatser i verdens perifere områder. FN kan muligvis få en rolle at spille i den type konflikter, men det er næppe anbefalelsesværdigt at udsende danske soldater under FN's kommando. Dynamikken og interesserne bag den 'fjerne' danske udenrigspolitik vil efter al sandsynlighed blive de traditionelle statslige egeninteresser i sikkerhed om end, der primært bliver tale 'bløde' sikkerhedstrusler som immigration.

Kommentar - et FN under forbedring

Af major M.A. Lollesgaard

Assisterende militærrådgiver ved FN-missionen i New York

I sidste nummer af Militært Tidsskrift beskrev oberstløjtnant P.K. Pedersen (PKP) bl.a. hans tjeneste som chef for det danske bidrag til FN-missionen i Etiopien/Eritrea – DANCON/SHIRBRIG/UNMEE. For én, der til daglig har nær berøring med FN-systemet, gjorde det naturligvis lidt ondt at læse; ” Den største udfordring har derfor ikke været mødet med Afrika, men mødet med FN”. PKP’s beskrivelse af manglerne er desværre præcise og rigtige, men perspektivet kunne mistes, når man efterfølgende i en leder i Weekendavisen den 6. juli læser; ”De danske soldater kan fortælle, at alt som fungerer godt ved NATO-missioner, fungerer ringe eller slet ikke i FN-regi”. Hvis dette udsagn er konstrueret på baggrund af PKP’s artikel, så er det i realiteten at sammenligne æbler og pærer. PKP’s beskrivelse af FN’s svagheder relaterer sig hovedsageligt til det logistiske område. Et område, som NATO i de NATO-ledede operationer næsten udelukkende har overladt til de enkelte deltagende nationer. Deltager man i en NATO-operation er det op til nationen selv at forestå kontrahering af og betale for lejrområderne, at skaffe mad, diesel, kort osv. til soldaterne. Så i stedet for at sige at NATO er bedre – bør man vel i denne sammenhæng rettelig sige, at vi nationalt er bedre end FN – ja, for vi betaler, hvad det koster!

Der har siden FN’s oprettelse været enighed om, at udgifterne til ”driften” dækkes solidarisk af medlemslandene i forhold til betalingsevnen. Man har derfor i FN-systemet udviklet refusionsordninger for de troppebidragydende lande for visse forsyningsgenstande og bestemt, at andre forsyningsgenstande leveres af FN. Da det selvsagt er mere ”cost-effective”, at en leverandør leverer til 5000 mand end 10 leverandører leverer til hver især 500 mand, er det bestemt, at FN leverer fødevarer, drivmidler og vand til enhederne. Fsva. den øvrige logistik bliver vi f.eks. refunderet for transport til og fra missionsområdet, for tilvejebringelse af materiel og dets drift, for diverse tjenesteydelser, ligesom der udbetales et månedligt beløb på ca. 1000 USD for en soldat og hans personlige udrustning. Disse ordninger har vi i kraft af vores deltagelse i forskellige arbejdsgrupper selv været med til at udvikle, men desværre kræver de til tider en del bureaukrati.

En passant bør det nævnes, at afskaffede man disse refusionsordninger, ville FN ikke kunne løse sine opgaver, da det hovedsageligt er de fattige udviklingslande, som bidrager med styrkerne. Fik de ikke refusion, kunne de ikke deltage.

Hvorfor virkede det så ikke optimalt for DANCON/SHIRBRIG/UNMEE?

FN rådede ikke over tilstrækkeligt personale i hovedkvarteret i New York og det civile FN-personale, som blev sendt til UNMEE var måske ikke tilstrækkeligt uddannet. FN har ud over de ca. 44.000 militære og politifolk p.t. udsendt/ansat over 5000 civile i de 14 igangværende missioner. Det er de civile, som hovedsageligt forestår FN-logistikken. Ved oprettelse af nye

operationer er det vanskeligt at skaffe kvalificeret civilt personale hurtigt. FN har ikke som NATO et hovedkvarter, som blot kan flyttes ud i marken. Personale skal rekrutteres, eller personale skal beordres fra andre steder i systemet. Det betyder, at man desværre ofte støder på "glade amatører" eller "gamle bureaukrater".

FN er gennem de etablerede indkøbsprocedurer tvunget til at vælge den billigste løsning. Så hvis en leverandør i sit tilbud hævder, at han kan leve op til udbudsbetingelserne, er det vanskeligt ikke at tage det billigste tilbud. FN's bestemmelser for fødevareopbevaring og transport er i øvrigt fuldt på højde med EU's regulativer.

FN overvurderede sin evne at få materiel transporteret til missionsområdet, herunder bl.a. køretøjer osv. Tidsplanen for enhedernes ankomst skred. Hovedsageligt fordi de øvrige medlemslande uden for SHIRBRIG-kredsen ikke holdt, hvad de indledningsvis lovede.

I 90'erne var der en række sager om svindel med FN-midler. Bl.a. i medfør heraf etableredes en række procedurer for dokumentation for anvendelse af penge. Procedurene virker desværre hæmmende på handlefriheden eller skaber uforholdsmæssig megen bureaukrati i missionsområdet. Til gengæld har de medført, at FN samlet synes at have godt styr på finanserne for de fredsbevarende budgetter. Et samlet budget som i 2001 vil være omkring 2,6 milliarder USD.

FN køber sine kort hos det amerikanske forsvar. Man har ikke ressourcer til at udarbejde egne kort. Uden at jeg har kunnet få det bekræftet i FN, skyldes utilsvarende kortgrundlag formentlig, at USA af en eller anden grund ikke havde bedre kortmateriale, og - af sikkerhedshensyn!? - ikke ville stille f.eks satellitfoto til rådighed FN.

En førstegangsendelse er altid vanskelig. Vilklarene for soldaterne er ikke optimale fra starten. Det kan soldaterne i IFOR-1 eller KFOR-1 formentlig nok også skrive under på – selvom disse udsendelser skete i NATO-ramme. Der er indkøringsproblemer, og det var der desværre også i UNMEE.

Hvad er der så sket?

Med baggrund i den voksende byrde for FN's hovedkvarter, herunder driften af de multifunktionelle missioner som UNMIK og UNTAET, gav generalsekretæren i begyndelsen af år 2000 et uvildigt panel, ledet af ambassadør Brahimi fra Algeriet, i opdrag at se på, hvorledes FN's evne til at etablere, varetage driften af og nedlægge de fredsbevarende operationer kunne forbedres. Resultatet af arbejdet, den såkaldte Brahimi-rapport, udkom sidste år i august, og efter flere behandlingsrunder i FN's diverse udvalg og komiteer syntes der nu at være bred enighed om implementering af en række væsentlige tiltag til forbedring af FN-systemet i denne sammenhæng.

Uden at gå i detaljer skal de vigtigste nævnes her:

Afdelingen for de fredsbevarende operationer i FN's hovedkvarter i New York styrkes med ca. 250 personer. Hidtil har der været ca. 500 mennesker til foreståelse af driften af de 14 fredsbevarende operationer. Disse 500 mennesker har haft vidtrækkende opgaver, spændende fra strategisk og operativ planlægning, udfærdigelse af købskontrakter på materiel til udarbejdelse af kontrakter for hver enkelt person, der udsendes til de fredsbevarende operationer. Dette var helt utilstrækkeligt, og har givet været medvirkende til flaskehalse og dermed i sidste ende frustrationer i missionsområderne, fordi der generelt ikke var skred i sagerne.

Der oprettes registre på min. 100 mand for såvel militære som civile. Personale fra disse registre uddannes i relevante funktioner og kan aktiveres til udsendelse til en given mission inden for 14 dage. Danmark forventes at bidrage med et antal officerer til disse registre, og det er en væsentlig styrkelse af evnen til hurtig og kvalificeret udrykning.

Personaleregistrene komplementeres med oprettelse af en såkaldt strategisk materielreserve bestående af det specialmateriel, som er nødvendigt for oprettelse og drift af modtagefaciliteter og missionshovedkvarter. Det er også tanken, at materielreserven skal indeholde specialmateriel til containerhåndtering og drift af mindre flyvepladser – alt sammen genstande, som det har vist sig, at FN's medlemslande ikke har villet/kunnet bidrage med til de fredsbevarende operationer. Materiellet skal inden for 30 dage kunne tilgå en traditionel fredsbevarende operation som UNMEE og støtte en styrke på op til 5000 soldater og 500 observatører. Endvidere skal der sammensættes en pakke, som inden for 90 dage vil skulle kunne støtte en multifunktionel operation på op til 10.000 soldater og 1000 observatører eller politifolk. Sammensætningen af en materielpakke er ikke godkendt, men der synes enighed om, at der er behov for en større investering – måske i størrelsesordenen op til **1,5 mia** kroner. Den eksakte sammensætning af en sådan materielpakke vil givet medføre en revurdering af, hvad det er nødvendigt for SHIRBRIG at medbringe til et missionsområde.

FN indkøbsprocedurer gås efter i sømmene. FN har allerede selv taget initiativ til etablering af såkaldte systemkontrakter med leverandører, som forpligter sig til at kunne levere en given ydelse inden for 14 dage, en måned eller 90 dage. Jo hurtigere jo dyrere – behovet bestemmer prisen. Havde der været systemkontrakter på tidspunktet for SHIRBRIG's indsættelse, ville friske fødevarer sandsynligvis være kunnet leveret fra dag 1.

Der er mange andre tiltag, herunder inden for uddannelses- og træningsområdet, som forbedrer rammerne for FN's mulighed for varetage planlægning og gennemførelse af de fredsbevarende operationer. Så nu er det op til medlemslandene at fylde dem ud bl.a. ved at sikre, at det personale vi stiller til rådighed i missionerne eller i hovedkvartererne er velkvalificerede, samt at vi stiller veludrustede og veluddannede enheder - som DANCON/SHIRBRIG/UNMEE.

Til sidst skal det lige nævnes, at vi for vort engagement i UNMEE af FN får refunderet i nærheden af 50 mio. kroner, idet det beløbsstørrelsen afhænger af den endelige opgørelse af omkostningerne. Herudover får vi betalt den nationale levering af fødevarer. Havde vi været

indsat i NATO-ramme, havde dette beløb været 0 kroner – så lidt bureaukrati kan vel accepteres.

Kommentar - et FN under forbedring

Af major M.A. Lollesgaard

Assisterende militærrådgiver ved FN-missionen i New York

I sidste nummer af Militært Tidsskrift beskrev oberstløjtnant P.K. Pedersen (PKP) bl.a. hans tjeneste som chef for det danske bidrag til FN-missionen i Etiopien/Eritrea – DANCON/SHIRBRIG/UNMEE. For én, der til daglig har nær berøring med FN-systemet, gjorde det naturligvis lidt ondt at læse; ” Den største udfordring har derfor ikke været mødet med Afrika, men mødet med FN”. PKP’s beskrivelse af manglerne er desværre præcise og rigtige, men perspektivet kunne mistes, når man efterfølgende i en leder i Weekendavisen den 6. juli læser; ”De danske soldater kan fortælle, at alt som fungerer godt ved NATO-missioner, fungerer ringe eller slet ikke i FN-regi”. Hvis dette udsagn er konstrueret på baggrund af PKP’s artikel, så er det i realiteten at sammenligne æbler og pærer. PKP’s beskrivelse af FN’s svagheder relaterer sig hovedsageligt til det logistiske område. Et område, som NATO i de NATO-ledede operationer næsten udelukkende har overladt til de enkelte deltagende nationer. Deltager man i en NATO-operation er det op til nationen selv at forestå kontrahering af og betale for lejrområderne, at skaffe mad, diesel, kort osv. til soldaterne. Så i stedet for at sige at NATO er bedre – bør man vel i denne sammenhæng rettelig sige, at vi nationalt er bedre end FN – ja, for vi betaler, hvad det koster!

Der har siden FN’s oprettelse været enighed om, at udgifterne til ”driften” dækkes solidarisk af medlemslandene i forhold til betalingsevnen. Man har derfor i FN-systemet udviklet refusionsordninger for de troppebidragydende lande for visse forsyningsgenstande og bestemt, at andre forsyningsgenstande leveres af FN. Da det selvsagt er mere ”cost-effective”, at en leverandør leverer til 5000 mand end 10 leverandører leverer til hver især 500 mand, er det bestemt, at FN leverer fødevarer, drivmidler og vand til enhederne. Fsva. den øvrige logistik bliver vi f.eks. refunderet for transport til og fra missionsområdet, for tilvejebringelse af materiel og dets drift, for diverse tjenesteydelser, ligesom der udbetales et månedligt beløb på ca. 1000 USD for en soldat og hans personlige udrustning. Disse ordninger har vi i kraft af vores deltagelse i forskellige arbejdsgrupper selv været med til at udvikle, men desværre kræver de til tider en del bureaukrati.

En passant bør det nævnes, at afskaffede man disse refusionsordninger, ville FN ikke kunne løse sine opgaver, da det hovedsageligt er de fattige udviklingslande, som bidrager med styrkerne. Fik de ikke refusion, kunne de ikke deltage.

Hvorfor virkede det så ikke optimalt for DANCON/SHIRBRIG/UNMEE?

FN rådede ikke over tilstrækkeligt personale i hovedkvarteret i New York og det civile FN-personale, som blev sendt til UNMEE var måske ikke tilstrækkeligt uddannet. FN har ud over de ca. 44.000 militære og politifolk p.t. udsendt/ansat over 5000 civile i de 14 igangværende missioner. Det er de civile, som hovedsageligt forestår FN-logistikken. Ved oprettelse af nye

operationer er det vanskeligt at skaffe kvalificeret civilt personale hurtigt. FN har ikke som NATO et hovedkvarter, som blot kan flyttes ud i marken. Personale skal rekrutteres, eller personale skal beordres fra andre steder i systemet. Det betyder, at man desværre ofte støder på "glade amatører" eller "gamle bureaukrater".

FN er gennem de etablerede indkøbsprocedurer tvunget til at vælge den billigste løsning. Så hvis en leverandør i sit tilbud hævder, at han kan leve op til udbudsbetingelserne, er det vanskeligt ikke at tage det billigste tilbud. FN's bestemmelser for fødevareopbevaring og transport er i øvrigt fuldt på højde med EU's regulativer.

FN overvurderede sin evne at få materiel transporteret til missionsområdet, herunder bl.a. køretøjer osv. Tidsplanen for enhedernes ankomst skred. Hovedsageligt fordi de øvrige medlemslande uden for SHIRBRIG-kredsen ikke holdt, hvad de indledningsvis lovede.

I 90'erne var der en række sager om svindel med FN-midler. Bl.a. i medfør heraf etableredes en række procedurer for dokumentation for anvendelse af penge. Procedurene virker desværre hæmmende på handlefriheden eller skaber uforholdsmæssig megen bureaukrati i missionsområdet. Til gengæld har de medført, at FN samlet synes at have godt styr på finanserne for de fredsbevarende budgetter. Et samlet budget som i 2001 vil være omkring 2,6 milliarder USD.

FN køber sine kort hos det amerikanske forsvar. Man har ikke ressourcer til at udarbejde egne kort. Uden at jeg har kunnet få det bekræftet i FN, skyldes utilsvarende kortgrundlag formentlig, at USA af en eller anden grund ikke havde bedre kortmateriale, og - af sikkerhedshensyn!? - ikke ville stille f.eks satellitfoto til rådighed FN.

En førstegangsendelse er altid vanskelig. Vilkaerne for soldaterne er ikke optimale fra starten. Det kan soldaterne i IFOR-1 eller KFOR-1 formentlig nok også skrive under på - selvom disse udsendelser skete i NATO-ramme. Der er indkøringsproblemer, og det var der desværre også i UNMEE.

Hvad er der så sket?

Med baggrund i den voksende byrde for FN's hovedkvarter, herunder driften af de multifunktionelle missioner som UNMIK og UNTAET, gav generalsekretæren i begyndelsen af år 2000 et uvildigt panel, ledet af ambassadør Brahimi fra Algeriet, i opdrag at se på, hvorledes FN's evne til at etablere, varetage driften af og nedlægge de fredsbevarende operationer kunne forbedres. Resultatet af arbejdet, den såkaldte Brahimi-rapport, udkom sidste år i august, og efter flere behandlingsrunder i FN's diverse udvalg og komiteer syntes der nu at være bred enighed om implementering af en række væsentlige tiltag til forbedring af FN-systemet i denne sammenhæng.

Uden at gå i detaljer skal de vigtigste nævnes her:

Afdelingen for de fredsbevarende operationer i FN's hovedkvarter i New York styrkes med ca. 250 personer. Hidtil har der været ca. 500 mennesker til foreståelse af driften af de 14 fredsbevarende operationer. Disse 500 mennesker har haft vidtrækkende opgaver, spændende fra strategisk og operativ planlægning, udfærdigelse af købskontrakter på materiel til udarbejdelse af kontrakter for hver enkelt person, der udsendes til de fredsbevarende operationer. Dette var helt utilstrækkeligt, og har givet været medvirkende til flaskehalse og dermed i sidste ende frustrationer i missionsområderne, fordi der generelt ikke var skred i sagerne.

Der oprettes registre på min. 100 mand for såvel militære som civile. Personale fra disse registre uddannes i relevante funktioner og kan aktiveres til udsendelse til en given mission inden for 14 dage. Danmark forventes at bidrage med et antal officerer til disse registre, og det er en væsentlig styrkelse af evnen til hurtig og kvalificeret udrykning.

Personaleregistrene komplementeres med oprettelse af en såkaldt strategisk materielreserve bestående af det specialmateriel, som er nødvendigt for oprettelse og drift af modtagefaciliteter og missionshovedkvarter. Det er også tanken, at materielreserven skal indeholde specialmateriel til containerhåndtering og drift af mindre flyvepladser – alt sammen genstande, som det har vist sig, at FN's medlemslande ikke har villet/kunnet bidrage med til de fredsbevarende operationer. Materiellet skal inden for 30 dage kunne tilgå en traditionel fredsbevarende operation som UNMEE og støtte en styrke på op til 5000 soldater og 500 observatører. Endvidere skal der sammensættes en pakke, som inden for 90 dage vil skulle kunne støtte en multifunktionel operation på op til 10.000 soldater og 1000 observatører eller politifolk. Sammensætningen af en materielpakke er ikke godkendt, men der synes enighed om, at der er behov for en større investering – måske i størrelsesordenen op til **1,5 mia** kroner. Den eksakte sammensætning af en sådan materielpakke vil givet medføre en revurdering af, hvad det er nødvendigt for SHIRBRIG at medbringe til et missionsområde.

FN indkøbsprocedurer går efter i sømmene. FN har allerede selv taget initiativ til etablering af såkaldte systemkontrakter med leverandører, som forpligter sig til at kunne levere en given ydelse inden for 14 dage, en måned eller 90 dage. Jo hurtigere jo dyrere – behovet bestemmer prisen. Havde der været systemkontrakter på tidspunktet for SHIRBRIG's indsættelse, ville friske fødevarer sandsynligvis være kunnet leveret fra dag 1.

Der er mange andre tiltag, herunder inden for uddannelses- og træningsområdet, som forbedrer rammerne for FN's mulighed for varetage planlægning og gennemførelse af de fredsbevarende operationer. Så nu er det op til medlemslandene at fylde dem ud bl.a. ved at sikre, at det personale vi stiller til rådighed i missionerne eller i hovedkvartererne er velkvalificerede, samt at vi stiller veludrustede og veluddannede enheder - som DANCON/SHIRBRIG/UNMEE.

Til sidst skal det lige nævnes, at vi for vort engagement i UNMEE af FN får refunderet i nærheden af 50 mio. kroner, idet det beløbsstørrelsen afhænger af den endelige opgørelse af omkostningerne. Herudover får vi betalt den nationale levering af fødevarer. Havde vi været

indsat i NATO-ramme, havde dette beløb været 0 kroner – så lidt bureaukrati kan vel accepteres.

Kommentar.

Kaptajn Claus E. Andersen belyser i juni nummeret i artiklen "Modstand eller kollaboration - Besættelsen 1940-1945" udviklingen i de danske myndigheders forhold til den tyske besættelsesmagt under den 2. Verdenskrig. Han benytter hertil en række af de arbejder om besættelsestiden, der i de senere år har set dagens lys. Jeg tror, det vil være vanskeligt at pege fingre ad de i artiklen fremlagte faktuelle oplysninger - men der er et par bemærkninger, begge baseret på Palle Roslyng-Jensen's "Værnenes politik - politikernes værn", som fortjener en kommentar. En kommentar kaptajn Andersen udmærket selv kunne have givet, såfremt han ønskede at skabe forståelse for de beslutninger, ledende officerer tog under besættelsen.

Kaptajn Andersen skriver: "I modsætning hertil dannede hæren ventegrupper med henblik på indsættelse efter krigen, og både hær og flådes rolle var fortrinsvis defineret som system- og samfundsbevarende" og senere "Officerskorpset, har det efterfølgende vist sig, var ikke forudset af parlamentarikerne og militærledelsen til at være et middel i modstandskampen, men snarere redskab til en genetablering af samfundet, som man havde kendt det før krigen".

For det første bør vel påpeges, at de beslutninger, der blev truffet af general Gørtz og hans hjælpere, ofte ikke var velsete blandt hærens officerer og befalingsmænd - men de blev i langt de fleste tilfælde loyalt efterlevet i overensstemmelse med de dengang gældende normer. Et typisk eksempel for den herskende stemning er givet i nævnte Roslyng-Jensen's bog på side 367: "Lige fra Knudtzon og ned til den sidste rekrut var man i Brigaden indstillet på, at styrkens formål var kamp mod tyskerne". Andre eksempler kunne være oberst Bennike's initiativer i Holbæk og aktiviteterne i Odense (samme værk side 119 ff.).

For det andet er det værd at erindre, at man fra hærens ledelses side var ganske klar over, at man hverken havde styrker eller bevæbning til at gå ud i åben kamp med tyskerne - en vurdering de engelske myndigheder var ganske enig i.

For det tredje må man ikke glemme, at størsteparten af hærens officerer så sig som den lovlige regerings redskab - en regering hvis mandat blev overvældende bekræftet ved rigsdagsvalget i marts '43. Også efter 29. august '43 følte hærens ledelse sig loyal mod den politiske ledelse, som den havde ganske nær kontakt med. I manges øjne syntes dengang og synes vel også nu dette mærkeligt. Men er der nogen, der ønsker det anderledes? Især når man betænker, at hen mod krigens afslutning var også de allieredes primære ønske til den danske modstandsbevægelse, at man kunne få en overgang fra besættelse til fred uden græske eller belgiske tilstande, uden et nyt Warszawa (et scenarie man var meget nervøs for skulle gentage sig med Paris) og med et minimum forbrug af allierede styrker.

Og endelig for det fjerde. Var det blevet nødvendigt og havde det været i overensstemmelse med den allierede ledelse (SHAEF), var ikke alene det store flertal af hærens officerer og befalingsmænd men også hærens ledelse, general Gørtz klar til at kæmpe. I grundlaget for aftalen mellem frihedsbevægelsen og værnene (Frihedsrådet, Frode Jakobsen - værnene, Gørtz og Vedel) lød pkt. 1 "Der måtte gives tilsagn om, at meningen med samarbejdet ikke var at opretholde ro og orden, når tyskerne var ude af landet, men at være med til at kaste tyskerne ud af landet." Såvel hæren som søværnet svarede ja hertil (medio DEC '43 - Hæstrup "Hemmelig Alliance, bind I, side 46-47).

Efter min opfattelse er det indtryk, kaptajn Andersen i artiklen efterlader vedrørende hæren, ikke dækkende. Et meget stort antal af hærens faste personel ønskede aktiv og direkte indsats mod besættelsesmagten, og særdeles mange blev også direkte tilknyttet den civile modstandsbevægelse. Officerer fandtes på alle niveauer i de forskellige organisationer og i ledelsesstrukturen. Hærens ledelse ønskede at tjene den politiske ledelse - og magede det således, at mod krigens slutning var der fuld overensstemmelse mellem SHAEF ønsker til den danske modstandsbevægelse og Frihedsrådet, og det den illegale hær under general Gørtz kunne levere.

C.C. Ahnfeldt-Møllerup
Generalmajor, pens.

Læsekredsen 2001/2002: 100.00 KR

Af major Kim Kristensen, formand for Det krigsvidenskabelige Selskabs Læsekreds.

Du spørger sikkert dig selv om det kan være rigtigt, kniber dig lidt i armen men glædes alligevel over endnu et godt tilbud fra Det Krigsvidenskabelige Selskab. Bestyrelsen har valgt at prioritere læsekredsen, hvorfor det er muligt at blive medlem af læsekredsen for kun 100 kr.

Læsekredsens formål er at præsentere medlemmerne for danske og udenlandske nye eller nyere bogudgivelser blandt andet inden for emnerne international politik, strategi samt militær- og krigshistorie. Den årlige læsekreds indeholder fem bøger, hvorfor den samlede læsekreds opdeles i undergrupper á fem personer. Imellem disse fem personer rundsendes bøgerne. Der gives det enkelte medlem ca. to måneders læsetid. Du får altså mulighed for at læse fem bøger, hvor du ydermere modtager en af bøgerne til ejendom.

Jeg opfordrer selskabets medlemmer til at tage aktiv del i læsekredsen. De enkelte tjenestesteder kan med fordel oprette lokale femmandsgrupper, og derved få mulighed for at drøfte det læste med andre.

I dette nummer af Militært Tidsskrift præsenteres dette års fem bogtitler. Jeg håber, at mange vil benytte sig af det fordelagtige tilbud. Der er tale om et meget varieret udbud af bøger, så der burde være noget for enhver smag.

Undertegnede takker allerede nu for tilsendte besvarelser af spørgeskemaundersøgelsen fra sidste års læsekreds. De tre vindere vil blive udtrukket i løbet af september, så der er fortsat rig mulighed for at indsende spørgeskemaet.

Det Krigsvidenskabelige Selskab tilbyder i læsekredsen 2001/2002 følgende fem bogtitler:

1. Wesley K. Clark: *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat.*
General Wesley K. Clark giver en beskrivelse af begivenhederne omkring NATO's engagement i Kosovo. Generalens syn på "virkeligheden" er meget interessant læsning, hvor særligt tankerne om de "fremtidige krige" belyses. Der er tale om en meget spændende og provokerende bog, der fortsat skaber heftig debat.
2. Ole Feldbæk: *Slaget på Reden.*
Slaget på Reden er en af de mest spændende og dramatiske begivenheder Danmarkshistorien. Professor i historie Ole Feldbæk giver en medrivende beskrivelse af det komplicerede politiske og militære begivenhedsforløb, der udspillede sig omkring den 2. april 1801. Med sin store viden og fortællelyst opruller han begivenhedernes gang i de lange dage, der skulle få så stor betydning for eftertiden. Bogen indeholder mange flotte illustrationer samt instruktive kort.

3. Peter Øvig Knudsen: *Efter drabet*.
Under besættelsen blev fire hundrede danskere likvideret af modstandsbevægelsen. Efter krigen sænkede tavsheden sig over likvideringerne, og tavsheden har lige siden været grobund for myter. Efter 55 år træder en række modstandsfolk nu frem og fortæller om begivenhederne dengang: Om hvordan likvideringerne blev besluttet. Hvordan de blev gennemført, og om konsekvenserne af at slå et andet menneske ihjel.
4. Harold G. Moore, Joseph Galloway: *We Were Soldiers Once ... and Young*.
Som bataljonschef oplevede Harold G. Moore med sine 450 soldater at være omringet af Viet Cong enheder i 1965. Kampene imellem den 23. oktober og 26. november er fantastisk godt beskrevet, og giver en fornemmelse af den usikkerhed, angst og panik der kan opstå i en så dan situation. Sammen med journalisten Joseph Galloway gives ikke kun en spændende beskrivelse af selve kampene, men I bogen er også inddraget beskrivelser, tanker m.m. fra over 100 overlevende på begge sider.
5. MeMeMedia: *Anders Lassen*.
Beretninger om Anders Lassen er samlet af hans moder, og den handler om Anders Lassens eventyrlige skæbne, fra barndommen I Sydsjælland til døden som en af 2. verdenskrigs mest berømte kommandosoldater i en alder af kun 24 år.

Indtryk fra en anden verden.

Oberst J. Hvidegaard

Nærværende artikel er skrevet hovedsageligt på baggrund af min tjeneste som Head of Mission/Chief Military Observer ved United Nations Observer Mission in Georgia (UNOMIG) i tiden september 1993 til oktober 1995.

Artiklen er delt i to dele, en første del hvor jeg vil forsøge at beskrive de overvejelser, der førte til missionens oprettelse, dens sammensætning og grundlaget for dens samarbejde med en fredsbevarende styrke, der ikke var opstillet af FN. Denne del gør ikke krav på at være en objektiv eller korrekt fremstilling, men er en beskrivelse af hvordan jeg så tingene udvikle sig fra mit niveau. Anden del er en absolut subjektiv skildring af nogle af de indtryk, jeg fik i en fremmed verden.

Sovjetunionens sammenbrud medførte blandt andet, at en række etniske konflikter kom til udbrud i de tidligere Sovjetrepublikker. Konflikterne var for så vidt ikke af ny dato, men så længe Sovjetmagten var stærk, blev de holdt nede og kom kun lejlighedsvist til udtryk og da i afdæmpet form. En sammenligning med situationen i Jugoslavien efter Titos død synes nærliggende. Disse konflikter satte det internationale samfund og herunder FN i en vis knibe, idet FN-pagten og forskellige vedtagne resolutioner taler om folkenes selvbestemmelsesret – uden at definere ”folk” – medens det i andre resolutioner fastslås, at en stats territoriale integritet skal respekteres. Vægtningen mellem disse to modsatrettede principper er et mellem folkeretseksperter standende diskussionspunkt, selv om man efterhånden nok hælder mest til det sidstnævnte. Grunden, til at de er nævnt her, er, at de blev brugt som argumenter i den konflikt, der danner baggrund for artiklen.

En af de konflikter der opstod, var den mellem Georgien og Abkhasien. En fuldstændig udredning af årsagerne vil – om end i sig selv meget interessant – i denne forbindelse føre for vidt, men et resumé af den nyeste historie er nødvendigt for at give baggrunden for det følgende. I 1921, da Georgien blev en del af Sovjetunionen, blev Abkhasien en selvstændig unionsrepublik. Allerede samme år blev Abkhasien imidlertid indlemmet i Den Georgiske Sovjetrepublik, men beholdte samtidigt sin status som unionsrepublik. Da Sovjetunionen ændrede forfatning i 1936, blev Den Georgiske Socialistiske Sovjetrepublik oprettet. I republikken indgik de autonome republikker Abkhasien og Adzharien samt den autonome region Syd-Ossetien. Under Sovjetunionen var der flere gange stridigheder mellem Georgien og Abkhasien om Abkhasiens status. Den aktuelle konflikt har sit udspring i 1988 med et abkhasisk krav om igen at få status som unionsrepublik. Kravet medførte skarpe reaktioner fra Georgien, men striden blev i første omgang bilagt efter alvorlige etniske optøjer i Sukhumi, Abkhasiens ”hovedstad”, der kostede 17 døde og 450 sårede. Det skal her nævnes, at Abkhasiens befolkning på 525.000 ifølge officiel folketælling i 1989 bestod af 46 pct. georgiere, 18 pct. abkhasere, 14 pct. armeniere, 14 pct. russere, 3 pct. grækere og 5 pct. øvrige. Politisk var befolkningen delt i to blokke, georgierne og ”de andre”.

I Georgien blev den kendte dissident, Zviad Gamsakhurdia, ved et i hovedsagen demokratisk gennemført valg Georgiens første præsident i oktober 1990, og Georgien erklærede sig selvstændigt den 9. april 1991. Formentligt på grund af den nyvundne frihed,

men så absolut også fremkaldt af præsidentens politik opstod stærke nationalistiske strømninger i Georgien, hvilket blandt de etniske mindretal naturligt førte til modsat rettede strømninger, der for Abkhasiens vedkommende endte med, at området erklærede sig uafhængigt af Georgien den 25 august 1990. Selv om Gamsakhurdia blev afsat ved et kup i slutningen af december 1991 og Shevardnadze indsat som præsident i marts 1992, ændrede det ikke forholdet mellem Georgien og Abkhasien til det bedre. Konflikten eskalerede til krig i august 1992. I første omgang vandt georgierne kontrollen over stort set hele Abkhasien, men allerede med udgangen af oktober havde abkhaserne, ikke mindst på grund af omfattende hjælp fra andre nord-kaukasiske folk samt kosakker, genvundet den nordlige halvdel ned til Sukhumi. Krigen fortsatte med forholdsvis lav intensitet og uden væsentlige stillingsmæssige ændringer indtil midten af september 1993, hvor abkhaserne iværksatte en offensiv, der med udgangen af måneden endte med et militært nederlag til Georgien og i en de facto etablering af Abkhasien som selvstændig stat fra det tidspunkt. Fra krigens start til dens afslutning havde der dels direkte mellem parterne og dels med russisk mellemkomst været afholdt en række møder og indgået flere våbenhviler, der altså i det lange løb alle var resultatløse. Medvirkende årsager til Georgiens nederlag var den parallelle konflikt i Syd-Ossetien samt borgerkrigen i Vest-Georgien mellem de centrale myndigheder og de såkaldte Zviadister, Gamsakhurdias tilhængere. Denne sidste konflikt var hovedårsagen til, at Georgien måtte tage det for den nationale stolthed vanskelige skridt at tilslutte sig SNG, hvilket skete den 8. oktober 1993.

FN blev på et ret tidligt tidspunkt, nemlig i september 1992, involveret i konflikten. En mission besøgte Abkhasien, uden at der kom noget synligt resultat ud af det, men gennem missionens rapport blev Sikkerhedsrådet informeret om og gjort interesseret i situationen. I første omgang var det kun Georgien, men senere søgte begge de stridende parter at få FN til at etablere en fredsbevarende operation i området, helt klart med vidt forskelligt formål. For Georgiens vedkommende var det for at sikre de ca. 250 – 300.000 fordrevne georgieres tilbagekomst til området og for at genvinde herredømmet. For abkhasernes vedkommende var formålet det direkte modsatte, nemlig at hindre georgierne i at vende tilbage og at sikre selvstændighed.

Alene det, at muligheden af at etablere en FN-operation i området overhovedet blev overvejet, viser hvilke omvæltninger verdenssamfundet havde gennemgået. Ganske vist var Georgien et selvstændigt land, der bl.a. gennem sit medlemskab af FN var anerkendt som et sådant, Sovjetunionen eksisterede ikke længere, og Rusland besad ikke den vægt, som Sovjetunionen havde. Men det var dog stadig en stormagt, der ved flere lejligheder havde erklæret, at Transkaukasus ikke alene var i dens interesseområde, men oven i købet var i den for Rusland strategisk vigtigste retning. Det var derfor fra et russisk synspunkt naturligt, at selv om bestræbelserne på at oprette en FN fredsbevarende mission blev støttet, så var det med et kraftigt pointeret ønske om, at missionen blev russisk domineret i såvel ledelsen som i antallet af tropper.

Det var en af grundene til Sikkerhedsrådets tøven med at oprette en mission. Medens ingen af Vestmagterne i rådet var interesserede i selv at stille tropper til en mission, så var de heller ikke interesserede i, at Rusland fik lov til at dominere en sådan. En anden grund var den ustabile situation. Ingen af de hidtidige aftaler og våbenhviler havde holdt, men da der i Sochi i Rusland den 27. juli 1993 under russisk medvirken – for ikke at sige kraftig russisk armvridning – blev indgået en våbenhvileaftale, syntes det, som om denne betænkelighed kunne overvindes. I aftalen indgik opstilling af en tresidet russisk –

georgisk – abkhasisk kommission til overvågning af våbenhvileaftalen. I FN kunne der stadig ikke opnås enighed om at opstille en troppemission, men 6. august 1993 besluttede Sikkerhedsrådet at opstille et forkommando bestående af observatører fra eksisterende missioner som forberedelse til en observatørmission, der blev endelig vedtaget den 24. august med navnet UNOMIG og med en styrke på indtil 88 observatører. Mandatet var et klassisk observatørmissionsmandat til overvågning af en våbenhvileaftale med en tilføjelse om samarbejde med den tresidede kommission inden for respektive mandater. Den 9. september ankom de første fire observatører, alle danske, til Sukhumi.

Optimismen med hensyn til Sochi-aftalens holdbarhed viste sig hurtigt at være overdreven. Den 16. september blev våbenhvilen for alvor brudt, ved at abkhaserne angreb Sukhumi. Byen faldt den 27. september, og allerede to dage senere havde abkhaserne kontrol over hele Abkhasien med undtagelse af den østligste del af en bjergdal, Kodori, der over et pas gav adgang til selve Georgien. Dermed var UNOMIG's mandat for så vidt værdiløst, totalt overhalet af begivenhederne som det var. Det blev imidlertid besluttet at bibeholde missionen på formindsket styrke og på grundlag af et midlertidigt mandat, som dog ikke kom officielt før i begyndelsen af november.

Med udgangen af september var de egentlige krigshandlinger i hovedsagen forbi. Der var fortsat skærmydsler i Kodori samt skudepisoder, baghold og attentater i grænseområdet mellem Abkhasien og det egentlige Georgien. Disse blev i hovedsagen blev udført af grupper, der i hvert fald efter de officielle myndigheders udsagn ikke var under deres kontrol, og det var mange gange svært at skelne, om det var en ren kriminel eller en politisk betonet handling.

FN's forhandlingsmaskineri gik nu i gang. Ud over FN, Georgien og Abkhasien deltog Rusland som "facilitator" samt CSCE – nu OSCE – i en rolle, der nærmest kan beskrives som observatør med undtagelse af diskussionen om de statsretslige spørgsmål, hvor CSCE havde en hovedrolle. Den første forhandlingsrunde efter den ændrede situation blev gennemført i Geneve i slutningen af november/begyndelsen af december og resulterede i, at parterne underskrev et Memorandum of Understanding. Der var ikke tale om en egentlig våbenhvileaftale, men parterne skrev dog under på ikke at ville anvende magt mod hinanden og udtalte endvidere, at bevarelse af freden ville blive fremmet ved en forøgelse af antallet af internationale observatører og ved indsættelse af en international fredsbevarende styrke, under forudsætning af at en sådan ville blive godkendt af Sikkerhedsrådet. Det blev desuden aftalt, at en ekspertgruppe skulle udarbejde en rapport om mulighederne for Abkhasiens fremtidige politiske status, samt at den næste runde forhandlinger skulle finde sted medio januar 1994. Der var således grundlag for en vis optimisme. Endnu en gang viste det sig dog, at optimisme i forbindelse med denne konflikt var på fejl plads. Hovedspørgsmålene var tre, en formel afslutning på fjendtlighederne, Abkhasiens statsretslige status og flygtningeproblemet. Af disse er det første delvist løst ved en våbenhvileaftale, medens de to andre den dag i dag er uløste trods vel nærmest utallige forhandlingsrunder. Alene i den tid jeg var Head of Mission, deltog jeg i syv runder i Geneve, tre i New York og to i Moskva. I det efterfølgende vil jeg ikke komme nærmere ind på de statsretslige forhandlinger, som CSCE var kraftigt involveret i, eller på flygtningespørgsmålet hvor UNHCR var en betydende forhandler.

Uden for den egentlige forhandlingsrunde og i hovedsagen i korridorerne i FN-bygningen blev spørgsmålet om indsættelse af en fredsbevarende styrke heftigt diskuteret, og på trods

af de nye tider i verdenspolitikken tegnede de to gamle blokke sig stadig. De store Vestmagter ville på den ene side gerne støtte Shevardnadze og også gerne have indflydelse i området, men var på den anden side meget tilbageholdende med at anbefale indsættelse af en fredsbevarende styrke. Rusland på sin side argumenterede stærkt for en sådan styrke og for, at den skulle indsættes så hurtigt som overhovedet muligt. Den første forhandlingsrunde sluttede uden nogen form for beslutning vedrørende en fredsbevarende styrke, men korridorudtalelserne fortsatte, og emnet var på dagsordenen ved de efterfølgende forhandlingsrunder, selv om det naturligvis var i Sikkerhedsrådet og ikke ved forhandlinger mellem parterne, at beslutningen skulle træffes. Ved mødet i januar anmodede abkhaserne direkte FN om snarest at godkende indsættelse af en fredsbevarende styrke fra SNG-landene, hvilket georgierne kraftigt modsatte sig. Der er næppe tvivl om, at det abkhasiske ønske var – for at sige det pænt – kraftigt inspireret af russerne. Den georgiske modstand var særdeles forståelig, når man betænker russernes involvering i den netop overståede krig. Rusland selv fortsatte sin argumentation for indsættelse af en fredsbevarende styrke og fremhævede nødvendigheden af, at en sådan blev hurtigt indsat, hvilket russerne som de eneste var i stand til at gøre. I marts 1994 besøgte Præsident Shevardnadze USA og talte herunder i Sikkerhedsrådet. I sin tale plæderede han kraftigt for, at FN skulle opstille en fredsbevarende styrke. Ved den efterfølgende diskussion i Sikkerhedsrådet blev det ret hurtigt klart, at hans ønske næppe ville blive efterkommet. Det blev ganske vist støttet af Rusland, men både England og USA var imod. Spørgsmålet blev dog ved med at spøge en tid endnu.

Da det blev sandsynligt, at Sikkerhedsrådet ikke ville give mandat til en FN fredsbevarende styrke, forsøgte Rusland dernæst i uformelle forhandlinger at få Sikkerhedsrådet til at acceptere en SNG-styrke, der skulle operere under mandat fra og betalt af FN, idet de ikke uden begrundelse hævdede, at kun en fredsbevarende styrke til adskillelse af de to parter med rimelig sikkerhed kunne forhindre fornyede krigshandlinger. Forslaget vandt ikke umiddelbart genklang og blev ikke rejst formelt.

Under den første forhandlingsrunde var der som sagt ikke blevet underskrevet en våbenhvileaftale, og bestræbelserne for at få etableret en sådan var derfor et af de vigtigste mål for de efterfølgende forhandlingsrunder. De forskellige udkast, der efterhånden blev udarbejdede, indeholdt en ikke nærmere defineret fredsbevarende styrke, men med Sikkerhedsrådets hidtidige holdning lå det i kortene, at der næppe ville blive tale om en FN-styrke. Forhandlingerne endte dog uden resultat. Hver gang vi troede at have et resultat og gjorde klar til underskrift, kom en af parterne med et for den anden part uantageligt ændringsforslag. Villigheden til at indgå kompromisser var på begge sider af bordet minimal. Den 4. april 1994 kom man dog et skridt videre, idet parterne underskrev en ”Declaration...”, hvori de igen bekræftede ikke at ville anvende magt, men søge en politisk løsning. De gentog deres anmodning om en fredsbevarende styrke med flg. formulering: “The parties reaffirm their request for the early deployment of a peace-keeping operation and for the participation of a Russian military contingent in the United Nations peace-keeping force...”. Ved Generalsekretæren, Boutros Boutros-Ghali's besøg i Moskva i tilslutning til denne forhandlingsrunde gjorde han for det første klart, at Rusland ikke ville få hverken kommandoen over eller majoriteten i en evt. FN fredsbevarende styrke, og for det andet at FN ikke ville betale en russisk/SNG-styrke. Dermed var diskussionen om to ofte fremsatte russiske ønsker foreløbig afsluttet.

Som sagt lykkedes det ikke for FN at etablere en våbenhvileaftale. Hvad FN ikke kunne opnå, kunne Rusland imidlertid. Fra midten af april begyndte der at dukke rygter op om forhandlinger mellem russerne og de to stridende parter, og russerne indkaldte til et møde i Moskva den 10. maj, hvor det nu var FN's tur til at optræde i rollen som "facilitator". Mødet endte den 14. maj med underskrift af en våbenhvileaftale, der bortset fra overvejende redaktionelle ændringer var identisk med det fra FN sidst forelagte udkast til en aftale. Der er næppe tvivl om, at russerne har lænet sig meget kraftigt op ad begge parter for at få dem til at acceptere aftalen, og deres accept demonstrerede den indflydelse som Rusland – trods svækket i sammenligning med Sovjetunionen – havde og har i området.

Aftalen indeholdt oprettelse af en sikkerhedszone, inden for hvilken de to parter ikke måtte have styrker. Endvidere skulle parterne oplagre deres tunge våben i fastlagte områder. Sikkerhedszonen var beskrevet i en til aftalen hørende skitse, men skulle på et senere møde, hvor FN ikke var inviteret til at deltage, nøjagtig defineres. Mødet fandt sted, men det med den nøjagtige definition fandt ikke sted. Russerne, georgierne og abkhaserne præsenterede tre forskellige udgaver af den detaljerede aftale, som de hver for sig hævdede var den rigtige. Trods mange forsøg og herunder direkte henvendelse fra FN's hovedkvarter til det russiske udenrigsministerium lykkedes det aldrig at fremskaffe en kopi af det kort, der var blevet udarbejdet med alle detaljer, og som alle tre parter angiveligt havde underskrevet. Det, at UNOMIG ikke kunne få en autoritativ kopi, gav anledning til mange besværligheder i den følgende tid. I aftalen indgik også indsættelse af en fredsbevarende styrke opstillet af SNG samt opretholdelse af FN's observatørmission, der begge skulle operere i sikkerhedszonen. Som sikkerhedszonen skulle diskuteres i detaljer, skulle ligeledes indsættelsen af den fredsbevarende styrke. Det blev herunder klart, at russerne kun så SNG-styrken som første del af en FN-styrke. De krævede endnu en gang, at den samlede styrke skulle have en russisk chef og en majoritet af russiske styrker, samt at observatørmissionen blev underlagt chefen for den fredsbevarende styrke. Intet af dette forventedes at kunne opnå tilslutning i Sikkerhedsrådet, og vi gik derfor ret hurtigt over til at diskutere ansvarsfordeling og samarbejdsmuligheder mellem SNG-styrken og FN-missionen. Møderne sluttede i enighed om, at der var behov for begge, og at samarbejde var muligt. Det blev senere overladt til styrken og missionen at udarbejde en detaljeret aftale, som efterfølgende blev underskrevet af Præsident Jeltsin og Generalsekretæren.

Sikkerhedsrådets opfølgning af 14. maj aftalen kom med Resolution 937 (1994) af 21. juli, der indeholdt det nye mandat for UNOMIG. Det blev med denne resolution slået fast, at der ikke ville blive tale om en fredsbevarende styrke opstillet eller betalt af FN, selv om muligheden af, at det eventuelt kunne ske på et senere tidspunkt, ikke formelt blev udelukket. Derimod udtrykte Sikkerhedsrådet sin anerkendelse af SNG-landenes bestræbelser for jf. 14. maj aftalen at etablere og opretholde våbenhvilen samt medvirke til at sikre flygtninge og fordrevne personers tilbagevenden. Endvidere bød Sikkerhedsrådet den af Rusland opstillede fredsbevarende styrke velkommen. Styrken fik således om ikke et FN mandat så dog en form for anerkendelse fra FN. Prisen for denne anerkendelse var jf. rygterne fra Sikkerhedsrådets forhandlinger, at styrken måtte acceptere, at UNOMIG's mandat indeholdt en paragraf, ifølge hvilken UNOMIG skulle observere SNG-styrkens operationer. Det kan her tilføjes, at skønt styrken formelt var opstillet af SNG og opererede på et mandat givet af SNG, så forblev den ren russisk. UNOMIG's observatørstyrke, som oprindeligt var fastsat til 88, blev med mandatet forøget til 136. Udbygningen gik hurtigt, hvad efterfølgende tal, der alle er ultimo respektive måneder, viser: oktober 1993 11,

januar 1994 19, juli 1994 45, oktober 1994 116 og december 1994 135. Med undtagelse af Kina var de permanente medlemmer af Sikkerhedsrådet alle repræsenterede i observatørstyrken. Da først den endelige beslutning var truffet, demonstrerede Rusland sin evne til hurtigt at opstille en styrke. Allerede med udgangen af juni var den fredsbevarende styrke operativ.

Med 14. maj aftalen og Resolution 937 var rammerne for de to operationer fastlagte. Da FN's mission som før nævnt var den første på det tidligere Sovjetunionens område, kun den anden hvori FN samarbejdede med en ikke-FN fredsbevarende styrke – den første var i Liberia – og FN-observatørerne havde mandat til at observere styrkens operationer, knyttede der sig fra Sikkerhedsrådets side megen interesse til udviklingen i dette samarbejde. Al begyndelse er som bekendt svær, og det var denne også. Det gik umiddelbart nemmest på det laveste niveau. Her blev der hurtigt opnået kontakt og indgået forskellige aftaler om praktisk samarbejde samt udveksling af oplysninger. På chefniveauet tog det lidt længere tid. Det var, som om vi lige skulle se hinanden lidt an, men med tiden, og det skal nævnes, at den russiske chef var den samme i hele min periode, fik vi et særdeles godt og tæt samarbejde. Vi fandt hver for sig ud af, at den anden part havde adgang til oplysninger, som vi ikke selv havde, og da først et fortrolighedsforhold var etableret, blev disse oplysninger udvekslet frit. Der, hvor samarbejdet kunne have været bedre, var på "dispositionsniveau". For så vidt angår praktiske detaljer var de underlagte russiske chefer meget imødekommende, men så snart det blev lidt mere principielt, og specielt når det drejede sig om udveksling af lidt følsomme oplysninger, var de meget tilbageholdende. Vi fik det indtryk, at alt af denne karakter først skulle godkendes af toppen. Alt i alt må det dog siges, at samarbejdet var godt, og at det hele tiden udviklede sig i positiv retning. Vi var selvfølgelig påpasselige med ikke at blande os i styrkens interne forhold, men nøjedes med som angivet i mandatet at observere dens operationer. Her lagde de lagde os ikke hindringer i vejen, men orienterede os normalt på forhånd, når de gennemførte noget ikke rutinemæssigt. Det rutinemæssige orienterede vi i forvejen hverandre om gennem udveksling af patruljeplaner og lignende, ligesom vi jævnlige gennemførte fælles patruljeringer. Specielt i de mere urolige perioder var dette til fælles bedste, idet russerne checkede vejene for miner, som der ofte blev flyttet rundt på. Til gengæld gav FN's tilstedeværelse dem en vis form for beskyttelse, idet FN-patruljer normalt ikke var udsat for baghold med formål at tilføje dem tab, hvad de russiske patruljer flere gange var. Den russiske operationsmetode var nok lidt mere robust, end en FN-styrkes ville have været, men holdt sig dog inden for det acceptable, selv om der var enkelte episoder, hvor styrken optrådte, som om russerne stadig var herrer i landet.

Tendensen med at referere opad svarer overens med iagttagelser fra samarbejdet med både de georgiske og de abkhasiske myndigheder. For det første var viden på de lidt lavere niveauer oftest meget begrænset. Det var ikke fordi, folk på dette niveau ikke kunne kapere mere, men simpelthen fordi der ikke var tradition for at orientere nedad. Man havde snarere indtrykket af, at enhver, der vidste noget, rent principielt søgte at holde sin viden for sig selv eller i hvert fald begrænset til en meget snæver kreds. For det andet var der en udpræget modvilje mod at tage beslutninger eller blot komme med formodninger eller udtalelser, som eventuelt kunne være forkerte. Selv sager, som i vore øjne så absolut var i småtingsafdelingen, blev refereret opad til afgørelse. I det hele taget var det gamle system mærkbart, hvad der for så vidt ikke var noget mærkeligt i. Selvstændigheden var af ny dato, og en ny klasse af administratorer var endnu ikke opstået. Alle på poster af blot nogen betydning var uddannede i det gamle system. De havde været medlemmer af det

kommunistiske parti eller nært knyttet dertil for overhovedet at opnå deres uddannelse, de havde gennemført deres uddannelse på de samme institutioner og havde ofte tidligere arbejdet sammen. Dette gjaldt også for mange, der nu var på hver sin side i konflikten. Det var undertiden ganske morsomt at iagttage, at personer, der offentligt kom med meget harske udtalelser om hverandre, når de mødtes på neutral grund, omgikkes ganske civilt og tydeligvis tidligere havde været på venskabelig fod. Vi så da også et tilfælde, hvor to "borgmestre" fra hver sin side i ganske vist noget lyssky forretninger havde et udmærket samarbejde. Den ene blev i øvrigt senere stillet for retten anklaget for korrupsion.

Et af kendetegnene ved det sovjetiske system var en meget centralistisk styring, der medførte en høj grad af bureaukrati og en del korrupsion. Begge dele levede videre i bedste velgående. Når det især var på den georgiske side, skyldtes det nok mere det mindre udviklede abkhasiske apparat end en grundlæggende forskel. Såvel missionen som adskillige af dens medlemmer var udsat for i vore øjne overdrevent bureaukrati og eksempler på korrupsion. En FN-mission kan ikke tillade sig at benytte sig af dette middel til at fremme forretningsgangen, men opfordringer fra selv meget højt plan manglede ikke. Enkeltpersoner har utvivlsomt mange gange benyttet sig af muligheden for at sætte fart i tingene ved at lade nogle dollars diskret følge med over disken. Vi har sikkert været mere udsatte for noget sådant end den almindelige borger, da alle vidste, at vi havde penge, hvad den almindelige borger kun havde i meget begrænset omfang, men det siger meget om systemet, at almindelige mennesker generelt var bange for myndigheder og myndigheds personer og i videst muligt omfang undgik kontakt. Ofte blev tyveri, vold og andre forbrydelser simpelthen ikke anmeldt. Forholdene i Georgien har muligvis i mellemtiden ændret sig, men jeg har senere set den samme tendens i flere lande længere østpå, og det viser, at mange af disse nye stater har et godt stykke vej at gå, inden de kan betegnes som demokratier.

Forholdet mellem missionen og befolkningen varierede med tiden. Indledningsvist blev vi på begge sider modtaget med meget stor begejstring. Én grund var, at befolkningen så vor tilstedeværelse som i hvert fald en vis garanti mod genoptagelse af krigen, der her som i alle lignende konfliktsituationer i høj grad var gået ud over den. En anden og mindst lige så væsentlig grund var, at de to befolkningsgrupper hver for sig troede, at formålet med FN's tilstedeværelse var at sikre, at deres hovedkrav blev opfyldt, for georgiernes vedkommende tilbagevenden til Abkhasien af de fordrevne samt genoprettelse af fuld georgisk kontrol over regionen og for abkhasernes vedkommende en formel anerkendelse fra Georgiens side og fra verdenssamfundet af den gennem krigen vundne selvstændighed. Da vi efterhånden fik forklaret befolkningen, hvad vort mandat egentligt betød, faldt populariteten drastisk. De mere rabiater på hver side så os nu snarere som en hindring for opfyldelse af netop deres formål, og både de rabiater og de mindre rabiater gjorde mange forsøg på at tolke vort mandat for os, for at få os til at forstå hvorfor vi burde gøre eller sige dette eller hint. Det, der i den forbindelse var overraskende, var, at ikke alene den almindelige borger, men også højt placerede myndigheds personer gang på gang afslørede nærmest totalt ukendskab til missionens mandat, og til hvad dette betød, selv om der måske nok for nogens vedkommende snarere var tale om mangel på vilje til at forstå end på mangel på kendskab. Det skal her tilføjes, at bortset fra ganske få grupper på hver side så var befolkningen overvejende venligt stemt, også efter den indledningsvise popularitet var faldet.

At begge parter søgte at vinde gehør for deres respektive synspunkter er naturligt. En af metoderne var at søge at sværte den anden part til. Den mest anvendte måde var at hævde, at den anden part havde begået et brud på de indgåede aftaler, og de mest yderliggående på begge sider kom med ret så fantastiske påstande. Man måtte ofte undre sig over, at officielle personer overhovedet kunne få sig selv til at overdrive eller direkte lyve så indlysende. Efterhånden kendte vi personer og kunne næsten på forhånd sige, hvor meget hold der var i en henvendelse af denne art. Ikke desto mindre måtte alle påstande undersøges, for at undgå at missionen kunne beskyldes for at være partisk. En anden metode var ved anvendelse af historiske "kendsgerninger" at søge at overbevise os om rigtigheden og retfærdigheden i netop denne parts synspunkter. Nu er den georgiske og abkhasiske historie viklet så meget ind i hinanden, at man ved et passende valg af tidsrum og begivenheder kan "bevise" hvad som helst, men selv om de hver for sig utvivlsomt må have været klar over, at den anden part forsøgte noget tilsvarende, så udtrykte de gang på gang deres forbavselse over, at man ikke meget klart medgav dem ret i, hvad de fremførte, når det nu var så indlysende rigtigt. Lidt mere sofistikeret var det, når der ved samtaler blev tilbudt fortrolige oplysninger og orienterende baggrundsmateriale, der ved nærmere vurdering næsten altid viste sig at være af mere propagandistisk end orienterende karakter.

Ovenfor er forholdet mellem missionen og befolkningen beskrevet som varierende med tiden. Hvis vi i stedet ser på den mere uformelle kontakt mellem missionens enkelte medlemmer og individuelle borgere, så må forholdet beskrives som konstant godt. Vi blev næsten overalt modtaget med stor venlighed, gæstfrihed og nysgerrighed. Selv de fattigste steder, og det var de fleste, blev man budt hvad huset formåede, og måtte så til gengæld forklare hvem man var, hvad man lavede, og hvorfor man egentlig var der. Lige så imødekommende de var over for fremmede, lige så hadefulde var de over for hverandre. Når man spurgte, hvordan det kunne være, at de var så venlige over for fremmede, når de havde været så grusomme over for hinanden under krigen, var svaret som regel en trækken på skuldrene og en bemærkning i retning af, at dette var Kaukasus, og sådan havde det altid været. Der var da heller ikke tegn på mindskelse af hadet fra nogen af siderne. De mere moderates standardsvar på spørgsmål om udsigterne til fred og genoptagelse af fredelig sameksistens var, at der var da håb om at deres børnebørns børn kunne leve fredeligt sammen. Hadet blev på begge sider næret af meget rabiate enkeltpersoner og grupperinger, som ikke mindst og vel meget naturligt især var fremtrædende blandt de fordrevne georgiere; dette noteret uden at antyde at viljen til fredelig sameksistens var større på abkhasisk side, og da slet ikke hvis sameksistens skulle medføre mere end en meget begrænset tilbagevenden af de georgiere, der var blevet fordrevet fra Abkhasien. Et eksempel herpå er det svar, en meget højtstående abkhaser gav, da han blev spurgt, hvad der ville ske, hvis en georgisk familie flyttede tilbage til Sukhumi. De vil overleve i to, højst tre dage, var svaret.

Når der udvises en sådan holdning, kan man spørge, om det overhovedet kan nytte at have en FN-mission. Hvis man vurderer status i store træk på de tre tidligere nævnte hovedproblemområder, så eksisterer der en våbenhvile, der også overholdes for så vidt angår regulære styrker. Dét er så også begrænsningen, for irregulære, ofte kriminelle grupper opererer fortsat på begge sider med overfald og bortførsler, der måned for måned medfører tab af menneskeliv. En genoptagelse af egentlige krigshandlinger har våbenhvileaftalen og vel ikke mindst den russiske fredsbevarende styrke dog forhindret, så noget er opnået, selv om man ikke kan sige, at freden er etableret. På det statsretlige område står de to parter i dag mindst lige så langt fra hinanden, som de gjorde ved

konfliktens start. Alligevel har forhandlingerne ikke været fuldstændig resultatløse. Der er nemlig som biprodukt af de mange forhandlinger indgået aftaler på en række enkeltområder, ofte områder af økonomisk betydning for begge parter, og selv om de i hovedspørgsmålet er så uenige som nogen sinde, har de dog vist at kunne samarbejde på mindre væsentlige områder, når det er til fælles og ligeligt bedste. For så vidt angår flygtninge og fordrevne personers tilbagevenden er det småt med fremskridt. Ganske vist er en del flyttet tilbage til det sydligste område af Abkhasien, der altid har haft en georgisk befolkningsandel på mere end 90 pct., men de har alligevel ikke slået sig permanent ned igen. Hvis urolighederne i området stiger over det normale niveau, flytter størsteparten igen over på den anden side af floden, som udgør grænsen mellem Abkhasien og det øvrige Georgien. Der er ikke returneret georgiere til andre dele af Abkhasien, og med det had, der gives udtryk for fra begge sider, vil det formentligt også vare meget længe, inden det eventuelt vil kunne lade sig gøre igen at have befolkningsgrupperne boende blandt hverandre. Svaret på det i dette afsnit indledningsvist stillede spørgsmål må derfor være, ja, det kan betale sig at have en FN-mission i et sådant område. Det har utvivlsomt sparet menneskeliv, og der er sket fremskridt, men det må også konstateres, at det er et ikke vidundermiddel til hurtig løsning af etnisk betingede konflikter.

Indholdsfortegnelse

Forord	310
Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen Seniorforsker Gorm Rye Olsen	311
Den nødvendige forandring - Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen Lektor, dr. phil., Jørgen Bæk Simonsen	323
Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik Oberst M. Svejgaard	334
Indtryk fra en anden verden Oberst J. Hvidegaard	350
Undervisning i <i>Rules of Engagement</i> og magtanvendelse i selvforsvar Specialkonsulent Peter Otken	360
Et FN under forbedring - en kommentar Major M.A. Lollesgaard	381
Modstand eller kollaboration - en kommentar Generalmajor C.C. Ahnfeldt-Møllerup	385
Prisopgave 2001-2002	387
Bog anmeldelser af:	
Christian Vognsen (red): <i>Soldater på skolebænk.</i> Anmeldt af generaløjtnant K.G.H. Hillingsø	388
Horst Boog m.fl.: <i>Der Angriff auf die Sowjetunion</i> Anmeldt af kaptajn Claus E. Andersen	391
Mariann Ploug: <i>Artilleri i Danmark</i> Anmeldt af oberst N.O. Jensen	394
Michael T. Klare: <i>Ressource Wars</i> Anmeldt af kommandør Asger G. Bagge	397
Paul E. Ancher: <i>De danske militære flyvestyrkers udvikling 1940-1945</i> Anmeldt af oberstløjtnant A. Schrøder	399
Sven Damsholt: <i>För ret at byde</i> Anmeldt af major Torben Schackinger	400
Læsekredsen	401
Meddelelser fra redaktionen	404

Forord

Den danske indsats i Golfkrigen var starten på en ny æra for dansk forsvar. En æra, der tog afsæt i afslutningen af den kolde krig. Fokus blev ændret fra rene regionale interesser til at omfatte en global dimension. I 10-året efter indsættelse af dansk militært læge- og sanitetshold til Saudi-Arabien og korvetten Olfert Fischers deltagelse i FN's sanktioner mod Irak i Den persiske Golf kunne det være på tide at reflektere over den udvikling, der i relation til den militære dimension, har fundet sted. Hvad betød det, at vi overgik fra et bi-polært verdensbillede til et uni-polært? Og hvad fik det af konsekvenser, at der blev skabt en ny verdensorden, der nu skulle handle om "menneskehedens universelle ønske om fred, sikkerhed, frihed og ret" som det blev formuleret af præsident Bush i forbindelse med hans årlige "State of the Union"-tale til den amerikanske befolkning i januar 1991. Det er tankevækkende nok, at selsamme formulering blev anvendt – i næsten uændret form – af præsident Bush (den yngre) 11 september 2001 efter det omfattende og kyniske terrorangreb mod New York og Washington.

Dette nummer forsøger at beskrive status 10 år efter Golfkrigen. Om end det havde været ønskeligt med flere artikler til at belyse problematikkerne, er de 3 artikler ganske beskrivende for perioden og for status. Den første artikel omhandler Danmarks forhold til den "fjerne" udenrigspolitik belyst især ved forholdet til Afrika syd for Sahara. Artiklen konkluderer, at EU synes at ville blive den organisatoriske ramme om mulige fremtidige danske indsatser i Verdens periferer områder på bekostning af et tilsyneladende svagere FN. Afslutningen af Golfkrigen pegede tillige på en tilsyनेkomst af en ny verdensorden, der skulle funderes på en fælles accept af Folkeretten, respekt for menneskerettigheder og fremme af den demokratiske medbestemmelse m.v. At det ikke gik som spået – specielt på den arabiske halvø - beskrives i den efterfølgende artikel af dr. phil. Jørgen Bæk Simonsen.

Den militære dimensions udvikling beskrives af oberst Svejgaard. Obersten tager naturligt udgangspunkt i Flyvevåbnets indsættelser, især i den senere periode og konkluderer, at netop den teknologiske udvikling over de seneste 10 år i større grad end tidligere påvirker udvikling af såvel doktrin som organisation.

De to sidste artikler sætter fokus på henholdsvis den meget komplicerede situation i Kaukasus-regionen og undervisning i Rules of Engagement og magtanvendelse i selvforsvar.

OL P. K. Petersens artikel i seneste nummer af Militært Tidsskrift beskrev hans oplevelser som chef for det danske bidrag til FN-missionen i Etiopien/Eritrea. Artiklen førte til flere artikler i danske dagblade, som var stærkt kritiske over for FN. Denne kritik kommenteres af den assisterende militærrådgiver ved FN-missionen i New York.

Over flere år har Det Krigsvidenskabelige Selskab ikke modtaget forslag til egentlige prisopgaver. Derfor udskriver Selskabet en særlig ny prisopgave, der skal stille forslag til, hvorledes den "militær videnskabelighed" kan fremmes. Jeg skal herved opfordre medlemmerne til at gå aktivt ind i prisopgaven.

Dette nummer af tidsskriftet afsluttes med 6 boganmeldelser samt en opfordring til at tilslutte sig Det Krigsvidenskabelige Selskabs læsekreds, der byder på 5 særdeles spændende og læsevenlige militærhistoriske bøger.

Sidste nummer i 2001 forventes udsendt medio december. Hovedtemaet for dette nummer er den militærteknologiske udvikling og perspektiverne for dansk forsvar, herunder også en belysning af de militære implikationer efter terrorangrebet på USA.

H. Brøchmann Larsen

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen: Alt ved det gamle eller en ny verdensorden?

Gorm Rye Olsen¹

Allerede inden ophøret af den kolde krig og Golf-krigen var der tegn på, at Danmark var begyndt at omlægge sin hidtidige forsigtige og - vil nogen sige - reaktive udenrigspolitik. Både daværende udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen og 'Udenrigskommissionen af 1989' fandt betegnelsen 'aktiv internationalisme' velegnet til at karakterisere den nye udenrigspolitik, som var under udformning i sidste halvdel af 1980'erne. På trods af nogen uklarhed om det konkrete indhold i den 'aktive internationalisme', var der generel enighed om, at den nye udenrigspolitik skulle være langt mere proaktiv og indeholde flere danske selvstændige initiativer. Det ligger også i ideen om den aktive internationalisme, at de internationale problemer skal tænkes ind i en global sammenhæng. Bag hele

¹ Forfatteren er dr.scient.pol. og leder af forskningstemaet 'Managing development: People, states, and international organisations' på Center for Udviklingsforskning. Han underviser desuden i international politik ved Center for Afrika-studier, Københavns Universitet.

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

filosofien i den nye udenrigspolitiske doktrin ligger den forudsætning, at småstater som Danmark rent faktisk *har* mulighed for at få indflydelse på sine internationale omgivelser og på den internationale udvikling i almindelighed.

Det er påstanden i denne artikel, at Danmark siden Golfkrigen i høj grad har levet op til tankerne i den aktive internationalisme. Regeringen har benyttet sig af to helt centrale instrumenter i den forbindelse. Det ene har været udstationeringen af dansk soldater i krise- og krigsområder - primært på Balkan. Det andet instrument har været bistandspolitikken, som siden 1992 har været på ikke mindre end 1 pct. af BNI. I forlængelse af det internationale miljøtopmøde i Rio i 1992 besluttede Folketinget endog at etablere en særlige miljø- og katastrofefond, som senere fik navnet 'Miljø, Freds- og Stabilitetsrammen'. I år 2002 skal den nå 0,5 pct. af BNI. Det betyder, at det ene instrument i Danmarks aktive internationalisme, bistandspolitikken, råder over 1,5 pct. af landets BNI, hvilket - i en international sammenhæng - er det unikt.

I sidste halvdel af 1990erne var der en heftig international debat om, hvorvidt udviklingsbistand overhovedet fremmer økonomisk vækst i u-landene eller ej. Der er fortsat stor uenighed om konsekvenserne af at give bistand. Men set inden for rammerne af den 'aktive internationalisme' er denne diskussion lidt ligegyldig. Hvis blot de 1,5 pct. af BNI 'køber' eller giver os indflydelse på den internationale udvikling, så indfries i hvert fald én helt centralt målsætning for denne politik. Meget tyder på, at den store bistandspakke – og det forhold, at dansk bistand rent faktisk får international topkarakter for sin kvalitet - giver betydelig lydørhed for danske synspunkter i internationale fora. Det samme synes i øvrigt også at være tilfældet, for så vidt angår den danske beredvillighed til at stille soldater til rådighed for internationale fredsbevarende operationer.

Det må dog straks understreges, at 'lydørhed' i internationale fora ikke nødvendigvis er det samme som 'indflydelse' på konkrete begivenheder i bestemte regioner og lande. Hvis vi snævert fokuserer på mulighederne for at øve indflydelse ved hjælp af den store bistandspakke, er det nemt at nævne eksempler på, at selv mange penge i hvert fald ikke kan få regeringer i fattige lande til at ændre adfærd. Da Danmark i midten af august 2001 afbrød bistandssamarbejdet med Zimbabwe, skete det efter flere års forgæves forsøg på at overtale regeringen i Harare til at ændre sin politiske kurs. På trods af at Danmark var den næststørste donor i Zimbabwe med over 100 millioner kroner årligt, kunne vi ikke få regeringen til at stoppe krænkelserne af menneskerettighederne. Vi kunne heller ikke få overtalt præsident Robert Mugabe til at trække sine 13.000 soldater hjem fra krigen i Congo.

De ydre rammer for den 'fjerne' udenrigspolitik

For en småstat som Danmark må omlægningen af den udenrigspolitiske linie selvsagt udspille sig inden for de givne internationale rammer, hvor det jo netop er karakteristisk, at små stater kun har begrænset indflydelse på disse ydre betingelser. Derfor er det interessant at drøfte hvilke eksterne rammer, dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik har opereret under i årene efter Golfkrigen. Denne artikel

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

indsnævrer imidlertid sit fokus til overvejende at være på, hvad man kan kalde Danmarks mere 'fjerne' udenrigspolitik og, det vil især sige forholdet til de fattigste lande i verden. Det kan ikke udelukkes, at der kan identificeres andre betingelser for denne del af dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik end de rammer, der kan iagttages for den mere 'nære' udenrigspolitik rettet mod Norden, Baltikum og Europa/EU.

Efter min opfattelse bestod de vigtigste eksternt givne betingelser for den mere 'fjerne' del af dansk udenrigspolitik af tre forhold, som selvsagt er tæt forbundne. For det første betød medlemskab af FN og vor traditionelle tilslutning til det ønskværdige i et mere normstyret internationalt system, at vi var særdeles lydhøre over for nye strømninger og ideer om verdens 'retfærdige' indretning. Danmarks stærke engagement i etableringen af et mere normstyret internationalt system syntes på mange måder at blive reflekteret i den amerikanske præsident George Bush's højtflyvende tanker om behovet for at skabe 'En ny verdensorden'.

For det andet satte vores medlemskab af EU og det stærkt forøgede tempo i den europæiske integrationsproces nogle klare og tydelige rammer for vores udenrigspolitiske handlemuligheder. Berlin-murens fald gjorde det muligt at præsentere det europæiske samarbejde og ikke mindst integrationen af de tidligere kommunistiske stater i Østeuropa som et 'fredens projekt'. Det var en del af baggrunden for det betydelige fokus på Balkan i 1990erne.

For det tredje må der peges på det internationale systems grundlæggende karakter. Ophøret af den kolde krig førte til opløsning af efterkrigstidens velkendte bi-polære system. Men hvad kom i stedet? Blev det internationale system uni-polært med USA som verdens eneste supermagt? Eller blev det tværtimod multipolært, hvor USA blev stadig mere svækket, mens andre aktører og forhold blev stadig stærkere? 1990ernes debat pegede i hvert fald på, at den økonomiske globalisering tog til og dermed styrkede markedskræfterne på bekostning af verdens stater inklusiv USA. Debatten om det nye internationale systems kendetegn fremhævede også mediernes stigende indflydelse på de globale begivenheder. Endelig var et fremherskende synspunkt, at normer og international etik vandt frem på bekostning af den hidtidige vægt på staternes egne snævre interesser af især sikkerhedspolitisk art. Hvad betyder det for Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik?

Kuwait og Kurdistan

Der var noget lovende og fortrøstningsfuldt over ideen om, at vi først på året 1991 stod på tærsklen til en 'ny verdensorden'. Løftet blev som bekendt formuleret af den amerikanske præsident George Bush i forbindelse med nedkæmpelsen af Iraks tropper i Kuwait. I sin årlige tale til amerikanske folk om "Unionens tilstand" berørte præsidenten temaet. "Det, der er på spil, er en ny verdensorden. Det handler om menneskehedens universelle ønske om fred, sikkerhed, frihed og ret", understregede George Bush. Blandt andet derfor var det nødvendigt, at det internationale samfund satte en stopper for en tyrann som Iraks Saddam Hussein.

Næppe var nedkæmpelsen af Saddam Husseins tropper i Kuwait bragt til ende, før der udbrød borgerkrig i det sønderbombede Irak. Det kom til opstande i såvel det

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

sydlige som det nordlige Irak. Det blev imidlertid opstanden i nord, i irakisk Kurdistan, der fik international bevågenhed og dermed også mest international betydning. Bagdad-regeringens usædvanligt brutale fremfærd over for civilbefolkningen fik tæt ved 2 millioner ud af 3 millioner indbyggere til at flygte op i de uvejsomme og iskolde bjerge ind mod Tyrkiet og Iran. Den internationale presse var til stede og rapporterede om hundreder af døde, ikke mindst børn og ældre.

FNs Sikkerhedsråd vedtog en meget skarp fordømmelse af den irakiske regerings voldsomme adfærd og undertrykkelse af sit eget folk. Resolution No.688 krævede, at overgrebene straks hørte op. Resolutionen betegnede den massive flygtningestrøm som en "trussel mod international fred og sikkerhed".

Resolutionen var bemærkelsesværdig, da den var et af de første eksempler i FN's historie, hvor organisationen klart og tydeligt blandede sig i en medlemsstats indre anliggender. Noget sådant er traditionelt blevet anset for at stride mod FN-pagtens artikel 2, stk.7. I forlængelse af vedtagelsen af resolution no.688 rykkede mere end 20.000 vestlige soldater ind i irakisk Kurdistan for at etablere en sikkerhedszone, som efter planen skulle gøre det muligt for de mange flygtninge at vende hjem.

De vestlige landes intervention i irakisk Kurdistan kort efter Kuwait-felttoget samt oprettelsen af sikkerhedszonen til beskyttelse af civilbefolkningen, blev af mange taget til indtægt for, at nu havde moral og etik fået en ny og central placering i international politik. Det blev almindeligt at tale om 'humanitære interventioner', underforstået at indgrebet i irakisk Kurdistan var ensbetydende med, at hensynet til menneskerettighederne nu blev sat højere end staternes suverænitet. Fænomenet humanitær intervention kom derved til, at ramle ind i et ømtåleligt dilemma i FN-pagten og i 1990ernes internationale politik: Har det såkaldt 'internationale samfund' ret og pligt til at blande sig i andre staters indre anliggender, hvis der sker grove krænkelse af menneskerettighederne?

Tilhængere af en sådan ret til intervention i andre landes indre anliggender argumenterede for, at omverdenen har en humanitær pligt og ret til at gribe ind i lande, hvor eksempelvis et folkemord truer. Man mente i FN-pagten at kunne finde belæg for eksistensen af en sådan humanitær ret til intervention. Med støtte i FN-pagtens indledende erklæringer og artiklerne 55 og 56 mente tilhængerne, at hensynet til menneskerettighederne i bestemte situationer må komme forud for hensynet til staternes suverænitet. Tidligere udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen argumenterede på FN's Generalforsamling i september 1991 for, at folkeretten havde bevæget sig omkring begrebet 'stateres indre anliggender'. Og han fortsatte: "Der er behov for at overveje, hvordan det internationale samfund skal påtage sig et ansvar for at gribe ind over for massive brud på menneskerettighederne, der truer et stort antal uskyldig menneskers liv. I de situationer må begrebet 'indre anliggender' høre fortiden til". Få år senere argumenterede daværende forsvarsminister Hans Hækkerup for det samme synspunkt: "Jo grovere overgreb på menneskerettighederne, desto stærkere er argumentet for, at verdenssamfundet

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

blander sig. I disse år flyttes grænserne i folkeretten, og dét mener jeg er rigtigt. Specielt i de grove tilfælde som folkemord og etniske udrensninger”.

På den anden side findes der det synspunkt, at respekten for staternes suverænitet og de internationale grænsers ukrænkelighed er det afgørende cement, der holder sammen på det internationale system. Så længe det internationale system bygger på eksistensen af nationale stater er det bydende nødvendigt, at der er international respekt omkring FN-pagtens ord om suverænitets ukrænkelighed og dermed, at det er illegitimt at blande sig i andre staters indre anliggender.

Somalia og Rwanda

Den amerikanske landgang på strandene uden for Mogadishu i Somalia i december 1992 syntes at bekræfte, at voldsomme krænkelser af menneskerettighederne kunne det internationale samfund ikke sidde overhørig. I dette tilfælde drejede det sig om omfattende hungersnød, der blev markant forstærket af igangværende klan- og bandekrige. De 30.000 – fortrinsvis amerikanske – FN-soldater skulle ikke alene beskytte den internationale nødhjælp. Det var også ventet, at tropperne skulle bidrage til at dæmpe de væbnede sammenstød mellem forskellige klaner og bander. Det lykkedes imidlertid ikke FN-tropperne at standse kampene mellem de stridende klan-hære og drengebander, der især kæmpede i hovedstaden Mogadishu. Derfor ændrede FN midt på sommeren 1993 strategi. Fra at Somalia-aktionen havde været en humanitær nødhjælpsoperation, fik den nu karakter af at være en fredsskabende indsats.

De militære konfrontationer mellem FN-tropperne og somalierne endte i en række blodige sammenstød. Resultatet blev til sidst, at FN måtte trække alle sine soldater ud af det borgerkrigshærgede land. Efterfølgende udspandt der sig en heftig international debat om hele operationen. Var den en fiasko? Og i så fald var det FN's skyld? Var det en fallit for tankerne om, at der eksisterede en ret til humanitær intervention? Endelig blev der sat spørgsmålstegn ved troen på, at FN kan eller skal spille rollen som fredsskaber.

I det hele taget blev årene efter krigen om Kuwait og krisen i irakisk Kurdistan præget af voksende mistillid til FN's evner og muligheder for at garantere international fred og sikkerhed. Mistilliden til verdensorganisationen blev ydermere styrket af de blodige begivenheder, der i foråret 1994 udspillede sig i den lille centralafrikanske stat Rwanda. I løbet af ganske få uger blev mellem 500.000 og 800.000 mennesker dræbt i et af verdenshistoriens mest bestialske folkedrab. Yderligtgående medlemmer af hutu-stammen dræbte med køller og macheter moderate hutuer og især medlemmer af tutsi-stammen.

Til trods for at verdensoffentligheden og FN's sikkerhedsråd var fuldt vidende om, at massemyrderierne stod på, var der ingen international villighed til at gøre noget for at forhindre folkemordet. Blot få år tidligere havde der være en stærk international opinion til fordel for, at der eksisterede en humanitær ret til at gribe ind i sådanne ekstreme situationer. Først da det så at sige var 'for sent', enedes medlemmerne af FN's Sikkerhedsråd om at udstationere en FN-styrke i Rwanda.

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

Den internationale passivitet over for den centralafrikanske tragedie fortsatte også efter myrderierne var hørt op, da omkring 1 1/2 million hutuer flygtede til nabolandet Zaire. Folkedrabet i Rwanda i 1994 og især accepten af de enorme flygtningelejre i Zaire i 2 år, vidner om en påfaldende international passivitet over for store humanitære tragedier i sammenligning med årene umiddelbart efter Berlinmurens fald i 1989.

Fra midten af 1990erne var den internationale politik – i hvert fald i et Nord-Syd-perspektiv - kommet tilbage til det 'traditionelle', man fristes til at sige 'normale' mønster, hvor staternes snævre interesser er det, der i sidste instans er udslagsgivende for deres internationale adfærd. Krigen om Kuwait og den humanitære intervention i irakisk Kurdistan syntes at signalere, at nu skulle moral og normer med vægt på menneskerettighederne og individets ukrænkelighed til at være normsættende for den internationale udvikling. Somalia og Rwanda kom til gengæld til at understrege, at det var en fejltagelse af realiteterne i det nye internationale system. De toneangivende staters reaktion over for de to tragiske begivenheder viste, at tingene var tilbage ved det normale, hvor staternes interesser og ikke luftige principper, moral og menneskerettigheder bestemmer den internationale politik.

FN ud på sidesporet

FN's vanskelige position blev ikke alene stillet åbent til skue af begivenhederne i Afrika. FN's store problemer med at finde et troværdigt svar på krigene og overgrebene i det tidligere Jugoslavien understregede ligeledes verdensorganisationens vanskeligheder. Der kom først noget, der lignede en 'løsning', da USA i slutningen af 1995 kastede sin styrke ind i en række intensive forhandlinger med krigens parter. En skrøbelig fredsftale blev indgået i slutningen af året takket være det amerikanske pres og takket være, at amerikanerne langt om længe var villige til at stille tropper til rådighed for en fredsbevarende operation i Bosnien. Det internationale nybrud i forbindelse med den fredsbevarende operation bestod i, at den skulle ledes af NATO og ikke som hidtil være FN's ansvar. Dermed blev det ikke alene tydeliggjort, at FN var ved at glide tilbage til sin gamle position. Nok så vigtigt var det, at begivenhedsforløbet på Balkan understregede, at FN's fremtidige rolle afhænger af, hvad USA og dets allierede kan blive enige om – og ikke hvad velmenende idealister og internationale moralister måtte finde ønskværdige. ~~Øg~~ Tilbagevenden til den internationale 'normal' tilstand kan føre til en ret provokerende tolkning af udviklingen de første år efter den kolde krig og Golfkrigen: Den internationale politik byggede på daværende tidspunkt simpelthen på en misfortolkning af situationen! Fordi de internationale magtforhold var så uafklarede, kunne kravene om mere moral og en international politik styret af normer vinde indpas og påvirke beslutningstagerne. Det er den samme type forklaring, der kan lægges til grund for debatten om den såkaldte CNN-effekt, der mener at vide, at medierne kan påvirke beslutningstagerne til at træffe ganske bestemte udenrigspolitiske beslutninger.

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

De 'klassiske' eksempler på denne CNN-effekt er ikke overraskende netop Kurdistan interventionen i foråret 1991 og landgangen ved Mogadishu i december 1992. Videnskabelige undersøgelser har efterfølgende påvist, at de to beslutninger i hhv. 1991 og 1992 ganske rigtigt blev truffet blandt andet på grund af pres fra mediedækningen. Det var muligt at få beslutningerne igennem fordi, beslutningstagerne ikke havde en formuleret politik i forhold til de to situationer. Da de først havde fået udformet en politik, som det var tilfældet efter 'fiaskoen' i Somalia, kunne medierne ikke påvirke beslutningstagerne til at gribe ind i for eksempel Rwanda. Og når politikerne ikke havde en klar politik i de første to tilfælde, hænger det netop sammen med den flydende og uafklarede situation i årene umiddelbart efter den kolde krigs ophør.

EU og ikke FN

Det er påstanden her, den faldende tro på FNs evner som fredsbevarende organisation også fik betydning for den sikkerhedspolitiske tænkning her i landet. Det samme er tilfældet med tanker om retten til humanitær intervention, som umærkeligt gled i baggrunden på såvel den internationale som den lokalt danske dagsorden.

Mens FN's rolle som sikkerhedspolitisk organisation således støt og roligt mistede betydning fra højdepunktet i de første år af 1990'erne, blev NATO og EU i voksende udstrækning de centrale orienteringspunkter for dansk sikkerhedspolitik. FN's tvivlsomme rolle som fredsbevarende organisation på Balkan blev blandt andet udstillet tydeligt i forbindelse med de svigtede løfter afgivet i FN's sikkerhedsråd om, at man ville forsvare de 6 såkaldt sikre muslimske zoner i det østlige Bosnien.

NATO og NATOs rolle på Balkan vil jeg lade hvile her. I stedet vil se kort på Den europæiske Union, hvor Maastricht- og Amsterdam-traktaterne, understregede de europæiske landes ambitioner om og vilje til at udvikle en fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik (FUSP). FUSP'en havde betydning i flere henseender. For det første var og er det helt klart, at den fælles eksterne politik skal tjene til at give EU en position som en betydelig og selvstændig international aktør. For det andet skal disse storpolitiske ambitioner tjene til at styrke integrationsprocessen i Europa.

I kraft af Danmarks tilslutning til begge traktater har vi i stigende udstrækning accepteret at koordinere vores indsats i forhold til de fattige lande med de øvrige EU-lande. Det har været særlig udtalt i forhold til den europæiske politik over for Afrika og også til dels for den fælles politik over for krisen i Mellemøsten.

Europæisk Afrika-politik

Gennem de seneste 10 år har der bredt sig en stemning i Europa, der siger at den traditionelle udviklingsbistand ikke har leveret de forventede resultater. Det afspejles i, at der gennem 1990'erne skete ganske dramatiske nedskæringer i den europæiske bistand til Afrika syd for Sahara. Det gælder såvel bistanden fra de enkelte europæiske lande som den fælles EU-bistand, der administreres af EU-

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

kommissionen i Bruxelles. Nedsikringerne manifesterer sig ikke blot i den faldende real-værdi af bistanden til Afrika. Gennem de seneste 10 år er Afrika er også blevet nedprioriteret i forhold til andre regioner. Relativt mere bistand er således gået til Nordafrika, Mellemøsten og de fattigste dele af Europa. Andelen af den samlede bilaterale bistand fra de 15 EU-lande, der går til Afrika syd for Sahara faldt eksempelvis fra 52 procent i slutningen af 1980'erne til omkring 44 pct. i 1998/99. Nedprioriteringen er endnu tydeligere, hvis vi ser på ændringerne i af den fælles EU-bistand. Her kan der konstateres et fald fra, at 61 pct. af den samlede EU-bistand i 1988/89 gik til Afrika syd for Sahara til, at den kun var på 31 pct. ved udgangen af 1990'erne.

Man kan spørge sig selv om reduktionen i bistanden alene er udtryk for manglende tillid til, at bistanden kan bruges som redskab i Europas politik over for Afrika? Man kan også rejse spørgsmålet: Hvilke interesser har Europa og europæerne overhovedet i denne verdens fattigste region? Spørgsmålet er jo kun interessant, hvis det er sådan, at de europæiske lande – inklusive Danmark – agerer med udgangspunkt i deres mere eller mindre veldefinerede interesser. På grund af den stærkt begrænsede samhandel og fraværet af private udenlandske investeringer er det ikke muligt at tale om nævneværdige europæiske økonomiske interesser i Afrika. Ser vi på de sikkerhedspolitiske interesser er det også mildt sagt vanskeligt at identificere sådanne i snæver militær forstand.

På den anden side åbnede ophøret af det gamle bi-polære internationale system netop op for at tale om eksistensen af 'bløde' sikkerhedspolitiske interesser. Der er ingen tvivl om, at den type interesser er rykket op på den sikkerhedspolitiske dagsorden i Europa. Hvis man hævder, at EU og dermed Danmark har sikkerhedspolitiske interesser, må det nødvendigvis være bløde trusler, hvor migration er det mest klare eksempel. I snæver tilknytning hertil kan man også hævde, at humanitære katastrofer, kriser og mindre krige ligeledes repræsenterer bløde sikkerhedspolitiske trusler mod Europa, fordi de i høj grad fører til flygtningestrømme. Selvom det kun er absolut mindretal af de personer, der berøres af en væbnet konflikt i Afrika, der bevæger sig mod Europa, kan de ikke desto mindre opfattes som en såkaldt 'samfundsmæssig trussel'.

'Samfundsmæssige trusler'

Barry Buzan definerer 'samfundsmæssige trusler' som "trusler eller sårbarhed, der påvirker mønstre af fælles identitet og kultur. De to spørgsmål, der vil stå højest på dagsordenen i begyndelsen af det 21. århundrede er migration og sammenstødet mellem rivaliserende civilisatoriske identiteter". Hvis vi anerkender, at der eksisterer et fænomen som samfundsmæssig sikkerhed kan det betyde, at vi må acceptere, at Europa har en sikkerhedspolitisk interesse i at undgå massiv tilstrømning af indvandrere – i dette eksempel fra Afrika. Ser man på tallene, er der ingen tvivl om, at netop Afrika er den region i verden, som er mest alvorligt plaget af flygtninge og internt fordrevne personer.

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

Ved udgangen af det gamle årtusinde anslog FN's Flygtningehøjkommissariat (UNHCR), at 14 millioner mennesker i Afrika enten var flygtninge eller internt fordrevne. Den britiske statslige bistandsorganisations (DIFD) skrev for nylig i en rapport, at "især Europa må nødvendigvis søge at håndtere konsekvenserne af et voksende antal asylsøgere og økonomiske flygtninge fra Afrika". Synspunktet kan ydermere støttes af en FN-rapport, som blev offentliggjort i marts 2001. Den forudsiger, at befolkningen i Afrika vil vokse fra de nuværende 800 millioner mennesker til 2 milliarder i år 2050.

Ser man endelig på den offentlige debat og på den mere snævre politiske debat i årene efter Golf-krigen, er det nemt at finde støtte for det synspunkt, at et voksende antal flygtninge og indvandrere opfattes som en trussel mod den 'samfundsmæssige sikkerhed' i Europa. Den voksende politiske interesse i at forhindre strømmen af migranter i at blive alt for stor har manifesteret sig i en lang række konkrete politiske tiltag. Et er den stadig skrappe kontrol med indrejser i Europa. Et andet initiativ er forsøget på at koordinere indvandrerpolitikken og styrke samarbejdet omkring asyl- og flygtningepolitik. Et tredje initiativ sigter mod at inddæmme og håndtere konflikter i Afrika.

Den europæiske udrykningsstyrke

Samtidig med nedskæringerne i den langsigtede udviklingsbistand og væksten i den kortsigtede nødhjælp, er der sket betydelige ændringer i Europas forhold til Afrika. Den tidligere EU kommissær med ansvar for udvikling, portugiseren Joao de Deus Pinheiro, fremhævede således i et lille skrift fra 1999, at i løbet af 1990'erne var sikkerhedsproblemerne i Afrika blevet en særskilt bekymring for den Europæiske Union. Det hang netop sammen med det voksende antal væbnede konflikter, der plagede kontinentet. EU-topmødet i Madrid i 1995 gjorde officielt Afrikas sikkerhedsproblemer til et europæisk anliggende. På den baggrund er det næppe overraskende, at det portugisiske EU-formandskab i januar 2000 fremlagde et såkaldt 'reflektions-papir, hvor man fremhævede, at "udviklingsprioriteterne i Afrika skal også tænkes i sammenhæng med den igangværende europæiske dynamik, nemlig de forandringer, der relaterer sig til reorganiseringen af en europæisk fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik. At være realistisk omkring udvikling indebærer, at man tænker integreret omkring, politik, sikkerhed og handel såvel som udviklingsbistand".

Det er uomtvisteligt, at Europa har meget begrænsede interesser af såvel økonomisk som politisk art i Afrika. Som antydnet er den eneste nogenlunde håndgribelige interesse bundet til den samfundsmæssige sikkerhed og her især til i at holde antallet af immigranter nede på et absolut minimum. Det er i hvert fald sådan den samfundsmæssige sikkerhed kan forklare den stigende interesse, EU og en række europæiske lande udviser i sikkerhed, konfliktforebyggelse og konflikthåndtering i Afrika. Det hænger ganske enkelt sammen med, at uro og væbnede konflikter producerer flygtninge. Det eneste middel til at inddæmme sådanne konflikter og

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

mindre krige vil være at indsætte små professionelle militære enheder. EU's 'rapid reaction force' er en sådan styrke. Frankrig og Storbritannien er også i gang med at opbygge troppestyrker, der kan indgå i sådanne mindre begrænsede operationer, der ligger indenfor rammerne af Petersberg principperne. De fastslår, at militære enheder fra medlemslandene kan anvendes i "humanitære opgaver samt redningsopgave; fredsbevarende opgaver og opgaver, der involverer kamptropper i krisestyring inklusiv fredsskabelse".

Danmarks fremtidige indsats mod de 'fjerne' trusler

Ved starten af det nuværende årtusinde står Danmark over for andre sikkerheds- og udenrigspolitiske trusler end 10 år tidligere. Danmark er også henvist til at samarbejde med andre organisationer end de, der var fremtrædende for 10 år siden. Ændringerne i forhold til de internationale organisationer er for så vidt forholdsvis simple. Sat på en kort formel har årene efter Golfkrigens ophør betydet, at FN er henvist til en endog meget begrænset position såvel i international politik som i dansk udenrigspolitik. NATO var der også for 10 år siden. Men forsvarsalliancen har fået en langt mere aktiv rolle som fredsbevarer og fredsskaber - ikke mindst i takt med at tilliden til FN er styrtet.

Det kan være værd at notere sig, at på trods af den internationale skepsis over for FN og dermed hele FN-systemet fortsætter Danmark med at støtte FN's forskellige udviklingsorganisationer (f.eks. UNDP, UNHCR, UNICEF, FAO, osv.). Det sker med samme relative andel som de sidste mange år nemlig i princippet med 50% af den voksende danske bistandspakke. Den stigende finansielle støtte til FN-systemet kan fortolkes som et udslag af den borgfred, der hersker om bistandspolitikken og dermed i realiteten også om dansk ulandspolitik. Alternativt må det fortsat store danske bidrag til FN-systemet betragtes som et efterslæb i forhold til 'realiteterne' ude i den store verden. Endeligt for det tredje kan det naturligvis også fortolkes som et udtryk for, at danske beslutningstagere stadig tror på FN som granaten for et internationalt retssamfund styret af normer og moral.

Samtidig med at NATO har fået en fremtrædende rolle ikke mindst på Balkan, er EU som nævnt blevet en stadig mere central organisatorisk ramme om dansk udenrigs- og forsvarspolitik. Det er især vigtigt, at EU i meget høj grad er et af de centrale fora for udformningen af dansk ulandspolitik i og med koordineringen af denne politik inden for rammerne af FUSP'en. Det er blandt andet derfor, at EU's stigende fokus på konfliktforebyggelse og konflikthåndtering er så vigtig for Danmark.

Det er det også, fordi fokuseringen på sikkerhedsspørgsmål i Afrika ledsages af en mildest talt stærk mistillid til den traditionelle bistandspolitik's effektivitet i netop denne region. Det vil sige, at blandt beslutningstagere i Europa er der ringe tiltro til, at man via det bistandspolitiske instrument kan fremme økonomisk-social udvikling i Afrika og derigennem understøtte fred og stabilitet i regionen. Derfor er det både nødvendigt og logisk at se sig om efter andre instrumenter.

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

I dette perspektiv får det ekstra mening at prioritere konflikthåndtering, som EU i stigende udstrækning gjorde gennem 1990'erne. Indtil videre må Danmark som bekendt stå uden for det militære samarbejde på grund af vores forbehold over for den europæiske forsvarsdimension. Man kan selvsagt anføre, at det ikke giver mening, at Danmark kan deltage i humanitære og fredsskabende operationer, hvis blot FN har ansvaret. Hvis det til gengæld er EU, der står i spidsen, må danske soldater blive hjemme. Ikke desto mindre er det svært at forestille sig, at Danmark på lidt længere sigt kan holde sig ude af den slags operationer, hvis målet tydeligt er humanitært eller, hvis de har en sikkerhedspolitisk begrundelse i de omtalte 'samfundsmæssige trusler'.

Eritrea og Hækkerup

Hvordan passer den danske deltagelse i operationen i Eritrea i 2000-2001 ind i denne fortolkning? Man kan se den danske deltagelse som et udtryk for den traditionelle danske velvilje over for FN og dermed over for henvendelsen om at stille soldater til rådighed for organisationen. På linie med den danske støtte til FN's udviklingsarbejde kan beslutningen om at udsende de 320 soldater til Afrikas Horn også ses som et udtryk for, at småstaten Danmark endnu ikke har tilpasset sig 'realiteterne' i det nye internationale system. Endelig kan man selvfølgelig også vælge at fortolke udsendelsen af de danske soldater som kronen på værket for en ambitiøs forsvarsminister. Hans Hækkerup havde investeret mange kræfter og personlig prestige i at få FN's hurtige udrykningsstyrke SHIRBRIG op at stå. Derfor skulle den for enhver pris udsendes. Og derfor accepterede man politisk at have en styrke stående til udsendelse i næsten et halvt år efter at tilsagnet om udsendelse var blevet givet til FN. At det var så vigtigt for forsvarsministeren mere end antydes af de store praktiske problemer, som var forbundet med deltagelsen, herunder de manglende evakueringsplaner. Endelig kan man notere sig, at FN 'fik lov' til at få ansvaret for operationen i Eritrea, fordi ingen andre ønskede det. I den forstand blev Eritrea-operationen kun endnu et udtryk for FN's lave prestige. Verdensorganisationen kan få lov til at få ansvaret for konfliktstyring i perifere konflikter i perifere hjørner af verden. Af samme grund er operationen i Sierra Leone i Vestafrika et FN ansvar. Det gælder også forsøget på at stable et eller andet på benene i Den demokratiske republik Congo. Og derfor har FN også ansvaret for operationen i Øst Timor.

Et nyt internationalt system eller 'business as usual'?

Der ligger naturligvis allerede en fortolkning af det aktuelle internationale system i præsentationen af de vigtigste organisatoriske rammer for dansk udenrigs- og forsvarspolitik. I indledningen argumenterede jeg for, at der var tre eksterne forhold, der har bestemt dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik gennem de forgangne 10 år. De to første var hhv. FN og EU/NATO. Den tredje eksterne ramme havde at gøre med selve det internationale systems grundlæggende karakter. Det har været populært at fremhæve den voksende betydning af moral og normer i international

Danmarks 'fjerne' udenrigspolitik efter Golf-krigen •

politik. Jeg har argumenteret for, at det nok var tilfældet at etiske og moralske overvejelser havde en vis indflydelse på dansk udenrigspolitik i de første år efter Golf-krigen. Men derefter har det været tilbage til 'business as usual'. Det betyder konkret, at de statslige interesser i sikkerhed og stabilitet atter har forrang, som det traditionelt har været tilfældet. Man kan endda gå så vidt som til at mene, at moralske begrundelser for vores politik over for Afrika syd for Sahara, som de er kommet til udtryk i bistandspolitikken har været på retur. Til gengæld har vigtigheden af stabilitet vundet frem.

I forhold til den 'fjerne' danske udenrigspolitik er det af stadig mindre betydning, om det aktuelle internationale system kan beskrives som uni-polært eller multi-polært. Uanset karakteristikkene bliver det EU, der danner den organisatoriske ramme omkring den 'fjerne' danske udenrigspolitik. Selvom det internationale system skulle være uni-polært med USA som eneste supermagt, så er det utænkeligt at USA vil intervenere i eksempelvis Afrika. Hvis en intervention skulle finde sted i en ikke alt for fjern fremtid, vil det blive med EU som hovedaktør. Opinionsundersøgelser foretaget i hele EU viser i øvrigt ganske solid opbakning til, at netop EU påtager sig en langt mere aktiv rolle som international aktør herunder en aktiv rolle i krise- og konfliktsituationer. Ifølge opinionsundersøgelserne er begrundelsen den ret simple, at i udenrigspolitiske spørgsmål vil den enkelte europæiske stat typisk komme til kort, mens EU's rationale netop ligger her.

Summa summarum: Danmarks 'fjerne' udenrigs- og sikkerhedspolitik står primært over for trusler om regional ustabilitet og fra de trusler, der følger af krige og konflikter, der producerer flytningstrømme. EU vil blive den organisatoriske ramme om mulige fremtidige danske indsatser i verdens perifere områder. FN kan muligvis få en rolle at spille i den type konflikter, men det er næppe anbefalelsesværdigt at udsende danske soldater under FN's kommando. Dynamikken og interesserne bag den 'fjerne' danske udenrigspolitik vil efter al sandsynlighed blive de traditionelle statslige egeninteresser i sikkerhed om end, der primært bliver tale 'bløde' sikkerhedstrusler som immigration.

Den nødvendige forandring - Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen

Lektor, dr. phil., Jørgen Bæk Simonsen'

Der var fest og farver i Kuwait i februar 2001. For det første fejrede man ti-året for befrielsen efter den brutale irakiske besættelse, og for det andet fejrede man 40 årsdagen for landets overgang til fuld selvstændighed. På bannere og plakater blev de lande, der aktivt havde deltaget i den internationale styrke oprettet på amerikansk initiativ få dage efter besættelsen 2. august 1990 takket for støtten i klar erkendelse af, at den irakiske besættelse kun var blevet imødegået og landets suverænitet genskabt takket være hjælpen fra det internationale samfund.

I den vestlige verdens selvforståelse blev der i forbindelse med Golfkrigen 1991 talt om *en ny verdensorden*.¹ I årene forud var det bipolare system gået til grunde fordi den ene supermagt ikke længere evnede og magtede at deltage i opgøret om, hvilken ideologi der skulle dominere det globale samfund. USSR gik i opløsning, og det skulle få meget store konsekvenser ikke mindst for Europa, der var blevet spaltet i to som følge af netop den kolde krig. Resultatet er gennem 1990'erne blevet etableringen af et helt nyt fælles Europa med udvidelse af både EU og NATO til følge.

Bi-polariteten fik også store politiske, økonomiske og kulturelle konsekvenser for andre dele af verden.² Det var tydeligt i den arabiske verden, der oplevede sin egen kolde krig mellem de nye selvstændige stater, der blev en del af det vestlige forsvarssamarbejde rettet mod de arabiske stater, der etablerede et samarbejde med USSR.³ Derfor var de stater, der indtil 1989 havde arbejdet tæt sammen med Sovjetunionen, tvunget til at tage den ændrede politiske situation med kun én supermagt op til overvejelse for om muligt at bringe sig på plads i den nye globale orden, der var under udvikling.⁴

Den irakiske besættelse udløste et internationalt militært samarbejde uden sidestykke og med deltagelse af stater, der indtil da ofte havde været placeret i hver sin lejr i det bipolare system. Syrien er det klareste eksempel. Siden Hafez al-Asads magtovertagelse i 1970 havde landet været en del af østblokken, og dertil blev landet af Vesten betragtet som en del af et anti-vestligt statsterroristisk netværk. Med stor politisk kløgt manøvrerede Syrien sig på plads i forhold til Vesten, indgik i det militære samarbejde og høstede på både kort og langt sigt frugten af sit valg.⁵

Det knusende nederlag Irak led i opgøret med det internationale samfund var forudsigeligt, og det internationale samfund talte om en ny verdensorden, der skulle

1 Forfatteren har siden den 1. oktober 2001 været direktør for Det Danske Institut i Damascus.

Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen •

funderes på en fælles accept af folkeretten, respekt for menneskerettighederne, fremme af den demokratiske medbestemmelse og udvidet økonomisk samarbejde. Det sidste var en tydelig og klar tilkendegivelse af, at Vesten efter sejren i den kolde krig nu fandt tiden inde til at lade sit ideologiske værdisystem gælde for kloden som helhed.

De ti år der er forløbet siden har vist, at det tilsyneladende er langt vanskeligere end først antaget, og derfor har det internationale forpligtende samarbejde, der blev etableret som følge af den irakiske besættelse af Kuwait, heller ikke magtet at indfri sine egne løfter i det omfang, der blev stillet i udsigt. Realpolitiske hensyn har eksempelvis ført til, at befolkningen i den folkerigeste arabiske stat Egypten gennem det sidste årti har oplevet en alvorlig begrænsning i mulighederne for aktiv politisk deltagelse, alvorlige brud på menneskerettighederne og en statslig overvågning, der i substans kun meget dårligt rimer med de løfter, der blev givet for almindelige mennesker i den nye verdensorden. Egypten fik stor økonomisk fordel af at deltage i den internationale alliance, men landets almindelige befolkning har til dato slet ikke fået indfriet de forventninger om øget politisk indflydelse, der blev stillet i udsigt.⁶

Hverken i Egypten eller andre steder i regionen har det internationale samfund evnet at leve op til de løfter, der blev afgivet i lyset af Golfkrigen i 1991. Den arabiske verden har dette til trods alligevel gennem det sidste årti været præget af en interessant politisk udvikling, der flere steder har ført til ganske store forandringer. Det er imidlertid afgørende at fastholde, at Golfkrigen 1990-91 *ikke* med nogen ret kan siges at have forårsaget disse forandringer. De forandringer vi kan påvise, og som skal præsenteres og diskuteres i det følgende, er ikke et resultat af den internationale alliance og den postulerede nye verdensorden, den gav anledning til. Paradoksalt nok er det snarere sådan, at en stor del af de regimer i den arabiske verden, der deltog i den internationale alliance, har været præget af en fælles tendens til at begrænse den almindelige befolknings mulighed for at få politisk indflydelse, der slet ikke stemmer overens med de principper, der skulle karakterisere den nye verdensorden. Jeg skal af hensyn til den knappe plads i det følgende forholde mig til de forandringer, der gennem 1990'erne er sket i de politiske systemer i Saudi-Arabien, Bahrain og Qatar.

Saudi-Arabien og *shura*

Det har siden Saudi-Arabien blev en moderne nationalstat i 1932 været officiel saudisk selvforståelse, at landet søger inspiration til løsning af alle udfordringer i sin egen historiske fortid. Det har af samme grund været officiel saudisk politik, at den vestlige verdens politiske tradition hviler på et fundament, der er uforenelig med den islam-tolkning, der er den saudiske stats ideologiske fundament. Saudi-Arabien har derfor heller ikke skrevet under på FN's deklaration om menneskerettigheder fra 1948 og fastholder med stor konsekvens sin afvisende holdning til at indgå i et internationalt samarbejde, der strider mod den saudiske fortolkning af islamisk ret. Af samme grund har skiftende saudiske kongers syn på demokrati været meget negativt.

Det har imidlertid i flere sammenhænge været nødvendigt for den herskende familie at justere det politiske system. I forbindelse med kong Faisals *de facto* magtovertagelse i

Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen •

1962, der blev udløst af voksende indre sociale modsætninger gennem 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne, lancerede han et program, der skulle transformere landet og sikre, at de store indtægter fra salg af olie kom hele befolkningen til gode.⁷ Det er interessant at se, at Faisals udspil ikke stillede direkte politisk deltagelse i udsigt, og landet fik heller ikke i hans regeringstid (1962-1975) en egentlig grundlov. Til gengæld blev det gjort klart, at landets rigdom var for hele befolkningen, og gennem de følgende år blev statens institutioner voldsomt udbygget, så de kunne servicere den almindelige befolkning. Faisals program er med rette blevet karakteriseret som en slags social kontrakt, hvor befolkningen affandt sig med Saud-slægtens monopol på den politiske magt mod at den til gengæld fik synlige og mærkbare sociale forbedringer.⁸

Det skulle dog vise sig, at dele af den saudiske befolkning med tiden alligevel ønskede politisk indflydelse, og siden en radikal militant gruppe i 1979 besatte den store moske i Mekka, har der været diskussion af, hvorledes befolkningens politiske indflydelse kan institutionaliseres.⁹ Etablering af et pluralistisk demokrati efter europæisk forbillede er i henhold til den officielle selvforståelse utænkelig og umulig, og de der har argumenteret for politiske forandringer hen imod større og bredere folkelig indflydelse har derfor taget udgangspunkt i begrebet *shura*.¹⁰ Begrebet benyttes i Koranen i Sura 42 vers 38, der opfordrer de troende til at gøre anliggender af fælles interesse til genstand for gensidig rådslagning - *shura*.¹¹

Det skulle dog først blive i 1992, at kong Fahd endeligt kunne udstede de første officielle dokumenter i landet, hvor statens politiske system forklares og begrundes for befolkningen. I tre sammenhængende love omhandlende en lov om regeringen og regeringsudøvelsen¹², en lov om det rådgivende råd¹³ og en lov om regionerne, dvs. de administrative områder det vidtstrakte land er inddelt i,¹⁴ blev det eksisterende saudiske politiske system beskrevet og dets institutioner forklaret. Kritikere har ved lovenes offentliggørelse gjort gældende, at der i virkeligheden er tale om tomme reformer¹⁵ uden reelt indhold, men udviklingen gennem 1990'erne har alligevel vist, at der er ændringer på vej i det politiske system i landet.

Det gøres i loven om det rådgivende råd (*shura*) klart, at rådet ikke er folkevalgt. Der er derfor ikke tale om, at den almindelige saudiske befolkning overdrages et direkte politisk medansvar udmøntet gennem retten til at stemme. Rådets medlemmer er alle udvalgt af kongen (§ 3). Det gøres i § 4 gældende, at rådet virker for en periode af fire år, og at mindst halvdelen af det følgende råds medlemmer skal være nye. På den måde er det sikret, at nye stemmer kommer til og får mulighed for at gøre sig gældende. Rådet skal i henhold til § 15 tage sig af følgende opgaver:

- Diskutere og formulere sin holdning til de udviklingsplaner, der siden 1970 for en periode af 5 år har skitseret statens udviklingsintentioner,
- diskutere og kommentere love, regulativer, traktater og internationale aftaler tiltrådt af regeringen,
- fortolke lovene og
- kommentere og kritisere de enkelte fagministres årlige rapporter til kongen.

Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen •

Der er således tale om, at rådet får mulighed for at forholde sig til den af regeringen faktiske førte politik og gennem debatterne i rådet at gøre denne til genstand for kritik. Det gøres i § 23 klart, at en gruppe på ti rådsmedlemmer har mulighed for at fremsætte forslag til ny lovgivning gennem fremsendelse af forslag til kongen gennem rådets formand.

Kritikere har derfor ret, når de fastholder, at der er meget snævre grænser for graden af folkelig deltagelse i saudisk politik. Men det er i den sammenhæng måske vigtigere at fastholde, at udstedelsen af lovene i 1992 i sig selv er et tegn på, at heller ikke det saudiske politiske system er hævet over nødvendig justering. Det saudiske monarki har gennem de sidste årtier været udsat for en voksende intern kritik formuleret af grupper, der ikke nødvendigvis stiller spørgsmål ved kongefamiliens krav på den legitime magt, men som omvendt gerne ser, at der indrømmes andre muligheder for at være med til at præge landets udvikling.¹⁶ Det signal har kongeslægten forstået, og derfor kom de nye love i 1992.

Det er i den sammenhæng vigtigt at hæfte sig ved, at loven om regeringen i § 5 formelt fastslår, at embedet som konge kun kan tilfalde efterkommere i lige linie af Abd al-Aziz, der i årene mellem 1901 og 1932 skabte det vi i dag kender som Saudi-Arabien. Det betyder at Saud-slægten hermed definitivt har fået legaliseret det, der siden indsættelsen af kong Saud i 1953 har været gældende praksis: at slægten har monopol på kongemagten. Det er nu ikke bare sædvane men legal officiel politik. Det gøres i øvrigt i samme paragraf gældende, at det er den regerende konge, der udnævner kronprinsen, ligesom han har bemyndigelse til at afsætte ham og udpege en ny. Denne formelle bestemmelse har krævet modydelse - og modydelsen er kommet gennem etableringen af det rådgivende råd, hvis udpegede medlemmer har *ret* til at ytre sig om landets anliggender.

Det første råd blev etableret i 1993 og talte 60 medlemmer. Et nyt råd blev udpeget i 1997 og denne gang talte det 90 medlemmer. Et nyt *shura* ventes udpeget i løbet af efteråret 2001. Hvor mange medlemmer dét vil tælle vides ikke i skrivende stund, men en sammenligning af medlemmer af det første og det andet råd viser en interessant udvikling. Medlemmer af det andet råd var gennemgående yngre end medlemmerne af det første; der var i det andet råd flere medlemmer med en moderne teknisk uddannelse, og der var i det andet råd også en enkelt repræsentant for Saudi-Arabiens shia-muslimske minoritet.¹⁷

Dette antyder, at den regerende slægt har indset, at det gælder om at den siddende rådgivende forsamling tæller repræsentanter også fra de dele af det saudiske samfund, der er kritisk indstillet for så vidt angår den faktisk førte politik. På den måde kan det måske forebygges, at kritikerne radikaliseres og militariseres. Det store spørgsmål er imidlertid fortsat, om ændringerne opleves som tilstrækkelige for den hastigt voksende del af det saudiske samfund, der gennem e-mail, internet og besøg i Vesten ved, at den almindelige befolkning dér har ganske store muligheder for selv at deltage i planlægningen af den fælles fremtid. Det ønsker også mange saudiske statsborgere, der

dog ikke har fået megen støtte fra demokratiske grupper i Vesten i deres bestræbelser på at sikre sig selv bedre muligheder for at få indflydelse på landets fremtid. Ret beset har de kun sig selv at takke for, at der gennem 1990'erne er sket enkelte meget begrænsede forbedringer.

Bahrain og det konstitutionelle monarki

Bahrain fik i 1971 fuld selvstændighed og den nye selvstændige stat blev medlem af FN og af Den Arabiske Liga. Der var i forbindelse med landets overgang til selvstændighed diskussion af, om Bahrain skulle indgå i en ny statsdannelse sammen med andre små shaykh-dømmer i Golfen, men ved en folkeafstemning afviklet i FN-regi stemte befolkningen for national selvstændighed. Dermed blev det også gjort klar for shahen i Iran, at hans udsagn om Bahrain som en del af det historiske Iran ikke kunne accepteres.¹⁸

Formelt blev Bahrain ved overgangen til selvstændighed et emirat. En grundlov blev ratificeret i juni 1973, og i overensstemmelse med den blev der i december 1973 afholdt valg til en nationalforsamling, der skulle være et del af det politiske system i den lille nu selvstændige stat. Nationalforsamlingen talte 30 medlemmer, der blev valgt af den stemmeberettigede del af den bahrainiske befolkning og suppleret med 14 ministre udpeget af den regerende emir. Politiske partier var i henhold til grundloven forbudt, men 114 kandidater repræsenterende indbyrdes forskellige politiske holdninger blev opstillet til valget i 1973. Emiren hjemsendte efter en ophidset debat om den økonomiske politik i august 1975 nationalforsamlingen og opløste den efterfølgende gennem udstedelsen af et dekret. Nationalforsamlingen har ikke siden været genindkaldt.

Det politiske liv i Bahrain lod sig frem til slutningen af 1980'erne affinde med, at der ikke var en valgt nationalforsamling. Enkelte røster kritiserede den herskende Khalifa-familie for ikke at ville efterleve den grundlov, landet havde fået ved sin overgang til politisk selvstændighed, men hovedparten af Bahrains befolkning var tilsyneladende tilfredse med den udvikling Bahrain gennemgik under ledelse af Khalifa-slægten. Først fra slutningen af 1980'erne bliver det tydeligt, at dele af befolkningen begyndte at forholde sig mere og mere kritisk og åbent begyndte at kritisere regeringen for dens politik. Kritikerne gjorde gældende, at de store statslige indtægter fra salg af olie ikke kom hele befolkningen til gode. Det var især den shia-muslimske majoritet, der med en vis ret hævdede, at den ikke tilnærmelsesvis fik sine interesser tilgodeset¹⁹. Derfor blev der også fra Den Islamiske Republik Iran efter revolutionen i 1979 rettet en propaganda-offensiv mod Bahrain med opfordring til, at den shia-muslimske befolkning rejse sig til oprør mod et illegitimt og undertrykkende politisk system. Den iranske propaganda fandt kun ringe folkelig opbakning, men det forhold at Teheran påviseligt propagerede for politiske ændringer i landet gav styret mulighed for at anklage enhver der kritiserede forholdene, at vedkommende samarbejdede med fremmede magter og dermed udgjorde en trussel mod statens sikkerhed.²⁰

Det lykkedes derfor i begyndelsen regeringen at kyse oppositionen, men efterhånden

Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen •

som kritikken mod udviklingen vandt større og større opbakning hos en stadig bredere del af befolkningen blev det klart, at oppositionen ikke alene kom fra utilfredse shia-muslimer. Også voksende dele af landets sunni-muslimer ytrede kritik af regeringen, der for sit vedkommende svarede igen med voldsom represion. Husmure og gavle var i midten af 1990'erne overskrevet med kritiske udsagn vendt mod Khalifa-slægten og dens politik, og besøgende kunne med føje føle sig hensat til den besatte Vestbred under den første intifada 1987-90. Slagord gjorde gældende, at der siden begyndelsen af 1970'erne var ført en forfejlet økonomisk politik og at regeringen ikke magtede at sikre den nationale befolkning tilfredsstillende job og slet ikke til en løn, der kunne sikre den enkelte familien et materielt tilfredsstillende liv.²¹

Khalifa-familien forsøgte i første omgang at imødekomme kravet om større politisk indflydelse gennem etablering af et rådgivende råd, et *shura* på 40 medlemmer alle udpeget af emiren. Etableringen af et ikke-folkevalgt rådgivende råd blev af oppositionen afvist som tilstrækkeligt, og i et åbent brev gjorde en gruppe kritikere gældende, at emiren skulle genindkalde nationalforsamlingen og derefter afholde nyvalg i overensstemmelse med anvisningerne i landets grundlov. Det var regeringen ikke villig til, og i midten af 1990'erne forekom konflikten fastlåst: på den ene side en regering, der på ingen måde ville imødekomme oppositionen og på den anden side en opposition, der for en stor dels vedkommende var eksileret men som fastholdt, at en løsning på konflikten kun kunne komme på tale, hvis emiren lod nationalforsamlingen genindkalde.²²

I marts 1999 afgik den herskende emir Isa ibn Sulman al-Khalifa ved døden. Han havde siddet på magten siden landet fik selvstændighed og blev efterfulgt af sønnen Hamad. Det blev umiddelbart efter hans magtovertagelse fra officiel side meddelt, at den nye emir var indstillet på at reformere det politiske system. Oppositionen var i begyndelsen skeptisk, men gennem de følgende år er det blevet tydeligt, at ændringer er på vej. I oktober 2000 blev nye medlemmer af det rådgivende organ udpeget og flere af dem, der blev bedt om at indtræde i rådet havde tætte forbindelser til oppositionen. Senere i november blev en komite på 46 personer nedsat, der skulle udarbejde et dokument med de regler, der skulle gælde i det nye politiske system, der var under etablering. I januar 2001 blev der givet amnesti til en stor gruppe eksilerede oppositionsfolk, der blev opfordret til at vende tilbage til Bahrain og deltage i debatten om landets fremtid.

Endelig blev der i februar 2001 afholdt en folkeafstemning hvor både mænd og kvinder havde stemmeret. Et overvældende flertal (98% af de afgivne stemmer) bakkede op om forslaget, der skal liberalisere det politiske system og sikre, at almindelige bahrainere i fremtiden kan få indflydelse på den politiske proces. *Mithaq al-Amal al-Watani* opstiller en tidshorisont frem til 2003. I denne periode skal det politiske system gradvist ændres i overensstemmelse med de anvisninger, *Charteret for National Handling* opstiller, og endeligt skal der i 2004 afholdes frie valg til en ny nationalforsamling. Det gøres i charteret utvetydigt gældende, at den nærmest enevældige position den herskende emir har i henhold til grundloven af 1973 skal begrænses, så det nye politiske system får

Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen •

karakter af det konstitutionelle monarki, vi kender fra flere europæiske lande.²³ Der har gennem sommeren 2001 været kritik af den nye regering ledet af Hamad ibn Isa al-Khalifa. Den er blevet kritiseret for i flere tilfælde at have lagt hindringer i vejen for møder og debatter arrangeret af oppositionen, men som helhed synes den politiske krise at være løst med den brede folkelige støtte til *Charteret for National Handling*, hvis tidsplan tilsiger, at der senest i 2004 endeligt skal afholdes valg til landets nationalforsamling. Heller ikke i Bahrain har det internationale samfund engageret sig til støtte for den demokratiske opposition. Når den alligevel har opnået resultater har også den kun sig selv at takke.

Qatar og den nye generation

Qatar har af to grunde påkaldt sig interesse igennem 1990'erne. For det første fordi den lille stat i 1996 ikke lang tid efter at Hamad ibn Khalifa al-Thani havde kuppet sig til magten og afsat sin far Khalifa ibn Hamad al-Thani gav tilladelse til at TV-stationen *al-Djazira* via satellit kunne sende til resten af verden. Den nye TV-station var udtryk for noget banebrydende nyt, idet den for det første turde sætte emner og problemer til debat, der i de fleste arabiske politiske systemer er tabu-belagt, og for det andet i to ugentlige debatprogrammer med titlen *al-Ittidjah al-Mu'akas* (*Den Modsatte Retning*) og *al-Ra'y al-Akhar* (*Den Anden Mening*) opfordrede lytterne til at deltage direkte i debatten - f.eks. med spørgsmål til førende arabiske politikere.²⁴ Noget sådant havde indtil da ganske enkelt været utænkeligt - og en del førende repræsentanter for den arabiske verden har af samme grund på egen krop oplevet det ubehag det er for åben skærm at skulle forsvare beslutninger, som faktisk ikke kan forsvares.

Udsendelserne fra *al-Djazira* sendes via satellit og kan i dag ses af alle bosat i Europa, USA og Canada. Det har skabt et fælles rum for arabere bosat i Vesten og kritiske arabere bosat i den arabiske verden i øvrigt, hvor de kan støtte hinanden i en fælles kritik af stivnede politiske traditioner, der fastholder en utidssvarende politisk kultur i stedet for at udvikle den til noget nyt og levende. At det allerede har båret frugt kan ses af det forhold, at alle andre arabiske TV-stationer gennem de sidste få år har reformeret sig selv dramatisk. Det gælder både de statsdrevne og de der drives af private selskaber og finansieres via reklameindtægter. Alle TV-stationer har erkendt, at den voksende konkurrence fra andre arabiske kanaler ganske enkelt tvinger alle til opfindsomhed for at udvikle nye initiativer. Det giver heller ikke i den arabiske verden nødvendigvis bedre TV, men det tvinger kanalerne til at tænke kreativt for at fastholde seerne.

Qatar har siden *al-Djazira* begyndte at sende i efteråret 1996 påkaldt sig vrede på skift fra næsten alle andre arabiske stater. Eksemplerne på at arabiske lande som Egypten og Kuwait har hjemkaldt sine ambassadører fra Doha er flere, men Qatars regering har under ledelse af emiren Hamad al-Khalifa fastholdt landets suveræne ret til fra hovedstaden Doha at lade stationen sende.²⁵

I marts 1999 udfordrede Qatars regerende emir igen den traditionelle politiske kultur på Den Arabiske Halvø. Landet fik ved overgangen til selvstændighed i 1970 en provisorisk grundlov, der overdrog den herskende emir al udøvende magt. Der blev

Den arabiske verden 10 år efter Golfkrigen •

også etableret et rådgivende råd på 20 medlemmer. Rådet blev i 1975 udvidet til 30 og i 1988 til 35. Rådets opgaver var i den provisoriske grundlov af 1970 meget begrænset, men i 1975 gav nye bestemmelser det mulighed for at indkalde de enkelte fagministre til møder i rådet forud for udsendelse af ny lovgivning, og selvom rådets ret til at foreslå love ikke blev sikret, blev dets mulighed for debat om regeringens politik på alle områder gjort mulig.

I vinteren 1998-99 blev der taget initiativ til afholdelse af et valg til et nyt råd *shura al-Madani*, en slags kommuneråd med 29 medlemmer med sæde i hovedstaden Doha. Da næsten hele den qatarske befolkning er bosat i hovedstaden var initiativet udtryk for noget afgørende nyt, fordi det fra regeringens side blev understreget, at alle qatarborgere havde stemmeret uanset køn. Det blev også tilladt for kvinder at opstille til det nye *shura*, og tre kvinder stillede op. De opnåede ganske vist ikke valg ved valget i marts 1999, men det forhold at landets kvindelige befolkning er blevet anerkendt som en del af det politiske system er en irreversibel proces, hvor ingen længere kan forestille sig at uret stilles tilbage.

Qatar er et ganske lille land uden nævneværdig lokal politisk indflydelse. Men det forhold, at begge køn er blevet engageret i den politiske omstillingsproces, der er blevet sat igang, giver løste om, at andre stater i Golfen kan blive tvunget til at følge trop. At kvinderne i eksempelvis Saudi-Arabien følger udviklingen i Qatar med stor opmærksomhed kan ikke overraske nogen, og dét kan kun føre til et voksende pres mod Saud-slægten om på en eller anden måde at lade de saudiske kvinder komme til orde. Det gælder også for eksempelvis Kuwait.

Løfterne i forlængelse af Golfkrigen i 1991 var mange, men ret beset har det internationale samfund ikke engageret sig i kampen for sikre den almindelige befolkning større indflydelse på den nationale politik. De synlige ændringer i retning af større folkelig medbestemmelse der ikke desto mindre kan dokumenteres er kun sikret fordi de herskende familier i de tre lande har erkendt, at en justering er nødvendig. De er ikke blevet gennemført fordi magthaverne synes det er morsomt at afgive magt, men fordi magthaverne har erkendt, at de er nødvendige. Derfor er der heller ingen grund til at tro, at forandringerne vil ophøre med de relativt begrænsede ændringer, der er gennemført gennem de sidste ti år. Meget taler for, at det folkelige pres for flere vil blive opretholdt - og så må regimerne igen give efter.²⁶

Noter og henvisninger:

1. Jvf. Haifaa A. Jawad (ed.): *The Middle East in the New World Order*, London 1997 og Gorm Rye Olsen: *Golfkrisen og den nye verdensorden*, København 1991.

2. Jvf. Alan R. Taylor: *The Superpowers and the Middle East*, New York 1991; Moshe Efrat & Jacob Bercovitch (eds.): *Superpowers and Client States in the Middle East. The Imbalance of Influence*, London 1991 og George Lenczowski: *American Presidents and the Middle East*, Durham & London 1990.

3. Jvf. Malcolm Kerr: *The Arab Cold War 1958-1964: A Study of Ideology in Politics*,

- London 1965; Michael Hudson: *Arab Politics. The Search for Legitimacy*, New Haven & London 1977; Bahgat Korany & Ali E. Hillal Dessouki (eds.): *The Foreign Policies of Arab States*, Boulder 1984; Michael Hudson (ed.): *Middle East Dilemma. The Politics and Economics of Arab Integration*, New York 1999 og Elie Podeh: *The Quest for Hegemony in the Arab World*, Leiden 1995.
4. Jvf. Birthe Hansen: *Unipolarity and the Middle East*, London 2000
5. Jvf. Volker Perthes: *The Political Economy of Syria under Assad*, London 1995; Eberhard Kienle (ed.): *Contemporary Syria: Economic Liberalization between Cold War and Cold Peace*, London 1994 og Eyal Zisser: *Asad's Legacy. Syria in Transition*, London 2001.
6. Jvf. Eberhard Kienle: *A Grand Delusion. Democracy and Economic Reform in Egypt*, London 2001.
7. Jvf. David Holden & Richard Johns: *The House of Saud*, London 1981.
8. Jvf. Augustus Richard Norton (ed.): *Civil Society in the Middle East. Vol. I*, Leiden 1995 *Introduction*.
9. Jvf. R. Hrair Dekmejian: *Islam in Revolution. Fundamentalism in the Arab World*, New York 1995, kapitel 9.
10. Jvf. Roswitha Badry: *Die Zeitgenössische Diskussion um den islamischen Beratungsgedanken*, Freiburger Islamstudien Band XIX, Stuttgart 1998.
11. Verset lyder i A.S. Madsens oversættelse af Koranen til dansk: "Og som svarer deres Herre (med lydighed) og opretholder bønnen, og hvis lov er gensidig rådslagning, og som giver ud af det, Vi har forsynet dem med". I Madsens udgave er det vers 39 og ikke vers 38.
12. Loven hedder på arabisk *al-Nizâm al-Asâsî li-IHukm*, der i officiel saudisk oversættelse gengives med *The Basic Law of Government*.
13. På arabisk *Nizâm Madjlis al-Shûrâ*, der i officiel saudisk oversættelse betegnes *The Madjlis Ash-Shura Law*.
14. På arabisk *Nizâm al-Manâtiq*, der i officiel saudisk oversættelse betegnes *The Law of Regions*.
15. Jvf. *Empty Reforms. Saudi Arabia's New Basic Laws*, Middle East Watch, New York, 1992 og John Bulloch: *Reforms of the Saudi Arabian Constitution*, London 1992.
16. Jvf. Mamoun Fandy: *Saudi Arabia and the Politics of Dissent*, New York 1999.
17. Det anslås at ca. 8% af den saudiske befolkning er shia-muslimer.
18. Jvf. Rosemarie Said Zahlan: *The Making of the Modern Gulf States*, London 1998 (revised and updated edition) p. 59ff.
19. Det skønnes at ca. 65% af Bahrains befolkning er shia-muslimer.
20. Jvf. Anthony H. Cordesman: *Bahrain, Oman, Qatar and the UAE: Challenges of Security* New York 1997 og U. Rabi & J. Kostiner: *The Shi'is in Bahrain: Class and religious Protest* trykt i O. Bengio & G. Ben-Dor (eds.): *Minorities and the State in the Arab World*, Boulder 1999 pp. 171-188.
21. En eksileret oppositionsgruppe med navnet *Bahrain Freedom Movement* har

løbende holdt interesserede á jour med udviklingen i landet, og følger fortsat fra sit London-kontor udviklingen nøje.

22. Et såkaldt åbent brev dateret oktober 1994 med oppositionens krav til en løsning af konflikten kan findes på internettet på adressen

<http://ourworld.compuserve.com/homepages/Bahrain/petition.htm>

23. Se *Mithâq al-Amal al-Watani* § 3 og 4.

24. Jvf. Jon B. Alterman: *New Media, New Politics? From Satellite Television to the Internet in the Arab World*, The Washington Institute for Near East Policy, Washington 1998.

25. Det er ikke alle indbyggerne i Qatar, der selv kan se den kanal, der har påkaldt sig vrede fra regeringer i den øvrige arabiske verden. Man skal etablere en parabol for at fange signalerne fra satelitten. Det samme gælder i store dele af resten af den arabiske verden. Alle førende hoteller har kanalen som én af mange muligheder gæsterne har for at følge med i nyhederne. Stationen har i sine få år modtaget et hav af priser for sine nyheder - og de hænger til stationens stolthed alle på væggene i direktørens kontor i Doha!

26. Jvf. M. Herb: *All in the Family. Absolutism, Revolution and Democracy in the Middle Eastern Monarchies*, New York 1999.

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik

Oberst M. Svejgaard¹, stabschef ved Chefen for Forsvarets Operative Styrker

Indledning

Nærværende artikel er et udtryk for forfatterens oplevelse af udviklingen indenfor luftstridskræfter over de sidste ti år. Den er således ikke nødvendigvis et udtryk for hvordan udviklingen officielt opfattes i Flyvevåbnet. Da der er tale om oplevelser, der i deres natur er subjektive, er der heller ikke i alle tilfælde gennemført en stabsteknisk korrekt analyse eller anvendt et note apparat. Forfatteren har med udgangspunkt i erfaringerne fra de seneste militære operationer med dansk deltagelse valgt at behandle udviklingen inden for de traditionelle områder: Operationer, Organisation og Opgaver, Teknologi og Doktrin.

Operationer

Flyvevåbnet blev for første gang involveret i internationale operationer med kampfly i Juni 1998 med deltagelse i Øvelse **Determined Falcon**. Øvelsen indebar, at kampfly fra 11 NATO lande blev samlet i Italien med henblik på at gennemføre en magtdemonstration med luftstridskræfter mod Det Tidligere Jugoslavien. Der gik 4 døgn fra det første planlægningsvarsel blev givet, indtil et mindre styrkebidrag fra bl.a. Danmark var på plads i Italien. To dage senere gennemførtes en navigationsflyvning med ca. 60 fly fra Italien igennem Albanien og Makedonien. For de danske flys vedkommende drejede det sig om en flyvning på ca. 2000 km. Formålet var at demonstrere NATO evne til hurtigt at kunne sammendrage og indsætte luftstridskræfter. Senere begivenheder viste, at serberne ikke var mærkbart imponerede.

Operation ALLIED FORCE. 24 Marts 1999 indledtes Operation **ALLIED FORCE**, der havde til formål at tvinge de serbiske regeringsstyrker til at ophøre med deres menneskerettighedskrænkende overgreb på det albanske mindretal i Kosovo. I den forudgående periode havde Flyvevåbnet gennemført et langt planlægningsforløb og danske fly havde i efteråret 1998 været deployeret til Italien. Folketinget havde vedtaget en beslutning om eventuel magtanvendelse med danske styrker udenfor dansk territorium. I foråret 1999 blev det klart, at anvendelse af magt mod Det Tidligere Jugoslavien igen kunne blive aktuelt, og F-16 fly fra Eskadrille 730 (Reaktionsstyrke) blev atter – sammen med kampfly fra 10 andre

¹ Forfatteren skal her viderebringe en tak til OL K. Nødskov, OL M.A.L.T. Nielsen og MJ L. Hoffmann for værdifuld konstruktiv kritik.

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

NATO-lande - deployeret til Italien forberedt på gennemførelse af offensive eller defensive missioner som beordret af den stedlige NATO kommando.

Operation ALLIED FORCE var en selvstændig luftkampagne gennemført på det strategiske, operative og til dels taktiske niveau. En sådan kampagne er beskrevet i NATO nyeste doktrinære publikationer (AJP-01). Den blev planlagt i o.m. den seneste doktrinære tankegang, jf. hvilken man søger at påføre et antal nøje udvalgte mål en ønsket effekt, snarere end man søger at nedslide et maksimalt antal fjendtlige militærværdier.

Ideelt skulle operationen herefter have været afviklet i o.m. krigens principper om koncentration og udnyttelse af luftstridskræfternes evne til indledningsvis at angribe strategisk betydningsfulde mål. Det blev imidlertid besluttet at gennemføre en faseopdelt kampagne, hvor der gradvist blev lagt et stigende pres på Milosevic. Det var den udbredte opfattelse (håb ?), at konflikten ville blive kortvarig. Det var vurderingen, at Milosevic ikke ville udsætte Serbien for et længerevarende luftangreb, men at han havde brug for et påskud til acceptere Rambouillet aftalen, der indenrigspolitisk var overordentlig svær at håndtere for Milosevic. Operationen blev indledt med ca. 350 fly, men efterhånden blev det klart, at Milosevic ikke ville give sig uden kamp. Således øgede NATO antallet af fly til over 1000, hvorved NATO kunne opretholde et massivt kontinuerligt pres mod Serbien.

Organisation og opgaver

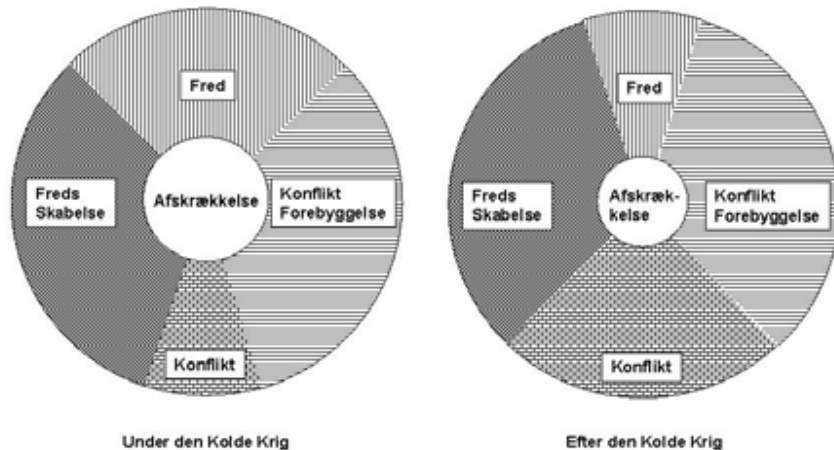
Historisk udvikling. I de ti år, der gik forud for danske styrkers indsats i Operation ALLIED FORCE, var der sket en skelsættende historisk udvikling. Berlinmuren faldt, opløsningen af det Sovjetiske Imperium begyndte og serbisk nationalisme genopstod under S. Milosevic. Opløsningen af det Sovjetiske Imperium og Warszawa Pagten betød bortfaldet af den trussel, som de fleste i Forsvaret havde levet med under hele deres professionelle virke, men det betød også genoplussen af de territoriale, etniske og religiøse konflikter, som 40 års sovjetisk dominans havde lagt en dæmper på. Dette kombineret med serbisk ny-nationalisme skabte på kort tid en helt ny sikkerhedspolitisk situation i Europa og dermed nye sikkerhedspolitiske udfordringer for FN, EU, NATO og dermed Danmark. Der opstod en ny verdens (u-)orden.

Efter Sovjetunionens sammenbrud må Rusland dog stadig betragtes som den største sikkerhedspolitiske variabel i Europa, ligesom De Nordatlantiske og De Europæiske NATO medlemslande må betragtes som en sammenhængende sikkerhedssfære. Det må antages, at det er disse forhold, der gør det ønskeligt for ansøgerlandene at opnå NATO medlemskab, og ikke udsigten til hurtigt at skulle stille styrker til en fredsbevarende/skabende operation. Fra midt i 90'erne ændrede NATO sig fra at være en ren forsvarsalliance til en sikkerhedspolitisk aktør i bredere forstand, og NATO gennemførte med dansk styrkebidrag den første fredsskabende operation.

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

Operation ALLIED FORCE rejste en debat om hvilken form for rationale, der skulle tilvejebringes før en reaktion fra det internationale samfund kunne betragtes som legitim. Dette rejste efterfølgende debatten om det tidssvarende i international ret; specielt FN charter set i relation til Menneskerettighederne. FN charter forholder sig til konflikter mellem nationalstater og næsten ikke til borgerkrig. Der er en asymmetri mellem ånden i Menneskerettighederne og det internationale samfunds ret og pligt til indgriben jf. FN charter, når en nationalstat gør overgreb på sine borgere. Hvad kommer først: Nationalstatens suveræne ret eller Menneskerettighederne? NATO og Danmark var ikke i tvivl under Operation ALLIED FORCE.

Den ændring, der er sket i forholdet mellem de opgaver der løses af militære styrker i FN, NATO og nationalt regi, kan illustreres ved nedenfor anførte figur.

I perioden 1990 – 1997 var styrker fra det amerikanske forsvar involveret i større eller mindre konflikter 45 gange. Under hele den kolde krig var de involveret i tilsvarende konflikter 16 gange. I perioden 1990 – 1999 har der fra Beredskabsstyrelsen, Politiet og Forsvaret været udsendt omkring 15.000 personer i nødhjælps-, observatør-, fredsbevarende eller fredsskabende missioner. Forsvaret råder efterhånden kun over to kategorier af personel. Det, der har været indsat i en fredsstøttende operation, og det der vil blive det. Enheder fra det danske forsvar var to gange indsat i egentlige konflikter, og danske enheder var flere gange i kamp. Det kan til tider være lidt svært at få øje på den såkaldte fredsdividende.

Lov om Forsvarets organisation og opgaver. Både NATO og dansk forsvar indstillede sig hurtigt på denne nye situation. NATO etablerede en ny styrkestruktur, hvor styrkerne blev opdelt i de hidtil kendte hovedforsvarsstyrker og reaktions styrker, der skulle kunne indsættes der, hvor alliancen vurderede, at det sikkerhedspolitiske fokus lå. Loven om Forsvarets Ordning, Organisation,

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

Opgaver m.v. af 1993 delte Forsvarets opgaver op på to roller. Den Regionale (forsvar af dansk område) og den Globale (fredsstøttende operationer gennemført på mandat af FN eller OSCE og indsættelse af bidrag til NATO reaktionsstyrker). Den Globale Rolle blev tildelt en større betydning end hidtil på bekostning af den Regionale rolle. Flyvevåbnets bidrag til Reaktionsstyrkerne blev indledningsvis en F-16 og en HAWK eskadrille. Disse blev reorganiseret således, at de under udsendelse har en betragtelig forøget bemanning, en forøget logistisk beholdning og en forstærket logistisk støttestruktur.

Det var disse kapaciteter, der egentlig var udviklede m.h.p. gennemførelse af tyngdedannelse overalt inden for NATO område i f.m. Art V operationer (Counter Concentration), der gjorde, at FLV umiddelbart var klar til at blive indsat til løsning af fredsskabende operationer. Den Globale Rolle indebærer, at enheder fra FLV skal kunne deployere over meget store afstande og operere over længere tid fra en fremmed operationsbase. Der er i forbindelse hermed opstået et krav til og en forventning om, at tab under fredsstøttende operationer er minimale. Dette stiller forøgede krav om, at vore styrker skal være taktisk og teknologisk overlegne i forhold til modparten. Et afledt behov for til stadighed at råde over et uddannelses- og materielteknisk højt niveau og beredskab i Forsvaret følger denne logik.

Styrkestruktur. Det skal blot for fuldstændighed skyld nævnes, at kampflystrukturen i alle NATO lande er blevet kraftigt reduceret. I 1989 havde USA 700 kampfly fast stationeret i Europa. I dag er der ca. 150. Til gengæld gennemfører det amerikanske flyvevåben langt flere udstationeringer end tidligere. For FLV vedkommende er antallet af flyvestationer reduceret med 50 %, antallet af kampfly eskadriller med 50 %, antallet Hawk eskadriller med 25 % og personellet med ca. 20 %.

Prisen på moderne våbensystemer i den vestlige verden stiger med 7 % om året i reelle priser. Hvis der ikke foretages en tilsvarende stigning i forsvarsbudgettet, må dansk forsvar erkende, at de kommende forsvarsforlig uden undtagelse vil indebære en erstatning af de eksisterende våbensystemer, i et forhold der er mindre end 1 : 1, med en deraf følgende reduktion i styrkestrukturen og en muligvis afledt reduktion for overhovedet at kunne anskaffe nye hovedvåbensystemer. At evnen til at bidrage til internationale operationer herved vil svækkes, kan næppe overraske.

Et forslag til løsning af dette problem, der jævnlige manifesterer sig i debatten, er rolle specialisering/fordeling. Dette skulle inden for NATO indebære, at en nation skulle påtage sig at løse nogle opgaver, som der i dag løses af en anden, mod at denne til gengæld påtog sig at løse nogle andre opgaver for den første. Med mindre idéen er at en nation skal yde mindre end den nyder, ville dette arrangement ikke blive en krone billigere for nogen af parterne, og man ville samtidig "pantsætte" en del af sin handlefrihed.

Personel. Moderne teknologi og en fleksibel doktrin kræver højt uddannet personel, der er i besiddelse af et højt omstillingsberedskab. Det er derfor bekymrende, at Forsvaret i de forløbne år har set en tendens til at yngre personel

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

forlader Forsvaret på et tidspunkt, hvor de har opnået et uddannelsesstade og en tjenesteerfaring, hvor de virkelig kunne gøre gavntjeneste. I f.m. NATO seneste reorganisering lykkedes det ikke i væsentligt omfang Danmark at besætte chefstillinger, der er operativt toneangivende. Hermed svækkes med tiden vores evne til at behandle strategiske og operative problemstillinger og deltage i doktrinudvikling.

Teknologi

Der har i faglitteraturen været blevet givet udtryk for, at de væbnede styrker var ved at gennemgå en revolution i både teknologi og doktrin. Selv om det efterfølgende måske ikke er udtryk for en revolution, så er der dog over de sidste 10 år tale om en teknologisk udvikling, der indenfor visse områder nærmer sig det revolutionære.

Navigationenøjagtighed

Udviklingen er bl.a. karakteriseret ved en stigende evne til at kunne navigere med meget høj nøjagtighed i alt slags vejr takket været Ground Positioning System (GPS). Indtil for ca. 10 år siden anvendtes inertinavigationssystemer (INS), der under de bedste omstændigheder kunne give en nøjagtighed på 100 – 300 m. Dette var i sig selv et kvantespring fra den bestiknavigation, der indtil da blev anvendt i lav højde. Men nøjagtigheden var stadigvæk ikke god nok som grundlag for våbenaflevering uden visuel målfatning. GPS giver en navigations- og våbenafleveringsnøjagtighed på 15 m eller derunder. Med anvendelse af en særlig korrektionsteknik ("Differential GPS" – der er til rådighed overalt i Danmark og store dele af Østersøen) kan der opnås en nøjagtighed på ca. **en** meter. Et mål - hvis position er kendt i GPS koordinatsystemet (WGS 84) - kan således findes og rammes med en høj grad af nøjagtighed selv med ustyrede våben. Danske F-16 fly blev i f.m. opdaterings- og levetidsforlængelsesprogrammet "Midlife Update" udrustet med GPS. Hovedparten af Forsvarets luftfartøjer er faktisk i dag udrustet med systemet. Udfordringen er ikke længere alene at finde målet, men også at fastslå dets koordinater i WGS 84 systemet, og hertil er det eksisterende kortmateriale i mange tilfælde langt fra godt nok. Man er i stedet nødt til at anvende forudgående rekognoscering enten til lands eller med anvendelse af luft- eller satellitrekognosceringssystemer. Under alle tidligere konflikter, hvor luftstridskræfter har været indsat, har mangel på evne til nøjagtig navigation og våben aflevering **Sine Qua Non** været den største udfordring i f.m. at påføre de udvalgte mål, den ønskede effekt med luftstridskræfter. De operative og strategiske implikationer burde være åbenbare og behandles yderligere nedenfor, men som illustration kan nævnes, at der under den anden verdenskrig skulle afleveres 10.000 250 kg. bomber mod en struktur på 20 x 20 m for at opnå en skadessandsynlighed på 0,9. Under Vietnamkrigen var det tilsvarende antal krævede bomber 300. Med indførelse af de INS baserede våbenafleveringssystemer, der blev anvendt af hovedparten af de indsatte fly under Golfkrigen, faldt behovet til 6 ustyrede eller én laserstyret bombe.

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

Laserstyrede våben. Allerede inden Golfkrigen var der udviklet laserstyrede våben, der givet visuel målfatning kunne ramme og ødelægge størsteparten af de relevante måltyper. Efter Golfkrigen er disse blevet udbredt til hovedparten af NATO luftstridskræfter inkl. Flyvevåbnet, der i dag råder over både 2. og 3. generations laserstyrede bomber (GBU-10/12 og GBU-22/24), der kan afleveres fra MLU opdaterede F-16. Laserstyrede våben har imidlertid en væsentlig taktisk begrænsning.

Dansk F-16 udrustet med (fra oven) mellem og kort distance luftforsvarsmissiler (AIM-120, AIM-9L) og laserstyret 500 lbs. Bombe (GBU-12).

Der skal, inden aflevering foretages, være visuel målfatning med eller uden optiske hjælpemidler. Herefter skal en laser være rettet mod målet indtil træfning. Det afleverende luftfartøj skal således anflyve i en højde, der muliggør dette, og manøvre mulighederne er i nogen grad begrænsede i laserbelysningsfasen. Mange NATO lande - herunder Danmark - har også anskaffet, eller er ved at anskaffe, flybærent laserbelysningsudstyr. Under Golfkrigen var ca. 7 % af de afleverede våben præcisionsstyrede - de ødelagde 50 % af alle de mål, der blev angrebet. Under Operation ALLIED FORCE var ca. 25 % af de afleverede våben præcisionsstyrede.

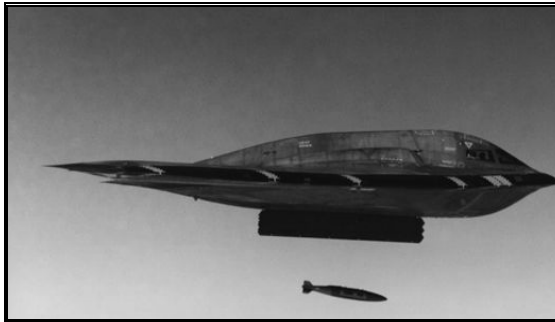
GPS styrede våben. Som en logisk konsekvens af GPS udviklingen produceres der i dag ligeledes GPS styrede våben (GBU-31, Joint Direct Attack Munition (JDAM)). Disse træfsandsynlighed afhænger af modtagelse af et GPS signal i hovedparten af våbnets flyvefase, samt at målets koordinater er kendt med en tilstrækkelig nøjagtighed. Disse våben kan anvendes i alt slags vejr under alle lysforhold. Den seneste udvikling indebærer, at disse våben har en nøjagtighed på 3 meter.

En B-2 kan på én flyvning teoretisk opnå samme effekt som 15.000 B-17 under den anden verdenskrig. Flyvevåbnet har GPS styringsmoduler under anskaffelse til de bomber, der allerede rades over. De taktiske implikationer af de præcisionsstyrede våben er, at en enkelt flyvning ("**Sortie**") er blevet mellem 1000 - 10.000 gange

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

mere effektiv end under den anden verdenskrig. Når færre luftfartøjer skal indsættes for at opnå en given effekt, vil man for en given tabsrate opleve færre tab i absolutte tal. Det betyder færre tab af menneskeliv og materiel. Risikoen for uønskede følgeskader (Collateral Damage) bliver ligeledes stærkt reduceret. Man kan således nu angribe sensitive mål som man tidligere havde afstået fra at angribe af frygt

Til illustration af den teknologiske udviklings betydning for luftstridskræfters potentiel kan det nævnes, at det med én B-2 lastet med 16 stk. 2000 lbs GPS styrede bomber og takket været, at flyet er meget svær at detektere på radar og tilsvarende vanskelig at bekæmpe med radarstyrede luftforsvarssystemer, er muligt på en mission at angribe 16 forskellige mål.

B-2 afleverer en GBU-31 JDAM

for Collateral Damage. Som en konsekvens af den markant forbedrede præcision, går udviklingen i dag i retning af mindre bomber (50 –125 kg), da selv en 500 lbs bombe mod visse måltyper er "Over-kill". Før i tiden fandt valg af bombestørrelse sted delvis for at kompensere for den manglende træffe sandsynlighed. Med den forøgede præcision er det muligt under anvendelse af mindre bomber at reducere "Collateral Damage", samtidig med den ønskede effekt i målet opnås. Dette søges kombineret med "Tænkende" brandrør, der er programmeret til først at funktionere, når et bestemt antal begivenheder – eksempelvis et antal decelerationer - er indtruffet. B-2 overvejes modificeret til at medføre 324 af disse mindre bomber. Nedenstående to historiske eksempler viser den afledte effekt af præcision ud over den umiddelbare forøgede effekt i målet

Under Golfkrigen blev evnen til præcisionsangreb anvendt til at angribe det irakiske tunge materiel med laserstyrede bomber. Da man samtidig havde advaret de irakiske tropper om faren ved - p.g.a. af risiko for luftangreb - at betjene og opholde sig ved tungt materiel, led de irakiske tropper få personeltab under disse operationer, men man eroderede troppernes tillid til det tunge materiel.

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

Under Operation ALLIED FORCE blev der angrebet et antal mål i Beograds centrum, hvor man ved omhyggelig udvælgelse af træffepunkt (et bestemt vindue på en bestemt etage) opnåede den ønskede effekt i målet, samtidigt med at Collateral Damage var minimal.

Aflevering uden for ballistisk rækkevidde. Laser- og GPS styrede bomber er ikke udrustet med nogen form for selvstændig fremdrivning, og deres styrefinner er så små, at de faktisk ikke bidrager i nævneværdig grad til en forøget rækkevidde. Det kan være meget ønskeligt at kunne aflevere våben med stor præcision på afstande, der gør, at det afleverende luftfartøj undgår målets terminal forsvar eller til angreb på mål, der i sig selv er et luftforsvarssystem. Sådanne systemer har været i operativ brug siden anden verdenskrig. De er dog alle karakteriseret ved, at de kræver en eller anden form for målfatning ad optisk vej. GPS har også på dette område givet nye taktiske muligheder. Joint Stand Off Weapon (AGM-154, JSOW) er en GPS styret glidebombe, der indeholder et antal "Bomblets", der, når bomben når det programmerede koordinat, spredes ud over målområdet. AGM-154 er under anskaffelse til Flyvevåbnet.

Ubemandede luftfartøjer. De sidste ti år har set en udvikling, hvor små, ubemandede, fjernstyrede luftfartøjer (Unmanned Aerial Vehicles (UAV)) udrustet med rekognosceringssensorer har fået større og større udbredelse og betydning. Man får således målfatning, målidentifikation og målkoordinater leveret samtidigt uden tidsforsinkelse. Under Operation ALLIED FORCE var UAV'er udrustet med sort-hvid, farve og Infra Rød TV kamera. I konflikstens sidste fase blev et antal amerikanske UAV'er udrustet med laser belysningsudstyr således, at de kunne anvendes til udpegning og laserbelysning af mål i et kampområde. Indsættelse af denne type luftfartøjer muliggør, at man løbende kan blive informeret om de aktuelle vejrforhold, at man kan verificere GPS position, tilstedeværelse og art af aktivitet og styrker, som man har erkendt ad passive vej, og at man kan få et umiddelbart indtryk af effekten af et angreb.

Hunter UAV

Som eksempel kan nævnes, at US Navy anvendte disse systemer til artilleri observation under Golfkrigen med en sådan effekt, så der er eksempler på at irakiske tropper forsøgte at overgive sig

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

til UAV'en, da de vidste, at UAV'ens tilsynekomst som oftest betød et snarligt artilleribombardement.

Under operation ALLIED FORCE var der konstant flere UAV'er indsat hovedsageligt over Kosovo. Optagelserne blev løbende transmitteret til operatøren, til en flyvende kommando station (ABCCC) og til Combined Air Operations Centre 5, der udøvede operativ kontrol over de indsatte luftstridskræfter. Fartøjerne blev bl.a. anvendt til vejrrekonoscering, da det var vigtigt at vide, om der var jordsigt fra kampflyenes indsats højde. Yderligere blev de anvendt til rekognoscering mod områder, hvor man ad passiv vej havde indikationer på, at der var serbisk aktivitet.

Cruise Missiler. Luftstridskræfter er langt andet og mere end fastvingede kampfly. De omfatter alle de militære midler, der - uanset værns tilhørsforhold - betjener sig af den tredje dimension. Til denne kategori hører Cruise Missiler. Disse fremdrives af en lille jetmotor, og de er udrustet med bæreplaner og præcisionsnavigationssystemer (INS, GPS og udstyr til målfatning i terminalfasen). De kan affyres fra luftfartøjer, fra overfladefartøjer og fra U-både (om nødvendigt neddykket). Cruise missiler har yderligere meget stor rækkevidde og de er meget vanskelige at detektere v.h.a. radar. Disse våben kan således indsættes på meget stor afstand, de er vanskelige at bekæmpe, og de rammer målet med stor træffesandsynlighed. Et angreb med Cruise missiler kommer således overraskende, med stor effekt i målet og med stor chokeffekt. Da de er ubemandede, udsættes flyvende besætninger ikke for risiko for tab, og de kan takket været deres karakteristika anvendes i kraftigt forsvarede områder evt. netop til at bekæmpe modpartens luftforsvarssystemer, som forberedelse til indsættelse af bemandede luftfartøjer.

Stealth. Et af de større teknologiske gennembrud, der er sket inden for aeronautisk teknologi, er uden tvivl den praktiske anvendelse af konstruktionsformer og materialer, der nedsætter luftfartøjers radarsignatur (Stealth teknologi). Idéen er ikke ny, men anvendelsen og udbredelse til luftbårne platforme er. Under anden verdenskrig anvendte tyske styrker konstruktionsformer på u-både, der nedsatte det reflekterede signal fra fartøjets tårn. Yderligere havde man udviklet materialeformer, der enten absorberede det indkomne radarsignal, eller diffunderede det ud i tilfældige retninger, så det totale reflekterede signal blev reduceret til 1- 2 % af det, der ville være reflekteret af en ubehandlet overflade. Den matematik, der dannede grundlag for udformning af det amerikanske F-117 bombe-fly, er udarbejdet af en russisk matematiker (Pyotr Ufimtsev) midt i 1960'erne. Anvendelse af Stealth teknologi reducerer den afstand, et luftfartøj kan detekteres på, og den højde det kan detekteres i, og reducerer den afstand, hvorpå luftfartøjet kan følges af en ildlederader, til en værdi der ikke tillader gennemførelse af et engagement. Stealth teknologi er ikke et illusions nummer, det er en speciel anvendelse af fysikkens love, og teknologien kan kun imødegås under anvendelse af de samme love. Besiddelse af Stealth platforme giver den angribende part en enorm taktisk og operativ fordel over modparten. Man har ved en konflikts udbrud

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

operativ frihed i den tredje dimension, uden at det er nødvendigt at kæmpe for den. Det må på baggrund af oplysninger fra åbne kilder antages, at den næste generation af kampfly som f.eks. Joint Strike Fighter (JSF) og F-22 er konstrueret under anvendelse af Stealth teknologi. I fremtiden vil en modstander som NATO komme til at stå overfor være konfronteret ikke bare med ca. 20 B-2 og ca. 50 F-117, der anvender Stealth, men hundredvis af kampfly som det er svært at detektere og meget vanskelige at bekæmpe med systemer, der baserer sig på radar. Andre modtræk må naturligvis imødeses som en naturlig del af udviklingen af midler og modmidler.

Air Ground Surveillance. Et af initiativerne fra den amerikanske Air/Land Battle doktrin var udviklingen af et fly, benævnt Joint STARS, der under anvendelse af radar er i stand til at følge køretøjer på jorden. Flyet blev første gang anvendt under Golfkrigen, hvor det satte koalitionen i stand til at monitere og reagere på den irakiske hærs manøvrer. Informationerne indhentet fra Joint STARS kan give NATO et overlegent informationsniveau om modpartens ageren, der muliggør afgørende anvendelse af magt mod modpartens landstyrker.

Satellitter. Anvendelse af satellitter har de sidste 10 år antaget større og større betydning. GPS er baseret på et stort antal satellitter, der udsender de nødvendige signaler. Meget strategisk og operativ efterretningsindhentning baserer sig på oplysninger, der kun kan indhentes ad denne vej. Med udviklingen af evnen til at rekordere og videresende de indhentede informationer digitalt, er det efterhånden også muligt at udnytte de indhentede oplysninger i taktisk sammenhæng. Mange former for især dataudveksling ville ikke være mulig uden anvendelse af satellitter. I visse områder på jorden og under visse operative forhold ville kommunikation være meget vanskelig at gennemføre uden anvendelse af satellitter. Under Operation ALLIED FORCE var billeder optaget 10 minutter tidligere af U-2 fly, takket været satellit kommunikation, til rådighed i CAOC 5 til umiddelbart taktisk brug.

Command, Control and Information Systems (CCIS). Informationsteknologi (IT) og dens udnyttelse har udviklet sig eksplosivt over de sidste 10 år, og udviklingen synes at fortsætte med forøget hastighed. På dette område har Danmark absolut ligget på forkant af udviklingen. Kommando- og Kontrol systemerne ACBA CCIS og FOD CCIS var begge systemer langt forud for deres tid (i denne sammenhæng er 1 – 2 år *meget* langt foran), og det nuværende opdaterede ACBA CCIS (benævnes nu NEC CCIS) er ikke blevet eftergjort noget sted i NATO. Det er i dag det eneste system, der fra den samme arbejdsstation giver operatøren adgang til E-Mail på NATO Wide Area Network, mulighed for at sende signaler i NATO standard format, præsentere Recognized Maritime Picture, Recognized Air Picture, det sidst kendte opdaterede plot af egne og modpartens styrker fra alle tre værn og en standard MS Office pakke. Med den forestående opdatering af systemet med et fuldt moderne Geographic Information System (MARIA) bliver systemets anvendelighed yderligere forbedret.

Forsvarets Integreerede Informations Netværk (FIIN), der blev fuldt udbygget for blot 5 år siden, har betydet gennemgribende ændringer i den interne og eksterne

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

sagsbehandling og stabskultur. Sekretærpuljens skrivekapacitet er ikke længere en flaskehals i sagsbehandlingen. Alle sagsbehandlere producerer nu parallelt med en høj grad af teknisk kvalitet, hvilket medfører et betragteligt accelereret sagsbehandlingstempo. Mange chefer er ved at nå et punkt, hvor det er et spørgsmål om vore sjæle kan følge med.

Adgangen til Internet ved alle forsvarrets myndigheder indebærer, at nyheder og informationer er til rådighed med meget kort forsinkelse. Under igangværende operationer har beslutninger truffet i Folketinget, i NATO rådet og i FN sikkerhedsråd umiddelbar strategisk og operativ betydning. Beslutningernes konkrete ordlyd er til rådighed 3 –12 timer efter, at de er truffet.

Fjernsynet er ikke en institueret del af CCIS, men der er ikke et operationsrum eller situationscenter i NATO eller nationalt på det operative niveau, der ikke har adgang til CNN, Sky News, BCC etc. Vigtige politiske beslutninger videregives via pressekonferencer, der holdes umiddelbart efter, at beslutningen er truffet. Selv Internettet kan ikke hamle op med den informationshastighed. Forfatteren erindrer klart en hændelse i f.m. styrke opbygningen til Operation ALLIED FORCE, hvor NATO General Sekretær efter et rådsmøde på en pressekonference, der blev sendt "live", erklærede, at NATO havde til hensigt at iværksætte en bestemt foranstaltning. Der gik 12 timer inden ordren blev modtaget officielt ad kommandovejen. Da var alle forberedelser gjort til effektivering af ordren, man afventede blot den officielle bekræftelse for at iværksætte den. Den første efterretning, der tilgik CAOC 5, hvor forfatteren på det tidspunkt gjorde midlertidig tjeneste, om, at russiske styrker var rykket ind i Kosovo efter afslutningen af Operation ALLIED FORCE, kom via "live" billeder fra CNN vist kl 0130.

Video Tele Conference (VTC) systemet vinder større og større udbredelse både nationalt og i NATO. Under Operation ALLIED FORCE så forfatteren eksempler på, at VTC også blev brugt til direkte befalingsudgivelse uden forudgående sagsbehandling. En lidt bekymrende udvikling.

Doktrin

I midten af 1990'erne blev Flyvevåbnet for alvor involveret i doktrin udvikling og i forlængelse heraf erkendte Flyvertaktisk Kommando, at der var et behov for en styrkelse af undervisningen i luftoperationer. Dette blev begyndelsen til Flyvevåbnets Operative Kursus og RFLV 150 "Flyvevåbnets Operative Doktrin" (FLVDOK).

FLV skal kunne agere på det strategiske, det operative og taktiske niveau. Hvor det strategiske niveau under den kolde krig indebar gennemførelse af nukleare operationer med styrker fra de nationer, der havde nukleare våben, indgår agering på det strategiske niveau med konventionelle midler nu i NATO doktriner. Dette kræver frihed til at operere i den tredje dimension (luftoverlegenhed), præcision, evne til gennemførelse af natoperationer og gerne Stealth.

På det operative niveau skal FLV kunne være med til at angribe fjendens operative **Centre of Gravity** (CoG), eksempelvis hans operative reserve, som er et mobilt

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

målkompleks, der anvender luftforsvar, sløring og manøvre til at forsvare sig. Dette indebærer, at kommando- og kontrolsystemet kontinuerligt skal kunne producere et "Common Operational Picture" og på baggrund af det informere missionerne om målets position. Dette stiller krav om rådighed over indhentningsplatforme, evne til målfatning, såvel om natten som om dagen, og evne til at angribe enkelte enheder, uden at forårsage "Collateral damage". Dette stiller store krav til såvel organisation som teknologi.

Flyvevåbnets operative doktrin

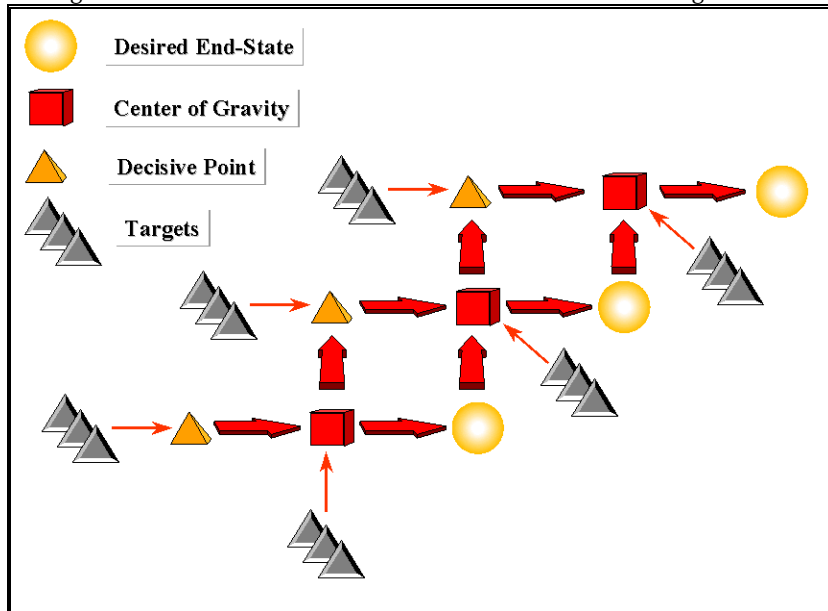
Hovedelementerne i doktrinen er:

- Betydningen af **luftoverlegenhed** for at beskytte samfundet mod luftangreb og for at skabe den nødvendige operationsfrihed for enheder fra alle værn. Herunder identificeres et behov for at fastsætte det indledende operative mål for enheder af alle værn som tilkæmpelse af luftoverlegenhed. Luftoverlegenhed kan i princippet blot anskues som en høj grad af operationssikkerhed (OPSEC) på det operative niveau. Luftoverlegenhed er således også af største betydning ved gennemførelse af fredsstøttende operationer.
- **Udnyttelse** af luftoverlegenheden til indsættelse af luftstridskræfter m.h.p. opnåelse af Den Operative Førers fastsatte mål og om muligt Desired End State på det strategiske niveau.
- Den **værnsfælles karakter** af luftoperationer, specielt i et operationsområde som Joint Headquarters North East forudselige ansvarsområde. Luftoperationer gennemføres i synergi mellem luftfartøjer og missiler fra alle værn, på et efterretningsgrundlag på det operative og taktiske niveau etableret af sensorer/indhentere fra alle værn.
- Behovet for at **identificere CoG** på det strategiske og operative niveau m.h.p. at fastslå, hvorledes luftstridskræfter bedst bidrager til opnåelse af Den Operative Førers fastsatte mål. Det understreges, at CoG skal identificeres på under hensyntagen til modpartens værdinormer ligesom CoG ikke nødvendigvis er modpartens militære styrker, eller et håndgribeligt fysisk målkompleks. CoG kan være et symbol, et tankesæt eller en adfærd. Herunder fastslås, at målet altid er at påvirke CoG således at modparten påtvinges en adfærdsændring i retning af vores ønsker.
- Betydningen af anvendelse af **Command and Control Warfare**. Med de restriktioner, der vil blive pålagt fra politisk side, med en påvirkning fra pressen og fra den offentlige opinion er det overordentligt tvivlsomt, at det vil være

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

muligt at forfølge en handlemåde, hvis hovedelement er en nedslidning af modstanderens militære potentiel. Det er forfatterens opfattelse, at det vil være langt mere kost/effektivt på det operative niveau at fratage modparten evnen til at gennemføre operationer og føre kampen. Dette kan opnås ved på det operative niveau at frustrere hans evne til at gennemføre planlagte operationer, fratage ham evnen til at gennemføre en målrettet planlægning og nægte ham adgang til de informationer, der er en nødvendighed for gennemførelse af en målrettet planlægning og beslutningstagen. På det strategiske niveau er det nødvendigt at påvirke det sæt af "værdier", der sættes højt af modpartens central ledelse. Dette stiller krav til etablering af efterretningsdatabaser, der ikke alene indeholder militære oplysninger, men oplysninger om alle systemer og elementer inden for modpartens organisation, befolkning, infrastruktur, historie, kultur og personalia. Tankegangen er blevet mere aktuell end nogensinde ikke mindst i f.m. fredsstøttende operationer, hvor det ofte ikke er en option at identificere de agerende parters militære potentiel som CoG.

Det har i den meget værdifulde doktrindebat, der kom i gang bl.a. på selskabets initiativ, været drøftet om Forsvaret havde behov for en værnsfælles doktrin. Det kan argumenteres, at der ikke er behov for en sådan doktrin, så længe alle værn fuldt

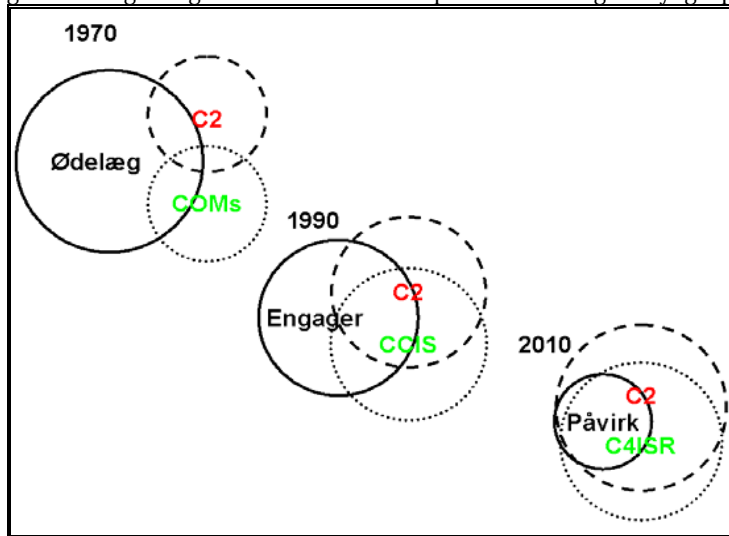
og helt bekender sig til indholdet af AJP-01 og at nationale doktrinlignende publikationer er udarbejdede i o.m. principperne i AJP-01. Dette indebærer bl.a., at

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

alle tre værn bekender sig til en fokuseringsmodel, hvori der som minimum indgår de tre niveauer for militær handling, og som indeholder sammenhængene mellem de tre nøglebegreber som illustreret ovenfor. Konsensus omkring fokuseringsmodellen er ikke mindst vigtig, fordi den værnsfælles dybdekamp finder sted næsten udelukkende under anvendelse af luftstridskræfter. Der er ligeledes behov for at opnå en fælles forståelse for nødvendigheden af anvendelse af en indirekte operationsvej frem mod CoG på det operative niveau. Idéen er ikke ny, men blev udviklet af engelske og russiske doktrin-tænkere i 1930'erne ("The Indirect Approach"). I moderne engelsk doktrinær tænkning anvendes i dag udtrykket "The Maneuvristic Approach"

Teknologi og doktrin

I de forløbne 10 år er der sket en markant udvikling inden for teknologi og doktrin. Det er forfatterens opfattelse, at den teknologiske udvikling har været instrumental i implementeringen og udviklingen af den eksisterende doktrin for indsættelse af luftstridskræfter. Delelementer af doktrinen har eksisteret siden 20'erne, men den har ikke kunnet realiseres p.g.a. manglende teknologiske forudsætninger. Præcision og en høj grad af indledningsvis operativ frihed i den tredje dimension (via Stealth) gør det i dag muligt om ønsket direkte at påføre de strategiske tyngdepunkter den

ønskede effekt. Informationsteknologiens udvikling har givet den strategiske beslutningstager mulighed for at opnå et taktisk indblik i real tid, og givet den operative fører mulighed for at gennemføre en meget kort beslutningscyklus. Der er opstået en stigende erkendelse af, at formålet med gennemførelse af operationer er at påføre et målkompleks en ønsket effekt og ikke nødvendigvis udelukkende at

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

nedslette modpartens militære potentiel. Dette skift i fokus og den stigende mulighed for anvendelse af IT er illustreret på ovenstående figur. (CCIS = Command, Control and Information Systems, C4ISR = Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance). Der er i dag åbnet teknologisk mulighed ikke alene for at kommunikere, beordre og rapportere, men også for at udveksle informationer og efterretningsoplysninger hurtigt og direkte mellem formationer og hovedkvarterer fra alle værn (Netværksforsvar). Inden for JHQ NE område er en stor del af de teknologiske forudsætninger faktisk på plads i kraft af FOD og NEC CCIS, men der udestår indførelse af de nødvendige procedurer og samarbejdsrelationer. Denne teknologiske evne til at få indblik i og kommunikere direkte med niveauer langt nede i organisationen indebærer imidlertid også en fare for en umættelig appetit for Micro-Management.

Afslutning

Talrige historiske erfaringer taler imod en inkrementel indsættelse af militære styrker til forfølgelse af den politiske målsætning, men der var formentlig tale om det, der var politisk opnåeligt i NATO Rådet.

Set fra et rent militært synspunkt blev Operation ALLIED FORCE langt fra gennemført under optimale vilkår. En række politiske begrænsninger medførte, at visse af de centrale principper for krigsførelse ikke blev efterlevet, hvilket gav den serbiske politiske og militære ledelse en indsigt og en reaktionstid, de ikke burde have haft. NATO havde ganske korrekt identificeret alliansens sammenhold som NATO CoG, og netop sammenholdet og kravet om konsensus var nok de afgørende faktorer, som blev lagt til grund for de begrænsninger, der blev sat for krigsførelsen, men det fastlagte militære mål blev nået, og Milosevic accepterede at afslutte konflikten på FN, EU og NATO betingelser.

Set i relation til den seneste doktrinære tænkning kan det konstateres:

- Luftoverlegenhed var forudsætningskabende for en forfølgelse af de operative og strategiske mål.
- Luftstridskræfter opnåede "Desired End State" gennem strategiske, operative og taktiske luftoperationer.
- Der eksisterer en kapacitetskløft mellem amerikanske og europæiske luftstridskræfter. NATO var således afhængig af USA bidrag med satellitter, Stealth platforme, tankningsfly, specialfly til elektronisk krigsførelse, overvågnings- og indhentningsfly, ubemandede opklarings luftfartøjer og indsats af Cruise Missiler.
- Der eksisterer til dels en teknologisk kløft mellem de amerikanske og europæiske luftstridskræfter inden for evnen til at aflevere præcisionsstyrede

Ti år efter Golfkrigen - set i luftstridskræfters optik •

våben, og mængden af våben til rådighed. Uanset europæisk vilje til at reducere denne kløft gennem anskaffelse af amerikansk materiel vil denne kløft altid eksistere. Visse systemer overstiger én europæisk nations økonomiske formåen, og visse systemer vil aldrig blive frigivet til andre. Tilbage er de våbenplatforme, våben og systemer, der kan frigives, og som en europæisk nation har råd til at anskaffe. Her har den amerikanske holdning indtil nu været, at der ikke gives eksporttilladelse, før de amerikanske behov i høj grad er tilgodeset. Kun de største europæiske NATO nationer har en teoretisk chance gennem nationale udviklingsprojekter for at være på højde med USA.

Der har igennem krigshistorien altid været et samspil mellem teknologi, organisation og doktrin. De tre faktorer har skiftende været den ledende aktør. For luftstridskræfter har de sidste 10 år indebåret en dimensionsgivende teknologisk udvikling, der har haft en udslagsgivende effekt på doktrinudviklingen. Organisation og opgaver har ligeledes påvirket doktrinudviklingen. Omvendt er teknologien i mindre grad blevet drevet af doktrin og organisation.

Det tager meget lang tid at færdigudvikle våbenplatforme og våbensystemer. Idealsituationen for militær-teknologisk udvikling indebærer, at de operative krav danner grundlag for de grundlæggende militære krav, og at industrien i overensstemmelse hermed udvikler det ønskede system. Visse store NATO nationer er i stand til at følge denne proces, men udviklingstiden for et nyt kampfly eller våben er typisk ca. 15 år. Dette indebærer, at projektet konstant overhales af nye teknologiske muligheder, og i værste fald ændringer i kravspecifikationer. IT udviklingen synes dog i nogen grad at drives af organisatoriske og doktrinære påvirkninger, og udviklingen foregår med en sådan hastighed så det er muligt at levere det specificerede produkt til tiden.

NATO, dansk forsvar og dermed Flyvevåbnet er definitivt gået ind i en ny æra. Internationale opgaver i den global ramme antager større og større betydning efterhånden på direkte bekostning af den regionale rolle. Det er uomtvisteligt, at dansk forsvar skal kunne løse et bredt spektrum af opgaver spændende fra rene humanitære, over fredsstøttende til traditionelle Art V opgaver. Det er dog forfatterens opfattelse, at NATO og dansk forsvar må bevare en troværdig evne - doktrinært som styrkemæssigt - til om nødvendigt at kunne gennemføre traditionelle Artikel V operationer, dvs. **at kunne kæmpe**, hvilket også er anført i Forsvarschefens Vision 2010. Det var det, der under Den Kolde Krig gjorde alliancen til et næsten urørligt sikkerhedspolitisk fundament ikke mindst takket været den trans-atlantiske dimension, og det er det, der i fremtiden skal sikre, at vi fortsat kan løse det fulde spektrum af militære opgaver, som vore politiske ledere direkte eller indirekte forventer af Forsvaret.

Indtryk fra en anden verden

Oberst J. Hvidegaard

Nærværende artikel er skrevet hovedsageligt på baggrund af min tjeneste som Head of Mission/Chief Military Observer ved United Nations Observer Mission in Georgia (UNOMIG) i tiden september 1993 til oktober 1995.

Artiklen er delt i to dele, en første del hvor jeg vil forsøge at beskrive de overvejelser, der førte til missionens oprettelse, dens sammensætning og grundlaget for dens samarbejde med en fredsbevarende styrke, der ikke var opstillet af FN. Denne del gør ikke krav på at være en objektiv eller korrekt fremstilling, men er en beskrivelse af hvordan jeg så tingene udvikle sig fra mit niveau. Anden del er en absolut subjektiv skildring af nogle af de indtryk, jeg fik i en fremmed verden.

Sovjetunionens sammenbrud medførte blandt andet, at en række etniske konflikter kom til udbrud i de tidligere Sovjetrepublikker. Konflikterne var for så vidt ikke af ny dato, men så længe Sovjetmagten var stærk, blev de holdt nede og kom kun lejlighedsvist til udtryk og da i afdæmpet form. En sammenligning med situationen i Jugoslavien efter Titos død synes nærliggende. Disse konflikter satte det internationale samfund og herunder FN i en vis knibe, idet FN-pagten og forskellige vedtagne resolutioner taler om folkenes selvbestemmelsesret – uden at definere "folk" – medens det i andre resolutioner fastslås, at en stats territoriale integritet skal respekteres. Vægtningen mellem disse to modsatrettede principper er et mellem folkeretsekspertes stående diskussionspunkt, selv om man efterhånden nok hælder mest til det sidstnævnte. Grunden, til at de er nævnt her, er, at de blev brugt som argumenter i den konflikt, der danner baggrund for artiklen.

En af de konflikter der opstod, var den mellem Georgien og Abkhasien. En fuldstændig udredning af årsagerne vil – om end i sig selv meget interessant – i denne forbindelse føre for vidt, men et resumé af den nyeste historie er nødvendigt for at give baggrunden for det følgende. I 1921, da Georgien blev en del af Sovjetunionen, blev Abkhasien en selvstændig unionsrepublik. Allerede samme år blev Abkhasien imidlertid indlemmet i Den Georgiske Sovjetrepublik, men beholdte samtidigt sin status som unionsrepublik. Da Sovjetunionen ændrede forfatning i 1936, blev Den Georgiske Socialistiske Sovjetrepublik oprettet. I republikken indgik de autonome republikker Abkhasien og Adzharien samt den autonome region Syd-Ossetien. Under Sovjetunionen var der flere gange stridigheder mellem Georgien og Abkhasien om Abkhasiens status. Den aktuelle konflikt har sit udspring i 1988 med et abkhasisk krav om igen at få status som unionsrepublik. Kravet medførte skarpe reaktioner fra Georgien, men striden blev i første omgang bilagt efter alvorlige etniske optøjer i Sukhumi, Abkhasiens "hovedstad", der kostede 17 døde og 450 sårede. Det skal her nævnes, at Abkhasiens befolkning på 525.000 ifølge officiel folketælling i 1989 bestod af 46 pct. georgiere, 18 pct. abkhasere, 14 pct. armeniere, 14 pct. russere, 3 pct.

Indtryk fra en anden verden •

grækere og 5 pct. øvrige. Politisk var befolkningen delt i to blokke, georgierne og "de andre".

I Georgien blev den kendte dissident, Zviad Gamsakhurdia, ved et i hovedsagen demokratisk gennemført valg Georgiens første præsident i oktober 1990, og Georgien erklærede sig selvstændigt den 9. april 1991. Formentligt på grund af den nyvundne frihed, men så absolut også fremkaldt af præsidentens politik opstod stærke nationalistiske strømninger i Georgien, hvilket blandt de etniske mindretal naturligt førte til modsat rettede strømninger, der for Abkhasiens vedkommende endte med, at området erklærede sig uafhængigt af Georgien den 25. august 1990. Selv om Gamsakhurdia blev afsat ved et kup i slutningen af december 1991 og Shevardnadze indsat som præsident i marts 1992, ændrede det ikke forholdet mellem Georgien og Abkhasien til det bedre. Konflikten eskalerede til krig i august 1992. I første omgang vandt georgierne kontrollen over stort set hele Abkhasien, men allerede med udgangen af oktober havde abkhaserne, ikke mindst på grund af omfattende hjælp fra andre nord-kaukasiske folk samt kosakker, genvundet den nordlige halvdel ned til Sukhumi. Krigen fortsatte med forholdsvis lav intensitet og uden væsentlige stillingsmæssige ændringer indtil midten af september 1993, hvor abkhaserne iværksatte en offensiv, der med udgangen af måneden endte med et militært nederlag til Georgien og i en de facto etablering af Abkhasien som selvstændig stat fra det tidspunkt. Fra krigens start til dens afslutning havde der dels direkte mellem parterne og dels med russisk mellemkomst været afholdt en række møder og indgået flere våbenhviler, der altså i det lange løb alle var resultatløse. Medvirkende årsager til Georgiens nederlag var den parallelle konflikt i Syd-Ossetien samt borgerkrigen i Vest-Georgien mellem de centrale myndigheder og de såkaldte Zviadister, Gamsakhurdias tilhængere. Denne sidste konflikt var hovedårsagen til, at Georgien måtte tage det for den nationale stolthed vanskelige skridt at tilslutte sig SNG, hvilket skete den 8. oktober 1993.

FN blev på et ret tidligt tidspunkt, nemlig i september 1992, involveret i konflikten. En mission besøgte Abkhasien, uden at der kom noget synligt resultat ud af det, men gennem missionens rapport blev Sikkerhedsrådet informeret om og gjort interesseret i situationen.

I første omgang var det kun Georgien, men senere søgte begge de stridende parter at få FN til at etablere en fredsbevarende operation i området, helt klart med vidt forskelligt formål. For Georgiens vedkommende var det for at sikre de ca. 250 – 300.000 fordrevne georgieres tilbagekomst til området og for at genvinde herredømmet. For abkhasernes vedkommende var formålet det direkte modsatte, nemlig at hindre georgierne i at vende tilbage og at sikre selvstændighed.

Alene det, at muligheden af at etablere en FN-operation i området overhovedet blev overvejet, viser hvilke omvæltninger verdenssamfundet havde gennemgået. Ganske vist var Georgien et selvstændigt land, der bl.a. gennem sit medlemskab af FN var anerkendt som et sådant, Sovjetunionen eksisterede ikke længere, og Rusland besad ikke den vægt, som Sovjetunionen havde. Men det var dog stadig en stormagt, der ved flere lejligheder havde erklæret, at Transkaukasus ikke alene var i dens

Indtryk fra en anden verden •

interesseområde, men oven i købet var i den for Rusland strategisk vigtigste retning. Det var derfor fra et russisk synspunkt naturligt, at selv om bestræbelserne på at oprette en FN fredsbevarende mission blev støttet, så var det med et kraftigt pointeret ønske om, at missionen blev russisk domineret i såvel ledelsen som i antallet af tropper.

Det var en af grundene til Sikkerhedsrådets tøven med at oprette en mission. Medens ingen af Vestmagterne i rådet var interesserede i selv at stille tropper til en mission, så var de heller ikke interesserede i, at Rusland fik lov til at dominere en sådan. En anden grund var den ustabile situation. Ingen af de hidtidige aftaler og våbenhviler havde holdt, men da der i Sochi i Rusland den 27. juli 1993 under russisk medvirken – for ikke at sige kraftig russisk armvridning – blev indgået en våbenhvileaftale, syntes det, som om denne betænkelighed kunne overvindes. I aftalen indgik opstilling af en tresidet russisk – georgisk – abkhasisk kommission til overvågning af våbenhvileaftalen. I FN kunne der stadig ikke opnås enighed om at opstille en troppemission, men 6. august 1993 besluttede Sikkerhedsrådet at opstille et forkommando bestående af observatører fra eksisterende missioner som forberedelse til en observatørmmission, der blev endelig vedtaget den 24. august med navnet UNOMIG og med en styrke på indtil 88 observatører. Mandatet var et klassisk observatørmmissionsmandat til overvågning af en våbenhvileaftale med en tilføjelse om samarbejde med den tresidede kommission inden for respektive mandater. Den 9. september ankom de første fire observatører, alle danske, til Sukhumi.

Optimismen med hensyn til Sochi-aftalens holdbarhed viste sig hurtigt at være overdreven. Den 16. september blev våbenhvilen for alvor brudt, ved at abkhaserne angreb Sukhumi. Byen faldt den 27. september, og allerede to dage senere havde abkhaserne kontrol over hele Abkhasien med undtagelse af den østligste del af en bjergdal, Kodori, der over et pas gav adgang til selve Georgien. Dermed var UNOMIG's mandat for så vidt værdiløst, totalt overhalet af begivenhederne som det var. Det blev imidlertid besluttet at bibeholde missionen på formindsket styrke og på grundlag af et midlertidigt mandat, som dog ikke kom officielt før i begyndelsen af november.

Med udgangen af september var de egentlige krigshandlinger i hovedsagen forbi. Der var fortsat skærmydsler i Kodori samt skudepisoder, baghold og attentater i grænseområdet mellem Abkhasien og det egentlige Georgien. Disse blev i hovedsagen udført af grupper, der i hvert fald efter de officielle myndigheders udsagn ikke var under deres kontrol, og det var mange gange svært at skelne, om det var en ren kriminel eller en politisk betonet handling.

FN's forhandlingsmaskineri gik nu i gang. Ud over FN, Georgien og Abkhasien deltog Rusland som "facilitator" samt CSCE – nu OSCE – i en rolle, der nærmest kan beskrives som observatør med undtagelse af diskussionen om de statsretslige spørgsmål, hvor CSCE havde en hovedrolle. Den første forhandlingsrunde efter den ændrede situation blev gennemført i Geneve i slutningen af november/begyndelsen af december og resulterede i, at parterne underskrev et

Memorandum of Understanding. Der var ikke tale om en egentlig våbenhvileaftale, men parterne skrev dog under på ikke at ville anvende magt mod hinanden og udtalte endvidere, at bevarelse af freden ville blive fremmet ved en forøgelse af antallet af internationale observatører og ved indsættelse af en international fredsbevarende styrke, under forudsætning af at en sådan ville blive godkendt af Sikkerhedsrådet. Det blev desuden aftalt, at en ekspertgruppe skulle udarbejde en rapport om mulighederne for Abkhasiens fremtidige politiske status, samt at den næste runde forhandlinger skulle finde sted medio januar 1994. Der var således grundlag for en vis optimisme. Endnu en gang viste det sig dog, at optimisme i forbindelse med denne konflikt var på fejl plads. Hovedspørgsmålene var tre, en formel afslutning på fjendtlighederne, Abkhasiens statsretslige status og flygtningeproblemet. Af disse er det første delvist løst ved en våbenhvileaftale, medens de to andre den dag i dag er uløste trods vel nærmest utallige forhandlingsrunder. Alene i den tid jeg var Head of Mission, deltog jeg i syv runder i Geneve, tre i New York og to i Moskva. I det efterfølgende vil jeg ikke komme nærmere ind på de statsretslige forhandlinger, som CSCE var kraftigt involveret i, eller på flygtningespørgsmålet hvor UNHCR var en betydende forhandler.

Uden for den egentlige forhandlingsrunde og i hovedsagen i korridorerne i FN-bygningen blev spørgsmålet om indsættelse af en fredsbevarende styrke heftigt diskuteret, og på trods af de nye tider i verdenspolitikken tegnede de to gamle blokke sig stadig. De store Vestmagter ville på den ene side gerne støtte Shevardnadze og også gerne have indflydelse i området, men var på den anden side meget tilbageholdende med at anbefale indsættelse af en fredsbevarende styrke. Rusland på sin side argumenterede stærkt for en sådan styrke og for, at den skulle indsættes så hurtigt som overhovedet muligt. Den første forhandlingsrunde sluttede uden nogen form for beslutning vedrørende en fredsbevarende styrke, men korridordiskussionerne fortsatte, og emnet var på dagsordenen ved de efterfølgende forhandlingsrunder, selv om det naturligvis var i Sikkerhedsrådet og ikke ved forhandlinger mellem parterne, at beslutningen skulle træffes. Ved mødet i januar anmodede abkhaserne direkte FN om snarest at godkende indsættelse af en fredsbevarende styrke fra SNG-landene, hvilket georgierne kraftigt modsatte sig. Der er næppe tvivl om, at det abkhasiske ønske var – for at sige det pænt – kraftigt inspireret af russerne. Den georgiske modstand var særdeles forståelig, når man betænkter russernes involvering i den netop overståede krig. Rusland selv fortsatte sin argumentation for indsættelse af en fredsbevarende styrke og fremhævede nødvendigheden af, at en sådan blev hurtigt indsat, hvilket russerne som de eneste var i stand til at gøre. I marts 1994 besøgte Præsident Shevardnadze USA og talte herunder i Sikkerhedsrådet. I sin tale plæderede han kraftigt for, at FN skulle opstille en fredsbevarende styrke. Ved den efterfølgende diskussion i Sikkerhedsrådet blev det ret hurtigt klart, at hans ønske næppe ville blive efterkommet. Det blev ganske vist støttet af Rusland, men både England og USA var imod. Spørgsmålet blev dog ved med at spøge en tid endnu.

Indtryk fra en anden verden •

Da det blev sandsynligt, at Sikkerhedsrådet ikke ville give mandat til en FN fredsbevarende styrke, forsøgte Rusland dernæst i uformelle forhandlinger at få Sikkerhedsrådet til at acceptere en SNG-styrke, der skulle operere under mandat fra og betalt af FN, idet de ikke uden begrundelse hævdede, at kun en fredsbevarende styrke til adskillelse af de to parter med rimelig sikkerhed kunne forhindre fornyede krigshandlinger. Forslaget vandt ikke umiddelbart genklang og blev ikke rejst formelt.

Under den første forhandlingsrunde var der som sagt ikke blevet underskrevet en våbenhvileaftale, og bestræbelserne for at få etableret en sådan var derfor et af de vigtigste mål for de efterfølgende forhandlingsrunder. De forskellige udkast, der efterhånden blev udarbejdede, indeholdt en ikke nærmere defineret fredsbevarende styrke, men med Sikkerhedsrådets hidtidige holdning lå det i kortene, at der næppe ville blive tale om en FN-styrke. Forhandlingerne endte dog uden resultat. Hver gang vi troede at have et resultat og gjorde klar til underskrift, kom en af parterne med et for den anden part uantageligt ændringsforslag. Villigheden til at indgå kompromisser var på begge sider af bordet minimal. Den 4. april 1994 kom man dog et skridt videre, idet parterne underskrev en "Declaration...", hvori de igen bekræftede ikke at ville anvende magt, men søge en politisk løsning. De gentog deres anmodning om en fredsbevarende styrke med flg. formulering: "The parties reaffirm their request for the early deployment of a peace-keeping operation and for the participation of a Russian military contingent in the United Nations peace-keeping force...". Ved Generalsekretæren, Boutros Boutros-Ghali's besøg i Moskva i tilslutning til denne forhandlingsrunde gjorde han for det første klart, at Rusland ikke ville få hverken kommandoen over eller majoriteten i en evt. FN fredsbevarende styrke, og for det andet at FN ikke ville betale en russisk/SNG-styrke. Dermed var diskussionen om to ofte fremsatte russiske ønsker foreløbig afsluttet.

Som sagt lykkedes det ikke for FN at etablere en våbenhvileaftale. Hvad FN ikke kunne opnå, kunne Rusland imidlertid. Fra midten af april begyndte der at dukke rygter op om forhandlinger mellem russerne og de to stridende parter, og russerne indkaldte til et møde i Moskva den 10. maj, hvor det nu var FN's tur til at optræde i rollen som "facilitator". Mødet endte den 14. maj med underskrift af en våbenhvileaftale, der bortset fra overvejende redaktionelle ændringer var identisk med det fra FN sidst forelagte udkast til en aftale. Der er næppe tvivl om, at russerne har lænet sig meget kraftigt op ad begge parter for at få dem til at acceptere aftalen, og deres accept demonstrerede den indflydelse som Rusland – trods svækket i sammenligning med Sovjetunionen – havde og har i området.

Aftalen indeholdt oprettelse af en sikkerhedszone, inden for hvilken de to parter ikke måtte have styrker. Endvidere skulle parterne oplagre deres tunge våben i fastlagte områder. Sikkerhedszonen var beskrevet i en til aftalen hørende skitse, men skulle på et senere møde, hvor FN ikke var inviteret til at deltage, nøjagtig defineres. Mødet fandt sted, men det med den nøjagtige definition fandt ikke sted. Russerne, georgierne og abkhaserne præsenterede tre forskellige udgaver af den

Indtryk fra en anden verden •

detaljerede aftale, som de hver for sig hævde de var den rigtige. Trods mange forsøg og herunder direkte henvendelse fra FN's hovedkvarter til det russiske udenrigsministerium lykkedes det aldrig at fremskaffe en kopi af det kort, der var blevet udarbejdet med alle detaljer, og som alle tre parter angiveligt havde underskrevet. Det, at UNOMIG ikke kunne få en autoritativ kopi, gav anledning til mange besværligheder i den følgende tid. I aftalen indgik også indsættelse af en fredsbevarende styrke opstillet af SNG samt opretholdelse af FN's observatørmission, der begge skulle operere i sikkerhedszonen. Som sikkerhedszonen skulle diskuteres i detaljer, skulle ligeledes indsættelsen af den fredsbevarende styrke. Det blev herunder klart, at russerne kun så SNG-styrken som første del af en FN-styrke. De krævede endnu en gang, at den samlede styrke skulle have en russisk chef og en majoritet af russiske styrker, samt at observatørmissionen blev underlagt chefen for den fredsbevarende styrke. Intet af dette forventedes at kunne opnå tilslutning i Sikkerhedsrådet, og vi gik derfor ret hurtigt over til at diskutere ansvarsfordeling og samarbejdsmuligheder mellem SNG-styrken og FN-missionen. Møderne sluttede i enighed om, at der var behov for begge, og at samarbejde var muligt. Det blev senere overladt til styrken og missionen at udarbejde en detaljeret aftale, som efterfølgende blev underskrevet af Præsident Jeltsin og Generalsekretæren.

Sikkerhedsrådets opfølgning af 14.maj aftalen kom med Resolution 937 (1994) af 21. juli, der indeholdt det nye mandat for UNOMIG. Det blev med denne resolution slået fast, at der ikke ville blive tale om en fredsbevarende styrke opstillet eller betalt af FN, selv om muligheden af, at det eventuelt kunne ske på et senere tidspunkt, ikke formelt blev udelukket. Derimod udtrykte Sikkerhedsrådet sin anerkendelse af SNG-landenes bestræbelser for jf. 14. maj aftalen at etablere og opretholde våbenhvilen samt medvirke til at sikre flygtninge og fordrevne personers tilbagevenden. Endvidere bød Sikkerhedsrådet den af Rusland opstillede fredsbevarende styrke velkommen. Styrken fik således om ikke et FN mandat så dog en form for anerkendelse fra FN. Prisen for denne anerkendelse var jf. rygterne fra Sikkerhedsrådets forhandlinger, at styrken måtte acceptere, at UNOMIG's mandat indeholdt en paragraf, ifølge hvilken UNOMIG skulle observere SNG-styrkens operationer. Det kan her tilføjes, at skønt styrken formelt var opstillet af SNG og opererede på et mandat givet af SNG, så forblev den ren russisk. UNOMIG's observatørstyrke, som oprindeligt var fastsat til 88, blev med mandatet forøget til 136. Udbygningen gik hurtigt, hvad efterfølgende tal, der alle er ultimo respektive måneder, viser: oktober 1993 11, januar 1994 19, juli 1994 45, oktober 1994 116 og december 1994 135. Med undtagelse af Kina var de permanente medlemmer af Sikkerhedsrådet alle repræsenterede i observatørstyrken. Da først den endelige beslutning var truffet, demonstrerede Rusland sin evne til hurtigt at opstille en styrke. Allerede med udgangen af juni var den fredsbevarende styrke operativ.

Med 14. maj aftalen og Resolution 937 var rammerne for de to operationer fastlagte. Da FN's mission som før nævnt var den første på det tidligere Sovjetunionens område, kun den anden hvori FN samarbejdede med en ikke-FN fredsbevarende

Indtryk fra en anden verden •

styrke – den første var i Liberia – og FN-observatørerne havde mandat til at observere styrkens operationer, knyttede der sig fra Sikkerhedsrådets side megen interesse til udviklingen i dette samarbejde. Al begyndelse er som bekendt svær, og det var denne også. Det gik umiddelbart nemmest på det laveste niveau. Her blev der hurtigt opnået kontakt og indgået forskellige aftaler om praktisk samarbejde samt udveksling af oplysninger. På chefniveauet tog det lidt længere tid. Det var, som om vi lige skulle se hinanden lidt an, men med tiden, og det skal nævnes, at den russiske chef var den samme i hele min periode, fik vi et særdeles godt og tæt samarbejde. Vi fandt hver for sig ud af, at den anden part havde adgang til oplysninger, som vi ikke selv havde, og da først et fortrolighedsforhold var etableret, blev disse oplysninger udvekslet frit. Der, hvor samarbejdet kunne have været bedre, var på ”dispositions-niveau”. For så vidt angår praktiske detaljer var de underlagte russiske chefer meget imødekommende, men så snart det blev lidt mere principielt, og specielt når det drejede sig om udveksling af lidt følsomme oplysninger, var de meget tilbageholdende. Vi fik det indtryk, at alt af denne karakter først skulle godkendes af toppen. Alt i alt må det dog siges, at samarbejdet var godt, og at det hele tiden udviklede sig i positiv retning. Vi var selvfølgelig påpasselige med ikke at blande os i styrkens interne forhold, men nøjedes med som angivet i mandatet at observere dens operationer. Her lagde de os ikke hindringer i vejen, men orienterede os normalt på forhånd, når de gennemførte noget ikke rutinemæssigt. Det rutinemæssige orienterede vi i forvejen hverandre om gennem udveksling af patruljeplaner og lignende, ligesom vi jævnligt gennemførte fælles patruljeringer. Specielt i de mere urolige perioder var dette til fælles bedste, idet russerne checkede vejene for miner, som der ofte blev flyttet rundt på. Til gengæld gav FN’s tilstedeværelse dem en vis form for beskyttelse, idet FN-patruljer normalt ikke var udsat for baghold med formål at tilføje dem tab, hvad de russiske patruljer flere gange var. Den russiske operationsmetode var nok lidt mere robust, end en FN-styrkes ville have været, men holdt sig dog inden for det acceptable, selv om der var enkelte episoder, hvor styrken optrådte, som om russerne stadig var herrer i landet.

Tendensen med at referere opad svarer overens med iagttagelser fra samarbejdet med både de georgiske og de abkhasiske myndigheder. For det første var viden på de lidt lavere niveauer oftest meget begrænset. Det var ikke fordi, folk på dette niveau ikke kunne kapere mere, men simpelthen fordi der ikke var tradition for at orientere nedad. Man havde snarere indtrykket af, at enhver, der vidste noget, rent principielt søgte at holde sin viden for sig selv eller i hvert fald begrænset til en meget snæver kreds. For det andet var der en udpræget modvilje mod at tage beslutninger eller blot komme med formodninger eller udtalelser, som eventuelt kunne være forkerte. Selv sager, som i vore øjne så absolut var i småtingsafdelingen, blev refereret opad til afgørelse. I det hele taget var det gamle system mærkbart, hvad der for så vidt ikke var noget mærkeligt i. Selvstændigheden var af ny dato, og en ny klasse af administratorer var endnu ikke opstået. Alle på poster af blot nogen betydning var uddannede i det gamle system. De havde været medlemmer af det

Indtryk fra en anden verden •

kommunistiske parti eller nært knyttet dertil for overhovedet at opnå deres uddannelse, de havde gennemført deres uddannelse på de samme institutioner og havde ofte tidligere arbejdet sammen. Dette gjaldt også for mange, der nu var på hver sin side i konflikten. Det var undertiden ganske morsomt at iagttage, at personer, der offentligt kom med meget harske udtalelser om hverandre, når de mødtes på neutral grund, omgikkedes ganske civilt og tydeligvis tidligere havde været på venskabelig fod. Vi så da også et tilfælde, hvor to "borgmestre" fra hver sin side i ganske vist noget lyssky forretninger havde et udmærket samarbejde. Den ene blev i øvrigt senere stillet for retten anklaget for korruption.

Et af kendetegnene ved det sovjetiske system var en meget centralistisk styring, der medførte en høj grad af bureaukrati og en del korruption. Begge dele levede videre i bedste velgående. Når det især var på den georgiske side, skyldtes det nok mere det mindre udviklede abkhasiske apparat end en grundlæggende forskel. Såvel missionen som adskillige af dens medlemmer var udsat for i vore øjne overdrevent bureaukrati og eksempler på korruption. En FN-mission kan ikke tillade sig at benytte sig af dette middel til at fremme forretningsgangen, men opfordringer fra selv meget højt plan manglede ikke. Enkeltpersoner har utvivlsomt mange gange benyttet sig af muligheden for at sætte fart i tingene ved at lade nogle dollars diskret følge med over disken. Vi har sikkert været mere udsatte for noget sådant end den almindelige borger, da alle vidste, at vi havde penge, hvad den almindelige borger kun havde i meget begrænset omfang. Men det siger meget om systemet, at almindelige mennesker generelt var bange for myndigheder og myndigheds personer og i videst muligt omfang undgik kontakt. Ofte blev tyveri, vold og andre forbrydelser simpelthen ikke anmeldt. Forholdene i Georgien har muligvis i mellemtiden ændret sig, men jeg har senere set den samme tendens i flere lande længere østpå, og det viser, at mange af disse nye stater har et godt stykke vej at gå, inden de kan betegnes som demokratier.

Forholdet mellem missionen og befolkningen varierede med tiden. Indledningsvist blev vi på begge sider modtaget med meget stor begejstring. Én grund var, at befolkningen så vor tilstedeværelse som i hvert fald en vis garanti mod genoptagelse af krigen, der her som i alle lignende konfliktsituationer i høj grad var gået ud over den. En anden og mindst lige så væsentlig grund var, at de to befolkningsgrupper hver for sig troede, at formålet med FN's tilstedeværelse var at sikre, at deres hovedkrav blev opfyldt, for georgiernes vedkommende tilbagevenden til Abkhasien af de fordrevne samt genoprettelse af fuld georgisk kontrol over regionen og for abkhasernes vedkommende en formel anerkendelse fra Georgiens side og fra verdenssamfundet af den gennem krigen vundne selvstændighed. Da vi efterhånden fik forklaret befolkningen, hvad vort mandat egentligt betød, faldt populariteten drastisk. De mere rabiater på hver side så os nu snarere som en hindring for opfyldelse af netop deres formål, og både de rabiater og de mindre rabiater gjorde mange forsøg på at tolke vort mandat for os, for at få os til at forstå hvorfor vi burde gøre eller sige dette eller hint. Det, der i den forbindelse var overraskende, var, at ikke alene den almindelige borger, men også højt placerede

Indtryk fra en anden verden •

myndighedspersoner gang på gang afslørede nærmest totalt ukendskab til missionens mandat, og til hvad dette betød, selv om der måske nok for nogens vedkommende snarere var tale om mangel på vilje til at forstå end på mangel på kendskab. Det skal her tilføjes, at bortset fra ganske få grupper på hver side så var befolkningen overvejende venligt stemt, også efter den indledningsvise popularitet var faldet.

At begge parter søgte at vinde gehør for deres respektive synspunkter er naturligt. En af metoderne var at søge at sværte den anden part til. Den mest anvendte måde var at hævde, at den anden part havde begået et brud på de indgåede aftaler, og de mest yderliggående på begge sider kom med ret så fantastiske påstande. Man måtte ofte undre sig over, at officielle personer overhovedet kunne få sig selv til at overdrive eller direkte lyve så indlysende. Efterhånden kendte vi personer og kunne næsten på forhånd sige, hvor meget hold der var i en henvendelse af denne art. Ikke desto mindre måtte alle påstande undersøges, for at undgå at missionen kunne beskyldes for at være partisk. En anden metode var ved anvendelse af historiske "kendsgerninger" at søge at overbevise os om rigtigheden og retfærdigheden i netop denne parts synspunkter. Nu er den georgiske og abkhasiske historie viklet så meget ind i hinanden, at man ved et passende valg af tidsrum og begivenheder kan "bevise" hvad som helst, men selv om de hver for sig utvivlsomt må have været klar over, at den anden part forsøgte noget tilsvarende, så udtrykte de gang på gang deres forbavselse over, at man ikke meget klart medgav dem ret i, hvad de fremførte, når det nu var så indlysende rigtigt. Lidt mere sofistikeret var det, når der ved samtaler blev tilbudt fortrolige oplysninger og orienterende baggrundsmateriale, der ved nærmere vurdering næsten altid viste sig at være af mere propagandistisk end orienterende karakter.

Ovenfor er forholdet mellem missionen og befolkningen beskrevet som varierende med tiden. Hvis vi i stedet ser på den mere uformelle kontakt mellem missionens enkelte medlemmer og individuelle borgere, så må forholdet beskrives som konstant godt. Vi blev næsten overalt modtaget med stor venlighed, gæstfrihed og nysgerrighed. Selv de fattigste steder, og det var de fleste, blev man budt hvad huset formåede, og måtte så til gengæld forklare hvem man var, hvad man lavede, og hvorfor man egentlig var der. Lige så imødekommende de var over for fremmede, lige så hadefulde var de over for hverandre. Når man spurgte, hvordan det kunne være, at de var så venlige over for fremmede, når de havde været så grusomme over for hinanden under krigen, var svaret som regel en trækken på skuldrene og en bemærkning i retning af, at dette var Kaukasus, og sådan havde det altid været. Der var da heller ikke tegn på mindskelse af hadet fra nogen af siderne. De mere moderates standardsvar på spørgsmål om udsigterne til fred og genoptagelse af fredelig sameksistens var, at der var da håb om at deres børnebørns børn kunne leve fredeligt sammen. Hadet blev på begge sider næret af meget rabiate enkeltpersoner og grupperinger, som ikke mindst og vel meget naturligt især var fremtrædende blandt de fordrevne georgiere; dette noteret uden at antyde at viljen til fredelig sameksistens var større på abkhasisk side, og da slet ikke hvis sameksistens skulle

Indtryk fra en anden verden •

medføre mere end en meget begrænset tilbagevenden af de georgiere, der var blevet fordrevet fra Abkhasien. Et eksempel herpå er det svar, en meget højtstående abkhaser gav, da han blev spurgt, hvad der ville ske, hvis en georgisk familie flyttede tilbage til Sukhumi. De vil overleve i to, højst tre dage, var svaret.

Når der udvises en sådan holdning, kan man spørge, om det overhovedet kan nytte at have en FN-mission. Hvis man vurderer status i store træk på de tre tidligere nævnte hovedproblemområder, så eksisterer der en våbenhvile, der også overholdes for så vidt angår regulære styrker. Dét er så også begrænsningen, for irregulære, ofte kriminelle grupper opererer fortsat på begge sider med overfald og bortførsler, der måned for måned medfører tab af menneskeliv. En genoptagelse af egentlige krigshandlinger har våbenhvileaftalen og vel ikke mindst den russiske fredsbevarende styrke dog forhindret, så noget er opnået, selv om man ikke kan sige, at freden er etableret. På det statsretlige område står de to parter i dag mindst lige så langt fra hinanden, som de gjorde ved konfliktens start. Alligevel har forhandlingerne ikke været fuldstændig resultatløse. Der er nemlig som biprodukt af de mange forhandlinger indgået aftaler på en række enkeltområder, ofte områder af økonomisk betydning for begge parter, og selv om de i hovedspørgsmålet er så uenige som nogen sinde, har de dog vist at kunne samarbejde på mindre væsentlige områder, når det er til fælles og ligeligt bedste. For så vidt angår flygtninge og fordrevne personers tilbagevenden er det småt med fremskridt. Ganske vist er en del flyttet tilbage til det sydligste område af Abkhasien, der altid har haft en georgisk befolkningsandel på mere end 90 pct., men de har alligevel ikke slået sig permanent ned igen. Hvis urolighederne i området stiger over det normale niveau, flytter størsteparten igen over på den anden side af floden, som udgør grænsen mellem Abkhasien og det øvrige Georgien. Der er ikke returneret georgiere til andre dele af Abkhasien, og med det had, der gives udtryk for fra begge sider, vil det formentligt også vare meget længe, inden det eventuelt vil kunne lade sig gøre igen at have befolkningsgrupperne boende blandt hverandre. Svaret på det i dette afsnit indledningsvist stillede spørgsmål må derfor være, ja, det kan betale sig at have en FN-mission i et sådant område. Det har utvivlsomt sparet menneskeliv, og der er sket fremskridt, men det må også konstateres, at det er et ikke vidundermiddel til hurtig løsning af etnisk betingede konflikter.

Et FN under forbedring - en kommentar

Major M.A. Lollesgaard¹

I sidste nummer af Militært Tidsskrift beskrev oberstløjtnant P.K. Pedersen (PKP) bl.a. hans tjeneste som chef for det danske bidrag til FN-missionen i Etiopien/Eritrea – DANCON/SHIRBRIG/UNMEE. For én, der til daglig har nær berøring med FN-systemet, gjorde det naturligvis lidt ondt at læse; ” Den største udfordring har derfor ikke været mødet med Afrika, men mødet med FN”. PKP’s beskrivelse af manglerne er desværre præcise og rigtige, men perspektivet kunne mistes, når man efterfølgende i en leder i Weekendavisen den 6. juli læser; ”De danske soldater kan fortælle, at alt som fungerer godt ved NATO-missioner, fungerer ringe eller slet ikke i FN-regi”. Hvis dette udsagn er konstrueret på baggrund af PKP’s artikel, så er det i realiteten at sammenligne æbler og pærer. PKP’s beskrivelse af FN’s svagheder relaterer sig hovedsageligt til det logistiske område. Et område, som NATO i de NATO-ledede operationer næsten udelukkende har overladt til de enkelte deltagende nationer. Deltager man i en NATO-operation er det op til nationen selv at forestå kontrahering af og betale for lejrområderne, at skaffe mad, diesel, kort osv. til soldaterne. Så i stedet for at sige at NATO er bedre – bør man vel i denne sammenhæng rettelig sige, at vi nationalt er bedre end FN – ja, for vi betaler, hvad det koster!

Der har siden FN’s oprettelse været enighed om, at udgifterne til ”driften” dækkes solidarisk af medlemslandene i forhold til betalingssevnen. Man har derfor i FN-systemet udviklet refusionsordninger for de troppebidragydende lande for visse forsyningsgenstande og bestemt, at andre forsyningsgenstande leveres af FN. Da det selvsagt er mere ”cost-effective”, at en leverandør leverer til 5000 mand end 10 leverandører leverer til hver især 500 mand, er det bestemt, at FN leverer fødevarer, drivmidler og vand til enhederne. Fsva. den øvrige logistik bliver vi f.eks. refunderet for transport til og fra missionsområdet, for tilvejebringelse af materiel og dets drift, for diverse tjenesteydelser, ligesom der udbetales et månedligt beløb på ca. 1000 USD for en soldat og hans personlige udrustning. Disse ordninger har vi i kraft af vores deltagelse i forskellige arbejdsgrupper selv været med til at udvikle, men desværre kræver de til tider en del bureaukrati.

En passant bør det nævnes, at afskaffede man disse refusionsordninger, ville FN ikke kunne løse sine opgaver, da det hovedsageligt er de fattige udviklingslande, som bidrager med styrkerne. Fik de ikke refusion, kunne de ikke deltage.

¹ Assisterende militærrådgiver ved FN-missionen i New York.

Hvorfor virkede det så ikke optimalt for DANCON/SHIRBRIG/UNMEE?

FN rådede ikke over tilstrækkeligt personale i hovedkvarteret i New York og det civile FN-personale, som blev sendt til UNMEE var måske ikke tilstrækkeligt uddannet. FN har ud over de ca. 44.000 militære og politifolk p.t. udsendt/ansat over 5000 civile i de 14 igangværende missioner. Det er de civile, som hovedsageligt forestår FN-logistikken. Ved oprettelse af nye operationer er det vanskeligt at skaffe kvalificeret civilt personale hurtigt. FN har ikke som NATO et hovedkvarter, som blot kan flyttes ud i marken. Personale skal rekrutteres, eller personale skal beordres fra andre steder i systemet. Det betyder, at man desværre ofte støder på "glade amatører" eller "gamle bureaukrater".

FN er gennem de etablerede indkøbsprocedurer tvunget til at vælge den billigste løsning. Så hvis en leverandør i sit tilbud hævder, at han kan leve op til udbudsbetingelserne, er det vanskeligt ikke at tage det billigste tilbud. FN's bestemmelser for fødevareopbevaring og transport er i øvrigt fuldt på højde med EU's regulativer.

FN overvurderede sin evne at få materiel transporteret til missionsområdet, herunder bl.a. køretøjer osv. Tidsplanen for enhedernes ankomst skred. Hovedsageligt fordi de øvrige medlemslande uden for SHIRBRIG-kredsen ikke holdt, hvad de indledningsvis lovede.

I 90'erne var der en række sager om svindel med FN-midler. Bl.a. i medfør heraf etableredes en række procedurer for dokumentation for anvendelse af penge. Procedurerne virker desværre hæmmende på handlefriheden eller skaber uforholdsmæssig megen bureaukrati i missionsområdet. Til gengæld har de medført, at FN samlet synes at have godt styr på finanserne for de fredsbevarende budgetter. Et samlet budget som i 2001 vil være omkring 2,6 milliarder USD.

FN køber sine kort hos det amerikanske forsvar. Man har ikke ressourcer til at udarbejde egne kort. Uden at jeg har kunnet få det bekræftet i FN, skyldes utilsvarende kortgrundlag formentlig, at USA af en eller anden grund ikke havde bedre kortmateriale, og - af sikkerhedshensyn!? - ikke ville stille f.eks satellitfoto til rådighed for FN.

En førstegangsendelse er altid vanskelig. Vilkaerne for soldaterne er ikke optimale fra starten. Det kan soldaterne i IFOR-1 eller KFOR-1 formentlig nok også skrive under på – selvom disse udsendelser skete i NATO-ramme. Der er indkøringsproblemer, og det var der desværre også i UNMEE.

Hvad er der så sket?

Med baggrund i den voksende byrde for FN's hovedkvarter, herunder driften af de multifunktionelle missioner som UNMIK og UNTAET, gav generalsekretæren i begyndelsen af år 2000 et uvildigt panel, ledet af ambassadør Brahimi fra Algeriet, i opdrag at se på, hvorledes FN's evne til at etablere, varetage driften af og nedlægge

Et FN under forbedring – en kommentar •

de fredsbevarende operationer kunne forbedres. Resultatet af arbejdet, den såkaldte Brahimi-rapport, udkom sidste år i august, og efter flere behandlingsrunder i FN's diverse udvalg og komiteer syntes der nu at være bred enighed om implementering af en række væsentlige tiltag til forbedring af FN-systemet i denne sammenhæng. Uden at gå i detaljer skal de vigtigste nævnes her:

- Afdelingen for de fredsbevarende operationer i FN's hovedkvarter i New York styrkes med ca. 250 personer. Hidtil har der været ca. 500 mennesker til foreståelse af driften af de 14 fredsbevarende operationer. Disse 500 mennesker har haft vidtrækkende opgaver, spændende fra strategisk og operativ planlægning, udfærdigelse af købskontrakter på materiel til udarbejdelse af kontrakter for hver enkelt person, der udsendes til de fredsbevarende operationer. Dette var helt utilstrækkeligt, og har givet været medvirkende til flaskehalse og dermed i sidste ende frustrationer i missionsområderne, fordi der generelt ikke var skred i sagerne.
- Der oprettes registre på min. 100 mand for såvel militære som civile. Personale fra disse registre uddannes i relevante funktioner og kan aktiveres til udsendelse til en given mission inden for 14 dage. Danmark forventes at bidrage med et antal officerer til disse registre, og det er en væsentlig styrkelse af evnen til hurtig og kvalificeret udrykning.
- Personaleregistrene komplementeres med oprettelse af en såkaldt strategisk materielreserve bestående af det specialmateriel, som er nødvendigt for oprettelse og drift af modtagefaciliteter og missionshovedkvarter. Det er også tanken, at materielreserven skal indeholde specialmateriel til containerhåndtering og drift af mindre flyvepladser – alt sammen genstande, som det har vist sig, at FN's medlemslande ikke har villet/kunnet bidrage med til de fredsbevarende operationer. Materiellet skal inden for 30 dage kunne tilgå en traditionel fredsbevarende operation som UNMEE og støtte en styrke på op til 5000 soldater og 500 observatører. Endvidere skal der sammensættes en pakke, som inden for 90 dage vil skulle kunne støtte en multifunktionel operation på op til 10.000 soldater og 1000 observatører eller politifolk. Sammensætningen af en materielpakkerne er ikke godkendt, men der synes enighed om, at der er behov for en større investering – måske i størrelsesordenen op til **1,5 mia** kroner. Den eksakte sammensætning af en sådan materielpakke vil givet medføre en revurdering af , hvad det er nødvendigt for SHIRBRIG at medbringe til et missionsområde.
- FN indkøbsprocedurer gås efter i sømmene. FN har allerede selv taget initiativ til etablering af såkaldte systemkontrakter med leverandører, som forpligter sig til at kunne levere en given ydelse inden for 14 dage, en måned eller 90 dage. Jo hurtigere jo dyrere – behovet bestemmer prisen. Havde der været systemkontrakter på tidspunktet for SHIRBRIG's indsættelse, ville friske fødevarer sandsynligvis være kunnet leveret fra dag 1.

Et FN under forbedring – en kommentar •

- Der er mange andre tiltag, herunder inden for uddannelses- og træningsområdet, som forbedrer rammerne for FN's mulighed for varetage planlægning og gennemførelse af de fredsbevarende operationer. Så nu er det op til medlemslandene at fylde dem ud bl.a. ved at sikre, at det personale vi stiller til rådighed i missionerne eller i hovedkvartererne er velkvalificerede, samt at vi stiller veludrustede og veluddannede enheder - som DANCON/SHIRBRIG/UNMEE.

Til sidst skal det lige nævnes, at vi for vort engagement i UNMEE af FN får refunderet i nærheden af 50 mio. kroner, idet det beløbsstørrelsen afhænger af den endelige opgørelse af omkostningerne. Herudover får vi betalt den nationale levering af fødevarer. Havde vi været indsat i NATO-ramme, havde dette beløb været 0 kroner – så lidt bureaukrati kan vel accepteres.

Modstand eller kollaboration - en kommentar

Generalmajor, pens. C.C. Ahnfeldt-Møllerup

Kaptajn Claus E. Andersen belyser i juni nummeret i artiklen "Modstand eller kollaboration - Besættelsen 1940-1945" udviklingen i de danske myndigheders forhold til den tyske besættelsesmagt under den 2. Verdenskrig. Han benytter hertil en række af de arbejder om besættelsestiden, der i de senere år har set dagens lys. Jeg tror, det vil være vanskeligt at pege fingre ad de i artiklen fremlagte faktuelle oplysninger - men der er et par bemærkninger, begge baseret på Palle Roslyng-Jensen's "Værnenes politik - politikernes værn", som fortjener en kommentar. En kommentar kaptajn Andersen udmærket selv kunne have givet, såfremt han ønskede at skabe forståelse for de beslutninger, ledende officerer tog under besættelsen.

Kaptajn Andersen skriver: "I modsætning hertil dannede hæren ventegrupper med henblik på indsættelse efter krigen, og både hær og flådes rolle var fortrinsvis defineret som system- og samfundsbevarende" og senere "Officerskorpset, har det efterfølgende vist sig, var ikke forudset af parlamentarikerne og militærledelsen til at være et middel i modstandskampen, men snarere redskab til en genetablering af samfundet, som man havde kendt det før krigen".

For det første bør vel påpeges, at de beslutninger, der blev truffet af general Gørtz og hans hjælpere, ofte ikke var velsete blandt hærens officerer og befalingsmænd - men de blev i langt de fleste tilfælde loyalt efterlevet i overensstemmelse med de dengang gældende normer. Et typisk eksempel for den herskende stemning er givet i nævnte Roslyng-Jensen's bog på side 367: "Lige fra Knudtzon og ned til den sidste rekrut var man i Brigaden indstillet på, at styrkens formål var kamp mod tyskerne". Andre eksempler kunne være oberst Bennike's initiativer i Holbæk og aktiviteterne i Odense (samme værk side 119 ff.).

For det andet er det værd at erindre, at man fra hærens ledelses side var ganske klar over, at man hverken havde styrker eller bevæbning til at gå ud i åben kamp med tyskerne - en vurdering de engelske myndigheder var ganske enig i.

For det tredje må man ikke glemme, at størsteparten af hærens officerer så sig som den lovlige regerings redskab - en regering hvis mandat blev overvældende bekræftet ved rigsdagsvalget i marts '43. Også efter 29. august '43 følte hærens ledelse sig loyal mod den politiske ledelse, som den havde ganske nær kontakt med. I manges øjne syntes dengang og synes vel også nu dette mærkeligt. Men er der nogen, der ønsker det anderledes? Især når man betænker, at hen mod krigens afslutning var også de allieredes primære ønske til den danske modstandsbevægelse, at man kunne få en overgang fra besættelse til fred uden græske eller belgiske

Modstand eller kollaboration – en kommentar •

tilstande, uden et nyt Warszawa (et scenarie man var meget nervøs for skulle gentage sig med Paris) og med et minimum forbrug af allierede styrker.

Og endelig for det fjerde. Var det blevet nødvendigt og havde det været i overensstemmelse med den allierede ledelse (SHAEF), var ikke alene det store flertal af hærens officerer og befalingsmænd men også hærens ledelse, general Gørtz klar til at kæmpe. I grundlaget for aftalen mellem frihedsbevægelsen og værnene (Frihedsrådet, Frode Jakobsen - værnene, Gørtz og Vedel) lød pkt. 1 "Der måtte gives tilsagn om, at meningen med samarbejdet ikke var at opretholde ro og orden, når tyskerne var ude af landet, men at være med til at kaste tyskerne ud af landet." Såvel hæren som søværnet svarede ja hertil (medio DEC '43 - Hæstrup "Hemmelig Alliance, bind I, side 46-47).

Efter min opfattelse er det indtryk, kaptajn Andersen i artiklen efterlader vedrørende hæren, ikke dækkende. Et meget stort antal af hærens faste personel ønskede aktiv og direkte indsats mod besættelsesmagten, og særdeles mange blev også direkte tilknyttet den civile modstandsbevægelse. Officerer fandtes på alle niveauer i de forskellige organisationer og i ledelsesstrukturen. Hærens ledelse ønskede at tjene den politiske ledelse - og magede det således, at mod krigens slutning var der fuld overensstemmelse mellem SHAEF ønsker til den danske modstandsbevægelse og Frihedsrådet, og det den illegale hær under general Gørtz kunne levere.

Prisopgave 2001 - 2002

Det Krigsvidenskabelige Selskab ønsker gennem udskrivning af nedenstående Prisopgave-konkurrence at invitere medlemmer af Selskabet til at fremsætte forslag til, hvorledes Det Krigsvidenskabelige Selskab i fremtiden – i tilslutning til foredragsvirksomheden og udgivelse af Militært Tidsskrift - kan styrke sit virke i relation til selskabets formålsparagraf, "At fremme militær videnskabelighed."

Prisopgaven udskrives med følgende formulering:

"Med udgangspunkt i en redegørelse for samt diskussion af vilkårene for den militære videnskabelighed i dagens forsvar gennemføres en analyse af mulighederne for at øge den militære videnskabelighed i regi af Det Krigsvidenskabelige Selskab, og der fremsættes forslag til konkrete initiativer indadrettet såvel som udadrettet i forhold til Selskabets virksomhed".

Prisopgaven vil ikke være underkastet snævre kriterier med hensyn til form og omfang, herunder valg af analysemodel mv., men følgende rammer anføres dog som retningsgivende:

Prisopgaven udarbejdes under anvendelse af elektronisk tekstbehandling. Selve tekstdelen i Prisopgaven bør tilstræbes vægtet således:

Redegørelse og diskussion af vilkår: ca. 35%

Analyse: ca. 50%.

Vurdering og anbefaling af forslag: ca. 15%.

Teksten bør maksimalt omfatte 15-25 normalsider, hvor en normalside indeholder 40 linier (svarende til linieafstand 1,5) à 60 tegn. Hertil bilag og illustrationer efter forfatterens eget valg.

Medlemmer, der ønsker at bidrage med forslag til besvarelse af Prisopgavekonkurrencen, anmodes om at henvende sig til Selskabets sekretariat og rekvirere Prisopgavematerialet. Prisopgavematerialet kan rekvireres indtil 28. oktober 2001.

Tilmelding til konkurrencen skal finde sted ikke senere end 26. november 2001.

Opgavebesvarelser til bedømmelse skal være sekretariatet i hænde ikke senere end 1. marts 2002.

Selskabet vil på Generalforsamlingen 2002 præmiere de tre bedste besvarelser med henholdsvis 5.000, 3.000 og 1.000 kr. Vindere får direkte besked forud for Generalforsamlingen."

Læsekredsen 2001 - 2002: 100 kr.

Major Kim Kristensen, formand for Det krigsvidenskabelige Selskabs læsekreds.

Du spørger sikkert dig selv om det kan være rigtigt, kniber dig lidt i armen men glædes alligevel over endnu et godt tilbud fra Det Krigsvidenskabelige Selskab. Bestyrelsen har valgt at prioritere læsekredsen, hvorfor det er muligt at blive medlem af læsekredsen for kun **100 kr.**

Læsekredsens formål er at præsentere medlemmerne for danske og udenlandske nye eller nyere bogudgivelser blandt andet inden for emnerne international politik, strategi samt militær- og krigshistorie. Den årlige læsekreds indeholder fem bøger, hvorfor den samlede læsekreds opdeles i undergrupper á fem personer. Imellem disse fem personer rundsendes bøgerne. Der gives det enkelte medlem ca. to måneders læsetid. Du får altså mulighed for at læse fem bøger, hvor du ydermere modtager en af bøgerne til ejendom.

Jeg opfordrer selskabets medlemmer til at tage aktiv del i læsekredsen. De enkelte tjenestesteder kan med fordel oprette lokale femmandsgrupper, og derved få mulighed for at drøfte det læste med andre.

I dette nummer af Militært Tidsskrift præsenteres dette års fem bogtitler. Jeg håber, at mange vil benytte sig af det fordelagtige tilbud. Der er tale om et meget varieret udbud af bøger, så der burde være noget for enhver smag.

Undertegnede takker allerede nu for tilsendte besvarelser af spørgeskemaundersøgelsen fra sidste års læsekreds. De tre vindere vil blive udtrykket i løbet af september, så der er fortsat rig mulighed for at indsende spørgeskemaet.

Det Krigsvidenskabelige Selskab tilbyder i læsekredsen 2001/2002 følgende fem bogtitler:

1. Wesley K. Clark: *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat*.
General Wesley K. Clark giver en beskrivelse af begivenhederne omkring NATO's engagement i Kosovo. Generalens syn på "virkeligheden" er meget interessant læsning, hvor særligt tankerne om de "fremtidige krige" belyses. Der er tale om en meget spændende og provokerende bog, der fortsat skaber heftig debat.
2. Ole Feldbæk: *Slaget på Reden*.
Slaget på Reden er en af de mest spændende og dramatiske begivenheder Danmarkshistorien. Professor i historie Ole Feldbæk giver en medrivende beskrivelse af det komplicerede politiske og militære begivenhedsforløb, der

udspillede sig omkring den 2. april 1801. Med sin store viden og fortællelyst opruller han begivenhedernes gang i de lange dage, der skulle få så stor betydning for eftertiden. Bogen indeholder mange flotte illustrationer samt instruktive kort.

3. Peter Øvig Knudsen: *Efter drabet*.
Under besættelsen blev fire hundrede danskere likvideret af modstandsbevægelsen. Efter krigen sænkede tavsheden sig over likvideringerne, og tavsheden har lige siden været grobund for myter. Efter 55 år træder en række modstandsfolk nu frem og fortæller om begivenhederne dengang: Om hvordan likvideringerne blev besluttet. Hvordan de blev gennemført, og om konsekvenserne af at slå et andet menneske ihjel.
4. Harold G. Moore, Joseph Galloway: *We Were Soldiers Once ... and Young*.
Som bataljonschef oplevede Harold G. Moore med sine 450 soldater at være omringet af Viet Cong enheder i 1965. Kampene imellem den 23. oktober og 26. november er fantastisk godt beskrevet, og giver en fornemmelse af den usikkerhed, angst og panik der kan opstå i en sådan situation. Sammen med journalisten Joseph Galloway gives ikke kun en spændende beskrivelse af selve kampene, men i bogen er også inddraget beskrivelser, tanker m.m. fra over 100 overlevende på begge sider.
5. MeMeMedia: *Anders Lassen*.
Beretninger om Anders Lassen er samlet af hans moder, og den handler om Anders Lassens eventyrlige skæbne, fra barndommen i Sydsjælland til døden som en af 2. verdenskrigs mest berømte kommandosoldater i en alder af kun 24 år.

Tilmelding senest den 26. oktober 2001

Pris for deltagelse i læsekredsen er 225,00 kr.

Tilmeldingsblanket bedes udfyldt, og sendt til Selskabets ekspedition ved:

Overassistent Børge Olsen

Frederiksberg Slot

Postboks 214

2000 Frederiksberg.

Efter den 26. oktober vil læsekredsene blive etableret, og information vedrørende deltagere, fordeling af bøger m.v. vil tilgå den enkelte.

Eventuelle spørgsmål vedrørende læsekredsen kan rettes til major Kim Kristensen, Hendes Majestæt Dronningens Adjudantstab, telefon 3340 2693

----- Klip -----

Tilmelding til læsekredsen 2000/2001

Navn:

Adresse som bøgerne skal sendes til:

Underskrift

Meddelelser fra redaktionen

Indlæg til tidsskriftet bedes tilsendt enten chefredaktøren eller redaktionssekretæren.

Af hensyn til opsætning og redigering af artikler anmodes om, at artikler sendes på diskette eller e-post (nbagge@post3.tele.dk).

Illustrationer, tegninger og figurer er velkomne, men det letter redaktionens arbejde, hvis disse er udarbejdet til A5 format, som tidsskriftet udkommer i.

Næste nummer planlægges udsendt medio december, hvorfor indlæg til næste nummer bedes indsendt senest den 20. november.

NUMMER 4 - 2001

TEMA:

STATUS 10 ÅR EFTER GOLFKRIGEN

130. ÅRGANG

OKTOBER 2001

Af oberstløjtnant Hans A.Schrøder, chef for Flyvevåbnets Bibliotek

Paul E.Ancker: "De danske militære flyverstyrkers udvikling 1940-1945" Bind II, første halvbind. Odense Universitetsforlag 2001, 476 s. rigt illustreret, kr. 300.-

Tidligere major i Flyvevåbnet, cand.phil. Paul E.Ancker, i Flyvevåbnet og blandt flyvehistorisk interesserede kendt ved sit flyvernavn POL, har nu på Odense Universitetsforlag fået udgivet andet bind af sit omfangsrige værk om dansk militærflyvnings historie. Det vil sige, under arbejdet med stoffet fra perioden 1940 til 1950 viste dette sig at antage et sådant omfang, at det foreliggende bind "kun" er første halvbind af andet bind.

Forfatteren har ganske naturligt ladet dette bind omfatte perioden fra Danmarks besættelse og til befrielsen.

Når man nu ved, at tyskerne allerede fra den 9. april 1940 forbød al militærflyvning, så er det umiddelbart ubegribeligt, at forfatteren har kunnet skrive 476 sider om de danske militære flyverstyrker, som reelt var nedlagt i denne periode. Men når de ikke kunne flyve, hvad lavede de så? Ja, se det er jo det, som der er kommet ikke blot et lærd værk ud af, men også en meget spændende beretning om de danske militærflyveres og marineflyveres meritter under besættelsen.

Som ung officer i 1950'erne havde jeg personligt ikke det mod eller den frækhed at henvende mig til væsentligt ældre flyverofficerer og spørge, hvor de havde fået alle deres dekorationer fra. Nu har jeg fået forklaringerne.

Takket være, at forfatteren har arbejdet med dette værk i mange år, er det lykkedes for ham at få både mundtlig og skriftlig dokumentation – herunder fotos – fra mange nu afdøde flyverofficerer.

Begivenhederne den 9. april 1940 danner den psykologiske baggrund for de frustrerede militærflyveres og marineflyveres handlinger. Nogle var straks opsat på at komme til at flyve i allieret tjeneste. For nogle lykkedes det, for andre ikke. Enkelte flyvere meldte sig til Luftwaffe; også dem møder vi.

Efter den 29. august 1943 trådte mange ind i modstandsbevægelsen, andre flygtede til Sverige. For enkelte af flyverne lykkedes det at komme videre til England, medens andre meldte sig til Den danske Brigade, hvor en del af dem kom til at flyve.

Som man kan forstå, er det en broget skare af frustrerede og mere eller mindre handlekraftige flyvere, man møder, men forfatteren er ikke historiker for ingenting. Alt er overordentligt veldokumenteret, og det er tydeligt, at han som interviewer har anlagt en meget kritisk holdning over for veteranernes mulige efterrationaliseringer.

Nu skal man imidlertid ikke tro, at hele dette værk kun handler om flyverne og deres oplevelser under besættelsen. Værket er nemlig samtidig et vægtigt bidrag til besættelsestidens historie, idet denne hele tiden danner den veldokumenterede ramme om begivenhederne.

Dette bind henvender sig således til alle med interesse ikke bare for den militære flyvnings, men også for besættelsestidens historie, således som den reflekterer sig i de enkelte flyveres handlinger.

Efter et kort resume på engelsk indeholder de sidste 137 sider af dette bind dokumentation, noter og fortegnelser, herunder en oversigt over de ikke mindre end 165 spændende illustrationer, hvoraf mange stammer fra private samlinger og derfor ikke har været publiceret før. Man bør i øvrigt ikke snyde sig selv for også at læse noterne, som i mange tilfælde er mindst lige så spændende som selve teksten.

Personligt kan jeg kun glæde mig over, at Flyvevåbnets Bibliotek ved denne udgivelse atter har fået et lødigt, videnskabeligt, men bestemt også underholdende værk om dansk militærflyvnings historie af stor blivende værdi; og det er med store forventninger, at jeg ser frem til andet halvbind af bind II.

Boganmeldelse

Michael T. Klare: *Resource Wars*, Metropolitan books, 2001, (Henry Holt & Co, New York), 289 sider, indbundet.

Anmeldt af kommandoer Asger G. Bagge.

Ved en tilfældighed kom jeg til at overvære et foredrag af Michael T. Klare på det lokale bibliotek en dag i juni 2001. Titlen på foredraget var den samme som på hans netop udgivne bog, *Resource Wars*. Jeg fandt hans fremlægning af synspunkter interessante nok til at købe bogen. Han fortalte iøvrigt, at hans næste foredrag skulle foregå nogle få dage senere for eleverne på NATO Defence College i Rom. Michael Klare er historiker. Han er leder af et "Five College Program in Peace and World Studies," baseret ved Hampshire College i Amherst, Massachusetts, U.S.A. Han har udgivet flere bøger om krig og krigsfoerelse.

Der udgives i disse år mange bøger om sikkerhedspolitiske aspekter og om de mere sandsynlige årsager til fremtidige krige, ikke mindst i U.S.A., og denne bog adskiller sig ikke i indhold og baggrund meget fra de fleste andre af slagsen: Situationen efter kommunismens fald beskrives, herunder liberalisering af verdenshandelen og behov for stabile vilkår for denne udvikling. Tilvejebringelsen og fordelingen af de nødvendige ressourcer begrunder bekymring hos den eneste tilbageværende supermagt (U.S.A.) om hvordan denne stabilitet kan sikres samtidigt med, at mindre stater med værdifulde ressourcer, der kan markedsføres til gode priser, arbejder på fuld kraft på at kapitalisere den ofte nyvundne "frihed" til egen fordel, ofte i et slagsmaal mellem rivaliserende grupper indenfor landet eller mellem nabostater.

Klares bog er interessant fordi han, i en afdaempet, men koncis og kort form, fremlægger sine synspunkter uden faldbelader eller alenlange udredninger. Olie og gas er det første emne der behandles, efter det indledende kapitel der sætter rammerne. Et af de "nye" områder er området omkring Det Kaspiske Hav, hvor de fleste lande, der har vigtige interesser i Perser Golfen, prøver at være med ved rollefordelingen. Ved investeringer m.v. forsøger de at sikre sig kontrol med disse livsvigtige ressourcer bl. ved at sørge for at "varen" kommer ud af området via venligtsindede stater eller områder. Kina for eksempel forsøger at få en pipeline til at gå østover (via Afghanistan!) medens amerikanske interesser arbejder på fastholdelse af en linieføring gennem Georgien til Sortehavet, eller en ny linie også via Georgien til en Tyrkisk havn i Middelhavet. Et andet område vi utvivlsomt kommer til at høre mere om er Det Sydkinesiske Hav, hvor der synes at være store forekomster af både olie og gas. Kina har her klart tilkendegivet sine interesser og manipulerer voldsomt for at sikre sig broderparten. Hele sagen omkring det amerikanske spionflys landing i april på Hainan øen, hænger sammen med, at U.S.A. overvåger Det Sydkinesiske Hav bl.a for at reducere kinesiske overgreb på andre landes etablerede rettigheder i de økonomiske zoner, der er baseret på "ejerskab" af de mange små øer og rev, som Det Sydkinesiske Hav er fuldt af.

Efter olie og gas, diskuteres konflikter der kan opstå som følge af den civiliserede

verdens behov for ferskvand dels som drikkevand, men hovedsageligt til kunstvanding og foedevareproduktion. Nilen, Jordan floden, Eufkrat/Tigris og Indus er behandlet indgaaende med historisk baggrund og udviklinger paa vej.

Derefter behandles andre vigtige ressourcer saasom aedle metaller og fuldgroet toemmer ligesom andre vaerdifulde metaller omtales. Her kommer Afrika syd for Sahara ind i billedet, og der gives eksempler paa, hvad den virkelige aarsag er til de mange stammefejder, og paa hvordan forsoeg paa at berige sig (baade blandt valgte og selvbestaltede ledere godt hjulpet af udenlandske finansinteresser) foerer til krigshandlinger, uro, sult og noed i dette i forvejen tilbagestaaende omraade.

At laese om dette i en bog paa ca. 300 sider giver en en masse grund til eftertanke. Forfatteren er amerikaner, og det fornaegter sig ikke, men paa den anden side kan det vaere interessant for en europaeer at saette sig ind i den amerikanske tankegang omkring sikkerhedspolitik og hvad der kan taenkes at medfoere amerikansk militaer indgriben i rundt om i verden. Hvad der goer bogen til noget saerligt er ogsaa, at forfatteren ikke koeber det almindelige amerikanske svar paa hvad der skal til (mere styrke og mere krudt og kugler), men tilkendegiver, at der er andre veje at gaa, og naar U.S.A. har indset, at alternativer er mulige og formentlig at foretraekke (billigere og mindre blodige), kan mere fredelige loesninger opnaas.

Bogen er anbefalelsesvaerdi baade til anskaffelse paa Garnisonsbiblioteket og til Selskabets laesekreds.